

# Наша Ніва

№ 35 (537) 27 верасня 2007

www.nn.by

П Е Р Ш А Я Б Е Л А Р У С К А Я Г А З Э Т А ISSN 1819-1614

Заснаваная ў лістападзе 1906. Адноўленая ў траўні 1991. Выдавец: Прыватнае прадпрыемства «Суродзічы». Выходзіць штотыднёва, у чацьвяргі



## У НУМАРЫ

**Тадэвуш Кандрусевіч:**  
Хачу сустрэцца  
з уладыкам  
Філарэтам

Першае інтэрвію  
новага кіраўніка  
Менска-Магілёўскай  
дзяцэзіі, мітрапаліта  
Кандрусевіча.  
**Старонка 6.**

# Адстаяў права быць беларусам

Гомельскі хлопец **Сяргей Сямёнаў** вымусіў старшыню Канстытуцыйнага суду і Мытнага камітэту зьвярнуць увагу на правы беларускамоўных. **Старонка 3.**



Усё жыццё —  
дзіўны сон

**Гурт «Крама»**  
прэзентаваў новы  
альбом, нягледзячы на  
забароны ідэолягаў.  
Сярод іншых  
павіншаваць  
Варашкевіча з  
выхадам альбому  
прыехала поп-зорка  
Іна Афанасьева.  
**Старонка 21.**

**Беларускі інстытут  
стратэгічных  
дасьледаваньняў**

правёў сваю першую  
канфэрэнцыю. Пішуць  
Аляксандар  
Класкоўскі, Віталь  
Сіліцкі. **Старонка 34.**

**Андрэй Сухарэнка  
ў Страсбургу**

Адстаўка Сьцяпана  
Сухарэнкі не адбілася  
на бліскучай кар’еры  
яго сына. **Старонка 4.**

**Манахі супраць  
генэраляў**

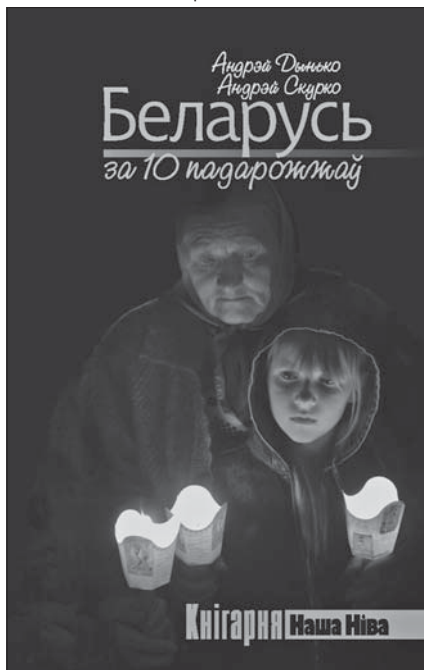
М’янма: аранжавая  
рэвалюцыя.  
**Старонка 12.**

**Арыгінальны  
адказ Пяткевіч**

Арганізатараў  
«Эўрапейскага»  
і «Сацыяльнага»  
маршаў, Віктара  
Івашкевіча і Валера  
Ухналёва затрымалі  
і даставілі...  
у вьцьвярэзьнік.  
**Старонка 5.**

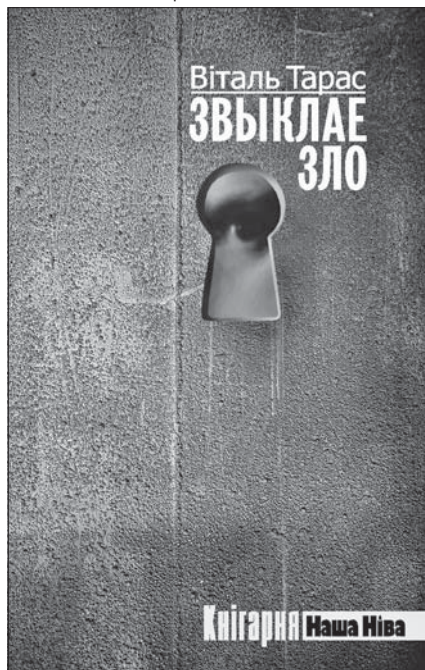
# Наркамаўка ці тарашкевіца?

Ці зможа нацыянальная культура стаць маналітнай? Бурная дыскусія аб пераходзе на адзіны правапіс: пішуць **Сяргей Богдан, Зьміцер Саўка, Сяргей Дубавец, Пётра Рудкоўскі, Андрэй Дынько, Руслан Равяка.** **Старонкі 27—33.**



**Андрэй Дынько, Андрэй Скурко.** Беларусь за 10 падарожжаў

Кніга падарожных эсэ.



**Віталь Тарас.** Звычайнае зло

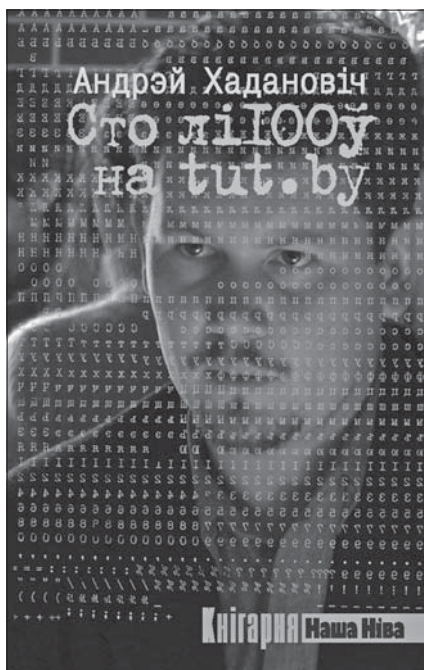
Зборнік эсэ.



**Алесь Кудрыцкі.** Суд на Каляды

Зборнік публіцыстыкі.

ш у к а й ц е ў к н і г а р н я х і ў н е з а л е ж н ы х р а с п а ў с ю д н і к а ў



**Андрэй Хадановіч.** Сто лі 100ў на tut.by

Новая кніга паэта, якога няма патрэбы прэзентаваць.



**Наталка Бабіна.** Крыві не павідна быць відна

Кнігу склалі апавяданні і дэтэктыўная аповесць.



**Пётра Рудкоўскі.** Паўстаньне Беларусі

Пётра Рудкоўскі мне нагадвае Максіма Багдановіча — і першы, і другі адразу па прыходзе ў беларускае пісьменства (першы — у прыгожае, а другі — ужо ў інтэлектуальнае) радыкальна змянілі яго стыль і занялі ў ім вядучыя пазыцыі.

**З прадмовы Валера Булгакава**

с э р ы я з а с н а в а н а я ў г о н а р 100-г о д з ь д з я «Н а ш а й Н і в ы»

# Адстаяў права быць беларусам

Гомельскі хлопец Сяргей Сямёнаў вымусіў старшыню Канстытуцыйнага суду і Мытнага камітэту звярнуць увагу на прыродныя правы беларускамоўных.

Гісторыя гомельскага хлопца Сяргея Сямёнава пачалася 20 жніўня сёлета, калі хлопец перасякаў беларуска-ўкраінскую мяжу. Хлопец кажа, што праблемы на мяжы ў яго ўзнікаюць заўсёды, ня стаў выключэннем і той выпадак.

«Мне прапанаваў запойніць мытную дэкларацыю. Я папрасіў, каб мне далі дэкларацыю на беларускай мове, але такой у мытнікаў не аказалася. Я застаўся пры сваёй пазыцыі, абгрунтаваўшы гэта тым, што праз кепскае веданьне расейскай мовы магу дапусьціць нейкія памылкі. Не граматычныя, а па зьмесьце. Пасяля адмовы прапанаваў, каб мне прадставілі прафэсійнага перакладчыка, але і ў гэтым было адмоўлена. Дэкларацыю я так і не запойніў. За гэта на мяне і быў складзены пратакол паводле артыкула 23.4 Кодэксу аб адміністрацыйных правапарушэньнях (непадпарадкаваньне законным патрабаваньням)», — кажа С.Сямёнаў.

30 жніўня над Сямёнавым па гэтай справе адбыўся суд. Судзьдзя Дамненка

## Аляксандар Шпілеўскі

старшыня Дзяржаўнага мытнага камітэту пра адсутнасьць беларускамоўных блянкаў: «Гэта недагляд, нават больш — гэта мая асабістая памылка, якую вельмі хутка выправім».

## Рыгор Васілевіч

старшыня Канстытуцыйнага суду: «Адказнасьць за непавагу да дзяржаўнай мовы ніхто не адмяняў. Да нас неаднаразова паступаюць скаргі на тое, што заяву ў суд не прымаюць, таму што яна напісана па-беларуску. Я сам бачыў такую рэзалюцыю: «Перапішыце заяву на нармальнай мове». У Канстытуцыі запісана, што ў Беларусі дзьве дзяржаўныя мовы — руская і беларуская, таму такая рэзалюцыя зьяўляецца непавагай да дзяржаўнай мовы».

вынесла прысуд адразу ж пасля сьведчаньняў Сямёнава, хлопец атрымаў 30 базавых велічыняў штрафу (930 тысячаў рублёў). Не былі нават апытаны супрацоўнікі мытні, якія складалі пратакол.

Акурат празь дзесяць дзён С.Сямёнаў яшчэ раз выяжджаў ва Украіну. На кантрольна-прапускным пункце «Новая Гута» яго папрасілі зноў запойніць мытную дэкларацыю. Нягледзячы на сумны мінулы

Памежнікі адпусьцілі хлопца ўжо тады, калі нічым дабрацца да Чарнігава было немагчыма, таму ўсе 65 кілямэтраў ён прайшоў пешшу.

досьвед, хлопец усё адно папрасіў прадставіць яму дэкларацыю па-беларуску. На што атрымаў рашучую адмову. Далей гісторыя разьвівалася прыкладна па тым самым сцэнары, што і ў першы раз. С.Сямёнава прывялі да начальніка зьмены.

«Я вырашыў усё адно цьвёрда трымацца свайго», — зазначае хлопец.

На яго быў складзены ад-



WWW.SVABODA.ORG

міністрацыйны пратакол па тым самым правапарушэньні, што і 20 жніўня. Памежнікі адпусьцілі хлопца ўжо тады, калі нічым дабрацца да Чарнігава было немагчыма.

«Аднак у мяне а 9-й раніцы была важная сустрэча, таму вырашыў усё ж дабірацца да прызначанага месца. Разьлічваць на тое, што мяне падбярэ нейкая машына з маім выглядам і ростам не выпадала, таму ўсе 65 кілямэтраў да Чарнігава прайшоў пешшу», — кажа С.Сямёнаў.

Менавіта гэтыя гісторыі паслужылі падставай для заяваў старшыні Канстытуцыйнага суду Рыгора Васілевіча. 18 верасня на сямінары, прысьвечаным пытаньням міжнародных стандартаў у галіне правоў чалавека і правасудзьдзя, ён адзначыў, што ў краіне парушаюцца правы беларускамоўных, прывёўшы прыклад Сямёнава.

Праз пару дзён на інцыдэнт зрагаваў і старшыня мытнага камітэту Аляксандар Шпілеўскі, які паабяцаў, што бліжэйшым часам на мытных зьявіцца дэкларацыі на беларускай мове.

24 верасня намесьнік Шпілеўскага Пехцераў заявіў, што беларускамоўныя блянкі зьявіліся на ўсіх мытных краінах.

Сямёнаў на гэта зрагуе проста:

«Здарылася тое, што мусіла здарыцца ў любой краіне. Нічога звышнатуральнага не адбылося. Мы проста адстаялі сваё права размаўляць і пісаць па-беларуску. Права быць беларусам. Прыемна, што і я крыху спрычыніўся да гэтага».

Аднак судовыя разьбіральніцтвы па справе Сямёнава ня скончыліся. Суд па другім пратаколе мусіў адбыцца ў панядзелак пасяля абеду, але зь незразумелых для хлопца прычынаў разгляд справы перанеслі на 4 кастрычніка. Бліжэйшымі днямі ў Гомельскім абласным судзе павінна быць разгледжаная скарга Сямёнава па першым прысудзе.

Зьміцер Панкавец

## Упершыню беларускацэнтрычнае навагодняе шоў

АНТ пачало здымаць першы беларускі тэлевізыйны «Паўлінка—new».

Аляксандар Бутар, рэжысэр-пастаноўшчык фільму кажа: «Мы крыху зрабілі сучасны погляд на гэтую гісторыю. Дадалі некаторыя сучасныя дэталі. Пры гэтым захавалі калярыт — купалаўскую гісторыю, купалаўскія характары».

Мужа й жонку Пустарэвічаў загрыць тэлевідаўца Яўген Лашкоўскі (**на фота**) й сьпявачка Тацяна Лазоўская. Удзел у пастаноўцы бяруць таксама Іна Афонасева, Яўген Булка, браты Калдуны.

Паводле ONT.by



АНДРЭЙ СЬЦЯПАНАВІЧ

## Андрэй Сьцяпанавіч Сухарэнка працуе ў Страсбургу

Сумная доля Сьцяпана Сухарэнкі не адбілася на бліскучай кар'еры Андрэя Сьцяпанавіча.

Той цяпер працуе першым сакратаром пасольства Беларусі ў Францыі па пытаньнях Рады Эўропы. Ён мае за сядзібу не Парыж, а Страсбург — там кшталту нефармальнага прадстаўніцтва пры Радзе Эўропы, якое аб'яўляецца ўземадзейнае Беларусі з Радай Эўропы і Эўрапарлямэнтам. Нагрузка невялікая — улічваючы, што Беларусь мае мінімум кантактаў і за парушэньні дэмакратычных нормаў страціла нават статус спэцыяльна запрашанага.

Раней у Страсбургу працаваў толькі адзін чалавек на пасадзе дарадцы, а цяпер дарадца зьяўляецца і першым сакратаром. Дарэчы, з дыпламатычнай пляцоўкі ў Страсбургу пачыналася бліскучая кар'ера Ўладзімера Макея, гадаванца контравыведкі, які перакачаву ў крэсла дарадцы, але ўжо не пасольства, а самога Аляксандра Лукашэнкі, і цяпер лічыцца адной з найбольш уплывовых асобаў краіны.

Цікава, што сын міністра ўнутраных справаў У. Навумава працуе ў Нідэрляндах — празь якія адбываецца львіная доля рээкспарту беларускіх нафтапрадуктаў, а сын Канаплёва — у Кітаі.

Мікола Бугай

## Новая крымінальная справа супраць Дашкевіча



ЮЛІЯ ДАШКЕВІЧ

Палітвязень Зьміцер Дашкевіч паведаміў у пісьме, што сьледчыя КДБ завялі супраць яго новую крымінальную справу. Цяпер яго вінавацяць паводле арт. 402 — за адмову даваць паказаньні.

Дашкевіч, лідэр незарэгістраванай арганізацыі «Малады фронт», адбывае ў

Шклоўскай турме паўтара году за ўдзел у незарэгістраванай арганізацыі. Яго не аднойчы дапытвалі па крымінальных справах некаторых юнакоў, якіх абвінавачвалі ў прыналежнасьці да «Маладога фронту». Дашкевіч адмаўляецца паказваць супраць сваіх сяброў.

Ул. інф.

## Генпракурорам ЗША можа стаць беларус

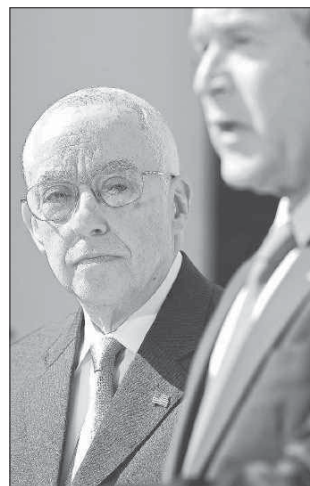
Прапанаваны на пост міністра юстыцыі і генпракурора ЗША колішні фэдэральны судзьдзя Майкл М'юкейсі (Mikasey) — выхадзец зь Беларусі, паведаміў РІА «Новості» Валер Шчукін, перакладчык, які доўгі час працаваў разам з М'юкейсі ў фэдэральным судзе Паўднёвай акругі Нью-Ёрку.

«Я цікавіўся каранямі М'юкейсі, і ён мне сказаў, што яго бацька — выхадзец зь Беларусі, зь мястэчка пад Баранавічамі. У іх распаўсюджанае ў Беларусі прозьвішча Мука-

сей, трансфармаванае ў амэрыканскае М'юкейсі. Беларуская мова ён не валодае, бо нарадзіўся ўжо ў ЗША», — сказаў Шчукін, які таксама эміграваў зь Беларусі.

Кандыдатура новага генпракурора, які паводле пасады адказвае і за кіраўніцтва ФБР, мусіць прайсьці зацьверджаньне ў сэнаце ЗША і толькі пасля гэтага М'юкейсі зможа ўзначаліць гэтае самае ўплывовае ведамства.

М'юкейсі-Мукасей працаваў 18 гадоў судзьдзем у Паўднёвай акрузе да выхаду на



пэнсію ў 2006 г. Ён выносіў вэрдыкты па «гучных» тэрарыстычных справах, у прыватнасьці, на працэсе ісламістаў, якія арганізавалі выбух у гаражы Сусьветнага гандлёвага цэнтру ў 1993 г.

«М'юкейсі таксама разглядаў шматлікія справы «рускай мафіі» і вылучаўся справядлівым і незалежным стаўленьнем», — сказаў Шчукін.

М'юкейсі мусіць замяніць Альбэрта Гансалеса, які сышоў у адстаўку ў мінулым месяцы і якога дэмакраты вінавацілі ў прадурзятасьці й запішнай ляльчаньні да адміністрацыі Джорджа Буша.

Паводле РІА Новості

# Маршы рыхтуюцца, Пяткевіч маўчыць

Дэмакратычная апазыцыя падсумавала свае пляны на восень: два маршы, агульнанацыянальныя пікетаванні і зварот да дэпутатаў.

У Менску прайшла чарговая прэсавая канфэрэнцыя арганізатараў пратэставых акцыяў, прымеркаваных на восень.

Журналістаў склікалі найперш для таго, каб заявіць: гэта будуць не асобныя ўсплёскі пратэсту, а скаардынаваная палітычная кампанія. Дэмакратычная апазыцыя спадзяецца, што да яе далучацца новыя групы, якія раней не былі актыўнымі ўдзельнікамі палітычных пратэстаў. Асабліва часта ў звязку з гэтым узгадваліся чарнобыльцы ды прадпрымальнікі.

Значная частка мерапрыемстваў восеньскай кампаніі маюць падкрэслены сацыяльна-эканамічны характар. Першая акцыя адбудзецца 30 верасня. У гэты дзень у больш чым шасьцідзесяці

гарадах і мястэчках па ўсёй краіне пройдучь каля 450 пікетаў — прынамсі, столькі заявак на пікетаваньне ўжо было пададзена ў адпаведныя выканкаммы. Афіцыйных адказаў пакуль што не атрымаў ніхто. Зрэшты, арганізатары ня дужа спадзяюцца на тое, што ўлада пойдзе ім насустрач.

Паводле некаторых звестак, гэтым разам выканкамам была дадзена ўстаноўка на тое, каб яны пісалі адмовы не пад капірку, а выяўлялі вынаходлівасьць. На думку **Анатолія Лябедзькі**, ніякі закон не забараняе чалавеку раздаць у двары свайго дому 299 асобнікаў друкаванай прадукцыі, таму пікеты адбудуцца ў любым выпадку. Дый такая колькасць хоць і невялікіх, але адначасовых пратэставых акцыяў мае стацца сапраўдным выпрабаваньнем для міліцыі ды АМАПу — толькі на Меншчыне было пададзена 102 заяўкі на пікеты.

Наступны этап восеньскай кампаніі — 2 кастрычніка, дзень адкрыцця чарговай сесіі Палаты прадстаўнікоў. Перад пачаткам працы дэпутаты атрымаюць адмысловы зварот насельніцтва, у якім будзе дадзена ацэнка іх зананатворчай дзейнасці ў сацыяльнай сфэры. Збор подпісаў пад зваротам ужо распачаўся.

## Мілінкевіч запрасіў лідэраў Эўропы

Аляксандар Мілінкевіч накіраваў запрашэньне на Эўрапейскі марш старшыням Эўракамісіі і Эўрапарлямэнту і кіраўнікам эўрапейскіх дзяржаваў. «Мы запрашаем нашых сяброў быць з намі 14 кастрычніка. Мы будзем удзячныя за праяву салідарнасці з Вашага боку».



## КАМЭНТАР РЭДАКЦЫІ

### Арыгінальны адказ Пяткевіч

Зьмяшчэньне Віктара Івашкевіча і Валера Ёхналёва ў выцвярзэньнік засьведчыла: улады вырашылі яшчэ раз паказаць дзеячам апазыцыі, што сочаць за імі. Няма сумневу, БТ скарыстаецца выпадкам, каб паказаць, як лідэры БНФ выпіваюць з камуністамі. Такая вось падрыхтоўка да «Эўрапейскага маршу».

Вулічныя маніфэстацыі застаюцца найбольшым раздражняльнікам для ўладаў, і тыя не шкадуюць сродкаў, каб сарваць або прынамсі аслабіць іх.

Заклучным акордам восеньскіх сацыяльных пратэстаў будзе Сацыяльны марш, прызначаны на 4 лістапада. Паводле камуніста **Валера Ёхналёва**, старшыні аргкамітэту Сацыяльнага маршу, была пададзена заяўка на яго правядзеньне. Хутчэй за ўсё, улады будуць максымальна цягнуць з адказам.

**Віктар Івашкевіч**, старшыня аргкамітэту прызначанага на 14 кастрычніка Эўрапейскага маршу, падкрэсьліў, што ў Беларусі няма ніводнай палітычнай сілы, якая б выступіла супраць правядзеньня Эўрапейскага маршу: «Нават праўрадавыя маўчаць». На прэсавай канфэрэнцыі не было **Аляксандра Мілінкевіча**, аднак Віктар Івашкевіч заклікаў не рабіць з гэтага пасыпшлівых высноваў — Мілінкевіч знаходзіцца ў паездках па рэгіёнах, і цалкам падтрымлівае ідэю Эўрапейскага пляху. На пытаньне, ці будуць арганізатары маршу нейкім чынам спрыяць прыезду актывістаў з рэгіёнаў, Віктар Івашкевіч адказаў: «Кожны сам будзе шукаць пляхоў, як дабрацца». Гэта найлепшы спосаб, лічыць ён.

«Эўрапейскі марш, Сацыяльны марш і кампанія за свабодныя выбары — гэта тры складнікі падрыхтоўкі выбарчай кампаніі», — заявіў Анатоль Лябедзька, маючы на ўвазе выбары ў Палату прадстаўнікоў, якія маюць адбыцца ў 2008 г.

**Вінцук Вячорка** спрагназаваў налета абвастрэньне сітуацыі ў краіне, найперш праз выспяваючы эканамічны крызіс. Сакавік-2008 будзе гарачым — на яго прыпадае 90-ая гадавіна абвяшчэньня БНР.

Што да ўладаў, дык тыя пакуль што не зьбіраюцца сядзець за стол перамоваў з дэмакратычнай апазыцыяй адносна правядзеньня Эўрапейскага маршу. Прынамсі, ад **Натальлі Пяткевіч** адказу няма дагэтуль.

Алесь Кудрыцкі

Андрэй ЛІНКЕВІЧ

# Тадэвуш Кандрусевіч: Мне вельмі хочацца сустрэцца з уладыкам Філарэтам

Першае інтэрвію новага кіраўніка беларускага Касьцёлу мітрапаліта Тадэвуша Кандрусевіча.

**«Наша Ніва»:** Уладыка, ці з Вашым прыходам варта чакаць нейкіх рэформаў у беларускім Касьцёле?

**Тадэвуш Кандрусевіч:** Разумеюцца, ніколі нельга проста прыйсьці і пачаць праводзіць нейкія рэформы, не заглыбіўшыся да канца ў сутнасць справы. Збольшага я ведаю, што сёньня ўяўляе сабой беларускі Касьцёл. Я пэрыядычна бываю на Радзіме, сустракаюся зь святарамі і вернікамі. Гэтым летам адлужыў імшы ў Браславе і Гудагаі. Аднак мяне не было тут 16 гадоў, таму я ня ведаю ўсіх падводных цяжэньняў, якія існуюць у Касьцёле. Нічога рэзкага і кардынальнага зьмяняць у Касьцёле ня буду — гэта дакладна. Я ведаю, што сёньня каталіцтва ў Беларусі мае трывалы грунт, добрых святароў, актыўную моладзь. Гэта ўсё станоўчыя моманты. Разам з тым, мне вядома, што ў беларускіх касьцёлах не заўсёды хапае належных каталіцкіх выданьняў. У той жа Расеі за час майго там знаходжаньня было выдадзена каля 600 падобных кніжак. Уявіце, калі такі кнігазбор будзе пры кожнай беларускай парафіі — гэта будзе цэлая бібліятэка. Я ведаю, што па сёньняшні дзень няма поўнага Катэхізісу, выдадзенага па-беларуску, няма на нашай мове і дакумэнтаў Другога Ватыканскага сабору і багата чаго яшчэ, таму ў гэтым кірунку праца будзе абавязкова. Будзем працаваць над тым, каб болей суайчыньнікаў адчувала сьвятарскае і манаскае пакліканьне, бо мясцовых святароў не хапае для кожнай парафіі. Буду рабіць усё магчымае, каб не дапуськаць пашырэння ідэяў сэкулярызму і рэлятывізму, якія пачынаюць дамінаваць шмат



у якіх краінах сьвету. Буду імкнуцца да дыялёгу з уладамі і прайвааслаўнай царквой. Мне вельмі хочацца сустрэцца з уладыкам Філарэтам, я буду бліжэйшым часам прасіць аб гэтай сустрэчы. Спадзяюся знайсці зь ім разуменьне ў шмат якіх пытаньнях. Ёсьць выраз пра тое, што касьцёл увесь час рэфармуецца, таму зьмены непазьбежныя, але не чакайце іх адразу. Будзем імкнуцца адказаваць на запыты вернікаў і часу.

**«НН»:** Калі Вы даведалься пра новае прызначэньне?

**ТК:** (сьмяецца) У пятніцу і даведаўся, як і ўсе вы. Канечне, інфармацыя была і раней, але гэта пакідаецца за рамкамі любой размовы.

**«НН»:** Калі чакаецца Ваш прыезд у Беларусь?

**ТК:** У Менску буду ў аўто-рак, але гэты візыт працягнецца ўсяго некалькі дзён. Пасьля я паеду ў Калінінград, Санкт-Пецяярбург, каб разьвітацца зь людзьмі, якія доўгі час атачалі мяне ў Расеі. У Маскве я меў сустрэчу з паслом Беларусі ў Расеі сп. Даўгалёвым. Хацелі расказаць, што мяне прызначылі новым менска-магілёўскім біскупам. Ён добра мяне пры-

няў, сказаўшы, што ведае пра гэтае прызначэньне. А таксама ўспешыўся тым, што ў галаву касьцёлу ставяць ураджэнца Беларусі. Думаю, што канчаткова ў Менск я перабярэцца толькі пасьля 10 лістапада.

**«НН»:** Зь якімі думкамі і настроем Вы вяртаецеся на Радзіму, пасьля 16 гадоў, якія пражылі ў Расеі?

**ТК:** У нас жа, як у войску, куды прызначыць Папа, туды і едзе. Напэўна, што чакаў і марыў аб гэтым ад таго моманту, як зьехаў у Расею. Памню, калі зьяжджаў, то бачыў зь цягніка Чырвоны касьцёл, тады мне думалася, ці хутка давядзецца тут правесці службу як беларускі сьвятар. Як высветлілася, гэтага давялося чакаць цэлых шаснаццаць год. Дом ёсьць дом і з гэтым нічога ня зробіш, на Радзіме чалавек адчувае сябе заўсёды лепш, чым у іншых краях. Таму я з паслухмянасьцю і радасьцю паставіўся да гэтага кроку Папы.

**«НН»:** Гэтымі днямі Вы былі ў Ватыкане, ці млі там сустрэчу з Папам?

**ТК:** Так, сапраўды быў, але з Папам не сустракаўся, у мяне былі там зусім іншыя справы.

**«НН»:** Пасьля столькіх гадоў працы ў Маскве не шкада пакідаць Расею?

**ТК:** Канечне, гэта нялёгка рабіць. Я ўклаў у разьвіцьцё Касьцёлу Расеі вельмі шмат сілаў, здароўя, энэргіі. Памятаю, калі я толькі прыехаў у Маскву, то ў Расеі было ўсяго дзесяць парафіяў, васьмю ксяндзоў і два касьцёлы. Цяпер жа, калі зьяжджаю, мы маем ужо 230 парафіяў, інстытут тэалёгіі, шыкоўную катэдру ў сталіцы, шмат чаго яшчэ. Гэта ўсё давалася вельмі вялікай працай і верай. Да нас прыяжджалі святары з усяго сьвету — Ямайка, Індыя, — яны ўсе вельмі добрыя людзі, але ім трэба было тлумачыць спэцыфіку краіны, у якую яны прыехалі працаваць. І гэта было нялёгка. Былі цяжкія адносіны зь сьвецкімі ўладамі, Расейскай прайвааслаўнай царквой, нават мясцовым насельніцтвам. З усім гэтым трэба было нешта рабіць. Шмат працаваў, ні на кога не наракаючы. Здаецца, што нейкіх вынікаў усё ж дабіўся. Я пакідаю ў Расеі частку свайго сэрца, тут я сустрэў шмат разумных і добрых людзей, але ж сьвятарскае пакліканьне вымагае вяртацца.

**«НН»:** Пра што Вы будзеце казаць людзям пад час імшы ў сераду ў Катэдрах?

**ТК:** Цяжкое пытаньне, пра якое я яшчэ ня думаў. Збольшага гэта будзе залежаць ад таго, якая эвангеліка будзе ў касьцёле ў сераду. Канечне, я павітаю вернікаў, якія зьявуцца ў храме. Папрашу шмат маліцца за касьцёл, Папу, за сябе. Буду казаць пра тое, што нам трэба быць такім, якімі нас хоча бачыць Езус і ўсяляк імкнуцца да гэтага.

Гутарыў  
Зьміцер Панкавец

# «А яны зьніклі, іх няма»

Намеснік міністра эканомікі намякае на перагляд пагаднення пра «Белтрансгаз».

Намеснік міністра эканомікі Беларусі Андрэй Тур **(на фота)** мяркуе, што з продажам «Газпрому» 50% акцыяў «Белтрансгазу» могуць узьнікнуць пытанні. Пра гэта ён заявіў у інтэрвію «Московским новостям».

«Падзяліць акцыі «Белт-

рансгазу» 50 на 50 наўрад ці ўдасца, бо яшчэ ёсць невялікая частка індывідуальных уласнікаў, а яны зьніклі, іх няма», — паведаміў намеснік міністра эканомікі.

«Таму можа ўзьнікнуць сытуацыя, пры якой нехта канечне будзе валодаць на

адну сотую або тысячную больш, а гэта ўжо не парытэт», — мяркуе намеснік міністра.

Нагадаем, што дамова аб продажы «Газпрому» 50% акцыяў «Белтрансгазу» за 2,5 млрд даляраў прадугледжвае, што цягам чатырох гадоў «Газпром» будзе набыць на 12,5% акцыяў «Белтрансгазу».



АНДРЭЙ ТУР

## Трывожны дэфіцыт

Багданкевіч чарговы раз прагназуе эканамічны каляпс.

Выступаючы на прэс-канфэрэнцыі да «Еўрапейскага маршу», былы старшыня Нацыянальнага банку Беларусі Стан-

іслаў Багданкевіч заявіў аб магчымасці хуткага эканамічнага каляпсу ў краіне.

«Беларусь на мяжы сур'ёзнага фінансавага крызысу. Пакуль вонкава гэта ня вельмі праяўляецца. Найбольш трывожным паказчыкам у эканоміцы зьяўляецца дэфіцыт гандлёвага баянсу. Штогод ён складае 2 мільярды даляраў. І гэта робіцца ў той час, калі беларуская эканоміка працягвае сядзець на расейскіх субсідыях. МВФ падлічыў, калі ў Беларусі ня будуць праведзеныя рэформы, то

дэфіцыт плацёжнага баянсу штогод будзе расці на 7—8% ад узроўню ВУП. Да 2011 году гэты дэфіцыт пераадолее плянку 50% ВУП. Золатавалютныя рэзэрвы краіны збольшага віртуальныя, бо павялічваюцца за кошт пазыкаў ад расейскага боку», — адзначыў С.Багданкевіч.

Варта адзначыць, што гэта ўжо ня першыя пэсымістычныя прагнозы Станіслава Багданкевіча адносна працы беларускай эканомікі.

**Зьміцер Панкевец**

## Расея ўдарыць па беларускіх малаказаводах 1 лістапада

Расселягаснагляд з 1 лістапада ўвядзе новы парадок імпарту прадукцыі жывёлагадоўлі зь Беларусі. Пастаўкі будуць дазволеныя толькі тым заводам, якія былі праатэставаныя і атрымалі права на экспарт.

Меркавалася, што гэта адбудзецца з 1 кастрычніка, аднак цяпер крайнюю дату перанеслі на 1 лістапада.

Цяпер у Беларусі перабываюць 10 супрацоўнікаў Рассельгаснагляду, якія «абследаюць» 57 беларускіх малаказаводаў.

**МБ**



PHOTO BY MEDIA/AMNET

### 3 КАМЭНТАРОЎ НА NN.BY

#### Гэтая праверка — проста ацэнка актываў

Размаўляў з кіраўнікамі некаторых малаказаводаў, на якіх ужо былі гэтыя кантралёры. Ад агляду заводаў яны ў шоку. У добрым сэнсе. Не чакалі такога. Але ці дадуць права на экспарт у Расею, цяжка сказаць. Ад іх нічога не залежыць. Рашэнне будзе прымацца ў Крамлі. Ёсць думка, што гэтая праверка — проста ўдакладненне з боку Расеі актываў нашых прадпрыемстваў, іх ацэнка дзеля магчымай куплі.

**wint**

#### «Расейскі аналяг гэтага прадукту быццам вада падфарбаваная»

У Маскве даволі складана знайсці беларускае малако. Заўсёды шукаю, бо расейскі аналяг гэтага прадукту быццам бы вада падфарбаваная, а кошты ў два разы вышэйшы (расейскае 22–31 RUR, наша

13–16 RUR).

Адзінае сталае месца нашага малака ў «Діксі» — сетцы крамаў для бедных, дзе заўсёды можна знайсці малако вытворчасці віцебскага ці магільскага малаказаводаў.

А тое, што да актываў прыцэньваюцца, дык гэта дакладна, бо манапалісты цэнтральнага рэгіёну, кампаніі Unimilk і Vimbillan б'юцца за кожны заводзік і за кожную крамку, пагатоў што выдаткі на лягістыку зь беларускіх прадпрыемстваў амаль роўныя выдаткам зь якой-небудзь Белгародчыны ці Волагды. У Беларусі сыравіна пад бокам, а ў Расеі малочны статак за апошнія 15 гадоў зьменшыўся ў 10 разоў, а малака менш піць ня сталі, адсюль і высокія кошты.

Таму і трэба пільнаваць, каб нашыя прадпрыемствы не былі недаацэнены падчас прыватызацыі, якая мае адбыцца.

**jez jerzy**

# У справе продажу VELCOM рана ставіць кропку

Такое меркаванне падае расейскі «Коммерсант» са спасылкай на крыніцы ў ААТ «Вымпелком».

Паводле інфармацыі «Коммерсанта», ААТ «Вымпелком» з траўня вядзе перамовы з кіпрскай кампаніяй SB-Telecom пра набыццё 49% акцыяў МЛС. Але прынцыповага рашэння не дасягнута.

Кіраўніцтва «Вымпелкома» не хавае сваёй зацікаўленасці ў беларускім рынку мабільнай сувязі і гатовыя скарыстацца з

любой магчымасці, каб замацавацца ў Беларусі. Ускосным пацверджаннем таго, што расейская кампанія мае папярэднія дамоўленасці аб набыцці МЛС, «К» называе выхад на беларускі рынак рэкламнага партнёра «Вымпелкома» — групы маркетынговых камунікацыяў BBDO.

Цікава, што Telecom Austria

(ТА) бачыцца расейцам як яшчэ адзін прэтэндэнт на набыццё долі VELCOM. Тым часам беларускія СМІ два тыдні таму паведамілі пра завяршальную стадыю перамоваў паміж кампаніямі «Telekom Austria» і братамі Самаві, уладальнікамі кіпрскай кампаніі «SB Telecom».

Расейскія эксперты адзначаюць

моцны ўплыў дзяржавы на беларускі сотовы рынак. Старшы кансультант IKS-Consulting Аляксей Данілін мяркуе, што перамога той прэтэндэнт на долю МЛС, што найбольш паспяхова прасунецца ў перамовах з урадам Беларусі.

Па-ранейшаму, усе гешэфты адбываюцца ў таямніцы.

**Сямён Печанко**

## Згодна з рашэннямі прэзідэнта

На базе «Крыніцы» ўтвораць піваварны холдынг без замежнага ўдзелу. Ініцыятар — «Прыёрбанк».

У яго, акрамя «Крыніцы», маюць увайсці «Белсолад» і «Берасцейскае піва». Галіну прапановуеца развіваць за кошт крэдытавання, а не за кошт продажу замежным інвэстам.

Апавядаючы пра гэта, «Белорусы і рынок» прыводзяць досвед літоўскіх півавараў. Літва пэўны час таксама не

адпускала з рук акцыі айчынных піваварняў, аднак рэзкае падзенне вытворчасці і экспансія замежных бровараў змусіла літоўскі ўрад пусціць замежных інвэстараў. Сёння якаснае ўласна літоўскае піва паступова выпясыняе замежнае.

**СП**

## Ці вырасце камуналка на 25% з 1 кастрычніка?

Насельніцтва мусіла сёлета аплачваць выдаткі за паслугі ЖКГ на 41%. Аднак, кажа намеснік міністра жыллёва-камунальнай гаспадаркі Сяргей Сушко, па стане на верасень удалося атрымаць толькі 34%.

Да канца году адставанне ад задання «найхутчэй ня будзе выпраўлена», паведаміў намеснік міністра на прэс-канферэнцыі, прысьвечанай падрыхтоўцы

ЖКГ да працы зімой.

Нарыхтавана 32 тыс. т. мазуту, што складае 65% ад задання, 759 тыс. кубаметраў дроваў (60% ад плянаванага).

Дарэчы, да 2012 г. доля мясцовых відаў паліва ў паліўна-энергетычным баянсе ЖКГ павінна склацца да 50%.

Сп. Сушко паведаміў, што бліжэйшым часам не чакаецца рэзкага росту

тарыфаў на паслугі ЖКГ. Ён не пацвердзіў распаўсюджаную некаторымі СМІ інфармацыю пра ініцыятыву яго ведамства аб магчымым падвышэнні тарыфаў з 1 кастрычніка на 25%: «Гэтым займаецца Міністэрства эканомікі».

Гаворачы пра выкананне Дырэктывы № 3, намеснік міністра зазначыў, што на сёння лічыльнікі выкарыстання вады ўсталяваныя ў 41% кватэраў.

**СП**

## СЬЦІСЛА

### «Нёман» пачаў выпуск «Lucky Strike»

ЗП «Брытш-Амерыкан Табака Трэйдінг Кампаніі» і Гарадзенская тытунёвая фабрыка «Нёман» пачалі вытворчасць цыгарэтаў міжнароднай маркі «Lucky Strike». Гэта першая марка найвышэйшага цэнавага сэгменту, вырабленая БАТ у Беларусі. Таксама мяркуецца выпуск цыгарэтаў «Ken».

### Да \$3 млрд інвэстыцый у здабычу бурлага вугалю

18 верасня ААТ «Белдзяржхімпрам» і кампанія Polar Stars Group S.A. (Люксембург) падпісалі

інвэстыцыйныя дамовы на рэалізацыю праекту «Арганізацыя глыбокай перапрацоўкі бурых вуглёў».

### Дэфіцыт перавысіў \$2 млрд

У студзені—ліпені асноўным гандлёвым партнёрам краіны заставалася Расея — 48,4% аб'ёму тавараабароту, Нідэрлянды (перапродаж нафты) — 8,9%, Украіна і Нямеччына — па 5,4%, Польшча — 3,8%, Брытанія (таксама рээкспарт нафты) — 3,2%, Кітай — 2,5%, Латвія — 2%, Літва — 1,7%. Экспарт склаў 12 млрд 881,6 млн (на 16,5% больш),

імпорт — 14 млрд 929,4 млн (на 23,9%). Сальда адмоўнае — 2 млрд 47,8 млн даляраў.

### Урад спрабуе стрымаць цэны на алей

Рост попыту на этанол у ўсясьветным маштабе падвысіў цэны збожжа і алею. Урад спрабуе змякчыць наступства гэтага для раздробнага гандлю. Пастанова Мініканомікі абмежавала гандлёвыя надбавкі на алей.

### У Менску плянуюць трэцюю лінію мэтро

Яна будзе мець працягласць

у 17 км і 14 станцыяў. Яна пройдзе ад Курасоўшчыны да Зялёнага Лугу. На першую лінію перасядка на «Глошчы Леніна», на другую — на «Фрунзэнскай». Будаўніцтва пачнецца з 2010 г.

### Тэмпы росту ВУП складаюць 8,6 працэнта

Такі вынік дзевяці месяцаў.

### Дзесяць ЦЭЦ на абрэзках

У Беларусі да 2010 г. будзе функцыянаваць 10 міні-ЦЭЦ на мясцовых відах паліва. Пра гэта паведаміў прэм'ер Сяргей Сідорскі.



# Беларусь і Кітай пачалі перамовы аб будаўніцтве АЭС

«Перамовы між беларускім і кітайскім бакамі наконт будаўніцтва ў вашай краіне атамнай стан-

цыі толькі пачаліся, таму нічога канкрэтнага я ска- заць пакуль не магу. Я ве- даю толькі, што беларускі

бок зацікаўлены ў нашых паслугах», — заявіў на прэс-канфэрэнцыі пасол Кітаю У Хунбінь.

Яшчэ было адзначана, што кітайцы зацікаўле- ныя ў інвэстыцыях у цэ- ментны завод і фабрыку па вырабе ДСП.

У Хунбінь таксама па- ведаміў, што ў Беларусі вучыцца 2000 кітайскіх студэнтаў.

**Зьміцер Панкавец**

## Эўропа гатовая, але ня можа

Эўракамісар па замежных сувязях: «Мы гатовыя пачаць зь Беларуссю паўнаўтаснае супрацоўніцтва». Хаўер Салана: «Без вызвалення палітвязняў ня можа быць супрацы ў энэргетыцы».

«Мы гатовыя пачаць зь Беларуссю паўнаўтаснае супрацоўніц- ва», — заявіла камісар Эўрасаюзу па замежных сувязях і палітыцы добрасуседства Бэніта Фэрэра- Вальднэр 18 верасня на сустрэчы зь беларускімі журналістамі ў Бру- селі. Б.Фэрэра-Вальднэр падкрэсь- ліла, што ўсе прапановы ЭС вык- ладзены ў дакумэнце «Што Эўраса- юз можа даць народу Беларусі».

Пры гэтым камісар ЭС падкрэсь-

ліла, што самымі важнымі ўмовамі для пачатку супрацоўніцтва зьяў- ляюцца вызваленне палітвязняў, магчымасці для свабоднай працы СМІ, правядзеньне свабодных і сумленных выбараў.

«За час, што прайшоў з моманту прадстаўленьня дакумэнту, мы не заўважылі ніякай рэакцыі ў адказ з боку беларускіх уладаў. А мы ня можам працаваць з апошнім дыкта- тарскім рэжымам у Эўропе», —

патлумачыла яна.

Амаль тое самае паўтарыў у часе візыту ва Ўкраіну Хаўер Салана, Вярхоўны камісар ЭС па агульнай замежнай палітыцы і палітыцы бясьпекі: «Палітычныя адносіны могуць будавацца толькі на суполь- ных эўрапейскіх каштоўнасьцях. Пакуль Беларусь ня вызваліць палі- твязняў, супрацоўніцтва ў палі- тычнай сфэры не прадстаўляецца магчымым, — заявіў ён. — Мы ўсе заклапочаныя праблемамі энэрге- тычнай бясьпекі. Аднак палітыч- ная сытуацыя ў Беларусі не дае нам магчымасці разьвіваць паўнаў- таснае супрацоўніцтва ў энэрге- тычнай сфэры».

**МБ**

## СЬЦІСЛА

### 39 чалавек у выцьвярэзьніку на «Дажынках»

39 грамадзянаў у стане алькагольнага ап'яньнення паступілі ў Рэчыцкую цэнтральную раённую бальніцу падчас святкаваньня фэстывалю «Дажынкі-2007».

### Самагонны апарат на 5 тонаў брагі сканфіскаваны ў Івейскім раёне

Як паведамілі ў прэс-цэнтры памежных войскаў, у жыхара знайшлі і сканфіскавалі 75 літраў самагонкі, паўтары тоны брагі, а таксама самагонны апарат, што складаецца зь дзьвюх цыстэрнаў на дзьве і пяць тонаў.

### «Белсат» пачне працаваць у дзень правоў чалавека

Незалежны тэлеканал на беларускай мове пачне вяшчаньне 10 сьнежня. Пра гэта паведаміла дырэктарка каналу Агнешка Рамашэўская.

### 10 сутак арышту за 96 сьцягоў Эўрасаюзу

Судзьдзя Партызанскага суду Менску Алена Ціцянкава прызнала дэмакратычнага актывіста Леаніда Навіцкага вінаватым у дробным хуліганстве і пакарала 10 суткамі арышту. 21 верасня да яго на кватэру прыйшлі супрацоўнікі КДБ і знайшлі 96 сьцягоў Эўрасаюзу, бэйсболкі і

майкі з эўрапейскай сымболікай. На яго склалі пратаколы за нецэнзурную лаянку і за падрыхтоўку несанкцыянаванай акцыі.

### «Зялёныя» адышлі ад АДС

Беларуская партыя «Зялёныя» (БПЗ) часова прыпыніла свой удзел у выбарчай кампаніі ў рамках кааліцыі Аб'яднаных дэмакратычных сілаў. Гэта адбылося «выходзячы з таго, што выбарная сыстэма не зьмянілася ў бок дэмакратызацыі», і таго, што партыя ня можа згадзіцца з шэрагам вылучаных кааліцыяй перадвыбарных патрабаваньняў, у

прыватнасьці, з ідэяй прыватызацыі.

### Беларусы будуць плаціць за пэрлюстрацыю ўласнай пошты

Як патлумачылі ў РУП «Белпошта», згодна з Мытным кодэксам паштары мусяць перадаваць усе міжнародныя паштовыя адпраўленьні для мытнага надгляду. Калі адпраўленьні ўскрываюць і заклейваюць назад, то гэтую працэдуру сплачвае адрасат. За надгляд сваёй карэспандэнцыі беларусы вінныя паштарам 2130 рублёў зь ліста.

**МБ; БЕЛТА, БелаПАН, радыё «Свабода»**

## Лукашэнка паабяцаў жорсткае змаганьне за нацыянальныя інтарэсы

Камэнтэе Аляксандар Класкоўскі.

На «Дажынках» афіцыйны кіраўнік пасьяла доўгай паўзы выказаўся на тэму стасункаў з Расеяй. Адчувалася ўнутраная калізія. З аднаго боку, ня хочацца дражніць гусей у Крамлі. Разам з тым, ілюзіяў няма, і трэба псыхалогічна рыхтаваць электрат да непазьбежнай бітвы за газ.

Таму Лукашэнка хоць і ўзнагародзіў дзяжурным кампілімантам новага прэм'ера Зубкова (маўляў, валявы чалавек і пісьменны эканаміст), але тут жа зазначыў, што радыкальных зьменаў у двухбаковых дачыненнях ад гэтага прызначэньня не чакае.

### Цыганкоў: Калі сыдзе і Шэйман, пачнецца новы этап палітыкі

«Сыход Канаплёва яшчэ можна тлумачыць нейкімі асабістымі чыньнікамі, але калі сыдзе і Шэйман, то гэта ўжо будзе канчатковым сьведчаньнем наступленьня чарговага этапу у беларускай палітыцы. Надыходзяць больш жорсткі час, больш жорсткія эканамічныя адносіны, больш жорсткія прафэсіяналы. Канаплёў у гэтым сэнсе ўжо прыносіў мала карысьці».

Праскі акцэнт, радыё «Свабода»



АНДРЭЙ ЛЯНКЕВІЧ

**«Атрымліваць пэнсію павінны тыя, каму яна сапраўды неабходная» Галоўны ідэоляг Алег Праляскоўскі на «Беларуськаліі», куды ён сьпешна прыехаў, пасьяла таго як там адбыўся папярэдзьны страйк супраць адмены льготы.**

Ну а газавая тэма справакавала жорсткія заявы. Кшталту той, што «Газпром» яўна нажываецца на нашай краіне». Маўляў, даходнасьць практычна такая, як пры пастаўках у Нямеччыну. «Налета яны хочучь падняць цану яшчэ на 15-20%. То бок, даходнасьць у Беларусі будзе для Расеі яшчэ вышэйшай, чым у Нямеччыне. Я ня ведаю, у чым мы так правініліся перад кіраўніцтвам Расеі», — дадаў беларускі кіраўнік.

Эканамісты, мусіць, паспрачаюцца з разьлікамі: усё ж 100 даляраў для нас і 240 для немцаў — розьніца вельмі вялікая, тут на адну толькі адлегласьць, на так зьнае «плячо» ня сыпшап. Але

халера зь імі, зь лічбамі! Заява мае іншы — псыхалогічны разьлік. Не выпадкова ў параўнаньні фігуруе менавіта тая краіна, у вайне супраць якой некалі «разам гнілі ў акопах». Закранае струны, асабліва ў старэйшых.

Але як ні круці, а немцы пляцяць спраўна, і да іх прэтэнзіяў ніякіх. Затое — во дзе сапраўды гістарычныя грывасы! — рэальнасьцю сталі газавыя войны між фармальнымі хаўрусьнікамі.

Вось і цяпер ужо чуюцца далёкія грывоты. Дэкляраваны намер на перамовах з «Газпромам» жорстка прытрымлівацца нацыянальных інтарэсаў. Хаця вынік чарговай калізіі не відавочны. Максымум абяцанага палягае у тым, што «кантракт мы пастараемся пасьпець падпісаць да бою крамлёўскіх курантаў». Няўжо будзе дэжа-вю?



**БЕЛАРУСІЗАЦЫЯ КАМЕНЬНЕМ.** Невядомыя складаюць уздоўж дарог гіганцкія надпісы па-беларуску. Таксама яны ў літаральным сэнсе «перакладаюць» расейскамоўныя надпісы. Было «Лес — наше богатство», стала — «Лес — наша багацьце». Было «Лес — лёгкія планеты» — стала «Лес — лёгкія планеты». Робіцца гэта сярод белага дня. Сьведкі кажучь, што для маскаваньня рупліўцы Беларускай апрацоўка як дарожныя рабочыя — у аранжавыя камізэлькі.

### КАЛЯНДАР

## Пазьняк: Калі бел-чырвона-белы сыцяг быў прыняты, я страціў прытомнасьць

19 верасня 1991 году бел-чырвона-белы сыцяг і герб «Пагоня» былі абвешчаныя дзяржаўнымі. У той жа самы вечар сыцяг залунаў над Домам ураду, дзе на працягу дня вяліся спрэчкі паміж дэпутатамі. Тагачасны лідэр БНФ Зянон Пазьняк распавядае, што не хапала голасу-двух, і ён асабіста папрасіў дэпутата-камуніста падтрымаць нацыянальную сымболіку:

«Ён быў у вэтэранскай групе, якая заўсёды галасавала супраць. Я ўзяў

яго за руку і папрасіў: «Прагаласуйце за сыцяг і герб дзеля нашай будучыні. Я вас прашу як беларус беларуса». І ён прагаласаваў».

Пазьняк прызнаўся, што калі нарэшце ўбачыў пераможны вынік галасаваньня, то ўпершыню ў жыцьці страціў прытомнасьць ад узрушэньня: «Калі выйшлі, ужо цямнела, але з плошчы не разыходзіліся. Сьпявалі, плакалі, абдымаліся... Пятро Садоўскі сьпяваў у мікрафон беларускія ваярскія песьні».

# Чашыце сушай

Эстонскія ўлады адмовілі ў пракладцы Паўночнаэўрапейскага газаводу.

Урад Эстоніі адмовіў расейска-нямецкай кампаніі Nord Stream AG праводзіць даследаванні, звязаныя з пабудовай Паўночнаэўрапейскага газаводу, у эстонскай марской эканамічнай зоне. Эстонскі канал ТВ-2 з спасылкай на прэм'ер-міністра Андруса Ансыпа **(на фота)** паведаміў, што ўрад у гэтым аднадушны.

Без даследаванняў няможна падрыхтаваць даклад аб уплыве праекту на прыроду. А без дакладу, згодна з эстонскім заканадаўствам, няможна будаваць.

Nord Stream AG прасіла Эстонію дазволіць даследаванні ў эстонскай зоне Балтыйскага мора, а пасля пракладку



там трубы, бо дно ў фінскай зоне аказалася няроўным і непрыдатным. Фінскі ўрад разглядае Расею сваім стратэгічным партнёрам і быў за рэалізацыю праекту, але фінскім экалягам удалося давесці, што пракладка газавой трубы на няроўным дне можа спрычыніцца да гіганцкай катастрофы.

«Эстонія ня можа проста так сказаць «не» газаводу», — далікатна тлумачыць міністар замежных спраў Эстоніі Урмас Паэт. Прэм'ер Ансып недвухсэнсоўна намякнуў, што сытуацыю ўскладнілі леташнія санкцыі Масквы, уведзеныя пасля пераносу помніка чырвонаармейцам з цэнтру Таліну на вайсковыя могілкі.

Тады Расея разгарнула шумную кампанію, а Ансыпа абвінавачвалі ў нэафашызме.

«Расея сама настроіла грамадскую думку супраць газаводу, акрэсліваючы Эстонію як краіну паразытарную, якая жыве з транзыту тавараў між Расеяй і Захадам, — заявіў Ансып, які тады заняў цвёрдую пазыцыю, не саступіў націску Расеі і выслаў з краіны грамадзянаў Расеі, якія падбухторвалі маніфэстантаў. — Наша грамадзкасьць стваіцца да праекту газаводу па дне мора вельмі адмоўна, але мы ня можам прымаць рашэнняў, кіруючыся толькі эмоцыямі. Мусім узважыць усе аспэкты справы, у тым ліку замежную палітыку і ахову навакольнага асяроддзя».

Польшча, Латвія, Літва, а ўскосна таксама Беларусь і Украіна выступаюць у падтрымку адмоўнага рашэння Эстоніі. Балтыйскія краіны і Польшча прапануюць, каб газавод пайшоў сушай. Гэта пазбавіла б Расею і яе нямецкіх лабістаў інструментаў энэргетычнага шантажу Цэнтральнай Эўропы. Калі «Газпром» спрабаваў адключыць газ Беларусі ці Украіне, тыя ў адказ папросту перакрывалі транзытны паток, змушаючы расейскіх манапалістаў даваць задні ход.

**МБ**

## Выбраным курсам

Перастаноўкі ва ўрадзе Расеі ўзмацнілі пазыцыі лібэраляў-рыначнікаў і выразнікаў інтарэсаў расейскага капіталу.

Заходняя прэса адзначае ўзмацненне пазыцыяў лібэраляў у расейскім урадзе.

The Financial Times надрукавала артыкул пад назвай «Ад перастановак у расейскім урадзе выйгралі рэфарматары». Газэта піша: «Міністар фінансаў Аляксей Кудрын быў павышаны ў панядзелак да віцэ-прэм'ера, што варта разумець як ўзмацненне пазыцыяў урадавых рэфарматараў».

Аб звальненні з кабінэту кіраўніка МЭРТ Германа Грэфа FT піша, па-першае, «Грэф неаднаразова даваў зразумець, што збіраецца сысці з ураду», і, па-другое, лічыць пазытыўным той факт, што месца міністра заняла ягоная намесніца, кіраўнік Цэнтру стратэгічных распрацовак Эльвіра Набіуліна, якую газэта таксама заліч-

вае да лібэраляў.

Агенцыя Bloomberg піша пра пераемнасць курсу сыходзячага Германа Грэфа, называючы ягоную пераемніцу ва ўрадзе «лібэралам і здольным рэфарматарам». Выданне падзяляе меркаваньне Грэфа пра тое, што эканамічны курс Расеі ня зменіцца, пакуль пры ўладзе застаецца Пуцін.

Die Welt, наадварот, лічыць прызначэнне Эльвіры Набіулінай на пасаду кіраўніка Мінэканомразвіцця Расеі «недальнабачным», як і прызначэнне Таціны Голікавай на пасаду міністра аховы здароўя і сацыяльнага развіцця. Як адзначае нямецкая газэта Die Welt, абедзве жанчыны непалулярныя сярод насельніцтва.

Месца Грэфа заняла кіраўнік Цэнтру стратэгічных



**Аляксей Кудрын.**

распрацовак Эльвіра Набіуліна. З 2000 да 2003 г яна працавала першым намеснікам Грэфа, заўсёды лічылася ягонай правай рукой і суаўтаркай праектаў рэформаў.

Сам Грэф лічыць прызначэнне Набіулінай удалым кадравым рашэннем. Набіуліна — чалавек «вельмі праз-

рысты і выключна сумленны», — запэўніў Грэф. Камэнтуючы сваю адстаўку, былы міністар заявіў, што «чыноўнікі павінны час ад часу мяняцца. Восем гадоў для пасады кіраўніка МЭРТ — гэта значны тэрмін». Сам Грэф плянуе сысці ў бізнэс.

**МБ**

# Манахі супраць генэралаў



М'янма: аранжавая рэвалюцыя ў «залатым Гулагу».

Здавалася, сьвет ужо зусім забыўся на гэтую краіну. За 45 год кіраўніцтва вайскавай хунты М'янма (былая Бірма) ператварылася ў «выспу стабільнасьці» ў цэнтры Паўднёва-Ўсходняй Азіі. Як і ў выніку зь Беларусью, заходнія мэды толькі зрэдку зьвярталі ўвагу на «залаты Гулагу» — неверагодна прыгожую краіну будысцкіх пагадаў, якой кіруе брутальны рэжым.

І вось, нечакана для ўсіх, у краіне выбухнула аранжавая рэвалюцыя. Яе фарба — гэта колер вопраткі будысцкіх манахаў, якія наважыліся распачаць шэсьці пратэсту. Колькасьць дэманстрантаў расьце ў геамэтрычнай прагрэсіі. У пачатку верасня на вуліцы выходзілі дзясяткі чалавек, потым — сотні, пасля — тысячы. У нядзелю мітынгавалі 10—20 тысячаў чалавек, празь дзень — ужо 50 тысячаў. Беларусь ды М'янма — вельмі розныя краіны, але падабенствы нашых праблемаў уражваюць. У Бірме таксама ўлада лічыць правільнымі для разьвіцьця краіны абмежаваньне свабодаў, здушэньне нацыянальных меншасьцяў і нагнятаньне варажасьці да Захаду.

## Адпачынак у дыктатуры

М'янма зь яе залатымі пагадамі і цудоўным узьбярэжжам падаецца шыкоўнай краінай для турызму. Ці варта ехаць туды на адпачынак? Заходнія турыстычныя выданьні, у тым ліку «Lonely Planet», адна з самых знакамітых кнігаў-гідаў, адкрыта інфармуюць чытача пра ўсе асаблівасьці бірманскага рэжыму, і прапануюць турысту асэнсавана зрабіць выбар на карысьць ці супраць паездкі ў азіяцкую дыктатуру. Галоўны аргумэнт «супраць» — заклік Аунг Сан Су Чжы да турыстаў байкатаваць краіну. Галоўны аргумэнт «за» — трэба даваць жыхарам М'янмы зарабіць сабе на хлеб і несць ім інфармацыю з-за мяжы, а па вяртаньні расказаць на радзіме праўду пра бірманскае жыцьцё. Для тых турыстаў, якія ўсё-такі вырашылі паехаць у М'янму, даюцца адмысловыя парады як выдаткоўваць грошы, каб яны не ішлі ў кішэню генэралаў (галоўная парада — карыстацца прыватнымі паслугамі і плаціць гатоўкай).

## Маральная моц

У М'янме каля 400 000 будысцкіх манахаў. Практычна кожная сям'я мае роднага, які сышоў у будысцкі манастыр. Пашана да манахаў проста бязьмежная. Той факт, што манахі афіцыйна назвалі хунтыстаў ворагамі народу і заклікалі «назаўжды выгнаць вайсковую дыктатуру з краіны», мае вельмі вялікую маральную вагу.

Цалкам бяззбройныя, будысцкія манахі вельмі лёгка паказваюць вайскоўцам, хто насамрэч мае духоўную перавагу. Паводле канонаў будызму, манахі павінны кожную раніцу атрымаць свой хлеб на дзень празь міласціну. Але яны адмаўляюцца браць яе ў вайскоўцаў і членаў іх сем'яў. Фактычна, хунту адлучылі ад рэлігіі. Галоўная мэта — зрабіць так, каб вайскоўцы ў малых чынах адварнуліся ад свайго кіраўніцтва. Акрамя гэтага, манахі заклікалі бірманцаў штодня маліцца цягам 15 хвілінаў на ганках сваіх дамоў на знак салідарнасьці.

Жыхары краіны цішком кажуць, што хунта вызначаецца ня толькі сваім цынзізмам, але і забабонамі. Галоўны з трох генэралаў, 74-гадо-

вы Соў Монг, рэгулярна кансультуецца з астрологиямі і нібыта пабойваецца крыўдзіць манахаў, каб не наклікаць на сябе гнеў нябёсаў.

## Незалежнасьць без свабоды

Будысцкія манахі ўжо былі каталізатарамі пратэстаў у каляніяльныя часы. У 1886—1948 гг. М'янма належала Вялікай Брытаніі. Калянізатары зьняважліва ставіліся да бірманскай культуры. Гэтак, брытанцы ўпарта адмаўляліся здымаць абутак пры ўваходзе ў будысцкія храмы. Менавіта манахі зрабіліся рухавіком змаганьня за незалежнасьць М'янмы, паказваючы прыклады пакутніцтва і сілы волі. Калі зьнявольным за свае палітычныя погляды рэлігійным дзеячам забаранілі насіць сваю традыцыйную вопратку, манах У Вісара абвясціў галадоўку і трымаў яе 163 дні — да сьмерці. Гісторыя пазьдзекавалася з брытанцаў: сумна вядомая турма Інсэйн, пабудаваная калянізатарамі для палітзьнявольных, выкарыстоўваецца ваеннай хунтай у тых самых мэтах. А Вялікая Брытанія сёньня — адна з тых краінаў, якія найбольш актыўна ціснуть на ўрад М'янмы, патрабуючы дэмакратызацыі.

У каляніяльныя часы М'янма была дужа багатым краем, найперш дзякуючы сваім плянтацыям рысу, дрэваапрацоўцы, здабычы каштоўных камянёў ды нафты. Атрымаўшы незалежнасьць у 1948 г., краіна згубіла дэмакратыю ў 1962 г., калі ў краіне адбыўся ваенны пераварот. М'янма збочыла на ўсеяны чалавечымі косткамі «бірманскі шлях да сацыялізму», які ўзбагаціў кіраўні-

коў, а народ прывёў да галечы. Вайсковая дыктатура бязлітасна задушыла дэмакратычныя пратэсты пры канцы 80-х, расстраляўшы каля трох тысячаў чалавек. Але ціск апазыцыі быў настолькі моцным, што ўрад мусіў правесці ў 1990 г. першыя за амаль трыццаць гадоў сапраўды свабодныя выбары ў Народны Сход. Хунта пацярпела прыніжальную паразу — праўладная Партыя нацыянальнага адзінства атрымала вартыя жалю 2% месцаў у парламэнце. 80% мандатаў заваявала Нацыянальная ліга за дэмакратыю, прагрэсіўная дэмакратычная партыя пад кіраўніцтвам дысідэнткі Аунг Сан Су Чжы, дачкі легендарнага барацьбіта за незалежнасць краіны.



Дысідэнтка Аунг Сан Су Чжы доўгія гады пад хатнім арыштам.

Хунта анулявала вынікі выбараў і склікала марыянэткавы парламент. Большасць дэмакратычных дэпутатаў пакінула краіну і сфармавала ўрад на выгнанні. Аунг Сан Су Чжы пасадзілі пад хатні арышт, дзе яна знаходзіцца дагэтуль. У 1991 г. дысідэнтка атрымала Нобелеўскую прэмію міру. Абсалютная ізаляцыя ні на кроплю ня зменшыла яе аўтарытэту ў краіне і за яе межамі.

**Сакрэт генэралаў**

Бірманскія генэралы «праславіліся» ня толькі падаўленьнем дэмакратыі і расстрэламі апазыцыйных мітынгаў. Паводле звестак праваабарончых арганізацыяў, асаблівасцю рэжыму зьяўляецца выкарыстаньне прымусовай працы (у тым ліку дзяцей), а таксама сэксуальныя злачынствы — сыстэматычныя згвалтаваньні і сэксуальнае рабства для абслугоўваньня вайсковага кіраўніцтва. Вайсковы рэжым запламіўся таксама этнічнымі чысткамі, стварэньнем ізаляваных лягераў-пасяленьняў для «непажаданых» нацменшасцяў.

ЗША і ЭС наклалі на М'янму шматлікія эканамічныя санкцыі і эмбарга

Найменшае зьмякчэньне рэжыму паслабляе пумы на руках народу.

на гандаль зброяй. Яе, як і Беларусь, пазбавілі гандлёвых прэфэрэнцыяў ЭС. Часткова гэтая палітыка дае плён. Бірманскі рэжым усяляк заахвочвае замежныя інвэстыцыі ў краіну, аднак офісныя хмарачосы ў Янгоне стаяць напайпустымі. Разам з тым, заходні бізнэс не цураецца брудных гешэфтаў, вынаходзячы складаныя схемы, каб абыходзіць абмежаванні. Гэтак, французскі энэргаканцэрн Total S.A. зьяўляецца апэратарам газаводу ў М'янме, на будаўніцтве якога выкарыстоўвалася рабская праца. Акрамя гэтага, адсутнасць заходняй канкурэнцыі грае на карысць «вялікім сябрам» М'янмы — Кітаю, Індыі ды Расеі, якія ахвотна інвэстуюць у эканоміку дыктатуры і абараняюць хунту на міжнародным узроўні. У 2006 г. Расея і Кітай наклалі вэта на праект рэзалюцыі Рады Бясьпекі ААН, у якім меркавалася заклікаць улады М'янмы зьмякчыць рэпрэсіі і вызваліць палітзьняволеных.

Аўтарытарныя Кітай ды Расея ўкладаюць грошы ў дыктатарскую М'янму яшчэ і з разьлікам, каб хунта мела сродкі на закуп зброі — у тых са-

мых краінаў-інвэстараў. М'янма знаходзіцца ў першай пятнацатцы краінаў сьвету паводле аб'ёмаў выдаткаў на войска. Пікантная акалічнасьць: паводле звестак Статгольмскага міжнароднага інстытуту дасьледаваньня праблемаў міру, дэмакратычная Ўкраіна зьяўляецца адным з найбуйнейшых пастаўшчыкоў зброі ў М'янму. Атрымліваецца зачараванае кола «грошы — зброя — грошы», разарваць якое звонку практычна немагчыма.

**Пачатак канца дыктатуры**

Тое, што цяпер адбываецца ў М'янме — клясычны пачатак канца дыктатуры. «Бірманскі шлях да сацыялізму» ператварыў М'янму ў адну з самых бедных краінаў у рэгіёне. Траціна бірманскіх дзяцей недаедаюць. Гаспадарка ў стагнацыі. Зразумеўшы, што рынкавая гаспадарка працуе больш эфэктыўна за цэнтралізаваную, генэралы пачынаюць паступовую лібэралізацыю, заахвочваюць замежныя інвэстыцыі, спрабуюць разьвіваць турызм. Інвэставаць у дыктатуру ахвотнікаў вобмаль, таму робяцца сымбалічныя крокі да дэмакратызацыі — такія, як вызьленьне 40 палітвязьняў сёлета ў студзені. Здаецца — драбязя, але найменшае зьмякчэньне рэжыму паслабляе пумы на руках народу. А калі да гэтага дадаецца яшчэ і рост цэнаў (цяперашнія пратэсты справакавала падаражэньне бэнзіну ўдвая, газу — у пяць разоў), то жаданьне скінуць кайданы робіцца невыносным. Людзям жыць робіцца цяжэй, а страх меншае. Вынік — выбух.

Як бы ні скончыліся сёлетнія пратэсты ў М'янме, яны паказваюць, наколькі важна для дэмакратычнага вызвольнага руху бачыць перад сабой абсалютныя маральныя аўтарытэты — такія, як будысцкія манахі ці дысідэнтка Аунг Сан Су Чжы. Здавалася, нацыя зусім скарылася, але раптам зрывае нейкі кляпан — і мы бачым на вуліцах дзясяткі тысячаў людзей. Сапраўды, усе дыктатуры — блізняты, бо лёгкіка чалавечка імкненьня да свабоды і справядлівасьці ўнівэрсальная.

Алесь Кудрыцкі

**М'янма ці Бірма?**

«М'янма» ды «Бірма» — гэта амаль як «Беларусь» ды «Белоруссия». На мове тамтэйшага народу назва краіны гучыць як «М'янма». Назоў «Бірма» прыжыўся за каляніяльным часам — так яго пачула ангельскае вуха. Як і многія іншыя дыктатарскія рэжымы, сутыкнуўшыся з эканамічнымі праблемамі, хунта з сацыялізму кінулася ў нацыяналізм, запатрабаваўшы ў 1989 г. называць краіну ня Бірмай, а М'янмай, а сталіцу краіны — не Рангонам, а Янгонам (падобна да таго, каб Лукашэнка пераназваў Мінск у Менск). Многія англамоўныя мэдыі, аднак, дагэтуль называюць краіну Бірмай, не жадаючы мяняць свае звычкі.

# Пакараньне дыктатара

Перад судом — Фухіморы. Ён быў насуперак канстытуцыі абраны на трэці тэрмін, але скончыць свае дні ў турме. Піша **Сяргей Богдан**.

У пятніцу Чылі пастаавіла выдаць Пэру колішняга аўтарытарнага кіраўніка гэтай краіны Альбэрта Фухіморы. Пэруанскае правасудзьдзе абвінавачвае яго ў парушэньнях правоў чалавека і карупцыі падчас знаходжаньня на прэзыдэнцкай пасадзе ў 1990—2000 гг.

Рашэньне чыліскага суду пра выдачу Фухіморы будзе мець сур'ёзныя, сапраўды глыбальныя наступствы. Ва ўсім сьвеце былыя кіраўнікі дзяржаваў дагэтуль зазвычай пазьбягалі выдачы на радзіму, нават калі паміж адпаведнымі краінамі існавала дамова аб экстрэдзіцыі. У скрайнім выпадку іх судзілі спецыяльнымі трыбуналамі, звычайна пасля папярэдніх палітычных перамоваў паміж урадамі. Выключным ёсьць ужо сам факт таго, што чыліскі суд усур'ёз паставіўся да звароту пэруанскага боку, і чыліскія судзьдзі разглядалі справу былога прэзыдэнта суседняй Пэру як справу любога паспалітага грамадзяніна.

## Японскі прэзыдэнт Пэру

Сын японскіх імігрантаў, Альбэрта Фухіморы (гэта гішпанскі варыянт яго прозьвішча, па-японску яно гучыць як Фудзіморы) ёсьць супярэчлівай фігурай у пэруанскай палітыцы, што мае як зацятых праціўнікаў, так і палкіх прыхільнікаў. Калі ён нечакана выйграў прэзыдэнцкія выбары 1990 году, атрымаўшы перамогу над вядомым пісьменьнікам Марыё Варгасам Лёсам, ніхто ў Пэру ня ведаў, чаго чакаць ад гэтага чалавека, якому далі мянушку «кітасц».

Аграном і матэматык з адукацыі, Фухіморы заставаўся малавядомай фігурай яшчэ за колькі тыдняў да галасаваньня, а галоўныя яго дасягненьні палягалі ў кіраваньні ўнівэрсытэтам ды кар'еры вядучага тэлешоў.

Ён атрымаў у спадчыну краіну на мяжы эканамічнага каліпсу, якую скаланала партызанская вайна бедных супраць багатых.

Фухіморы ажыццявіў радыкальную праграму рынкавых рэформаў, касуючы субсідыі, татальна прыватызуючы дзяржаўныя кампаніі і зьмяншаючы ролю дзяржавы амаль ва ўсіх сфэрах

эканомікі. Гэтая «шокавая тэрапія» ўдарыла па пэруанцах, але паклала канец гіпэрінфляцыі і стварыла грунт для ўстойлівага эканамічнага росту ў другой палове 1990-х.

Фухіморы ўзяўся таксама за левых партызанаў, бо ў выніку грамадзянскай вайны краіна апынулася на мяжы хаосу. Цьвердзячы, што заканадаўчая і судовая галіны ўлады перашкаджаюць спэцслужбам змагацца з партызанамі і наркамафіяй, ён пачаў пашыраць свае паўнамоцтвы. Яго апанэнты тлумачылі гэта спробамі прэзыдэнта пазьбегнуць любых дэмакратычных абмежаваньняў сваёй уладзе, бо пасля прыходу да ўлады Фухіморы апазыцыйныя партыі захавалі большасьць у парламэнце.

Таму ў красавіку 1992 году Фухіморы ўчыніў «самапераварот» — скідае ўласны ўрад, каб атрымаць дыктатарскія паўнамоцтвы, распусціўшы парламэнт і суды.

На новых выбарах у лістападзе 1992 г. Фухіморы забясьпечвае большасьць для створанай ім партыі. Усталёўваецца аўтарытарны рэжым, замацаваны праз прыняцьце ў кастрычніку 1993 году на рэфэрэндуме новай канстытуцыі, што значна пашырала ўладу прэзыдэнта.

Захапіць уладу ва ўмовах пачатага прэзыдэнтант канстытуцыйнага крызісу рыхтаваліся і вайскоўцы, але капітан дзяржаўнага ўладзімера Мантэсінас перасьцярог Фухіморы, і той схваўся ў японскім пасольстве.

Фухіморы прызначыў свайго выратавальніка кіраваць службамі бясьпекі, а ягоны рэжым надалей ужо немагчыма ўявіць бязь іх тандэму.

Неўзабаве Фухіморы рэабілітаваўся ў вачах грамадства, бо ўрадавыя сілы захапілі прафэсара Гусмана, правадыра галоўнай паўстанцкай арганізацыі — «Прамяністы шлях», па-гішпанску «Сэндэра ломіноса». Нягледзячы на міжнароднае асуджэньне ўзурпацыі ўлады прэзыдэнтам Пэру, ягоны рэйтынг у гэтыя гады сягаў 73%, а ў 1995 г. Фухіморы быў пераабраны пераважнай большасьцю галасоў на другі тэрмін, атрымаўшы перамогу над паважным

супернікам — колішнім генэральным сакратаром ААН Пэрэсам дэ Куэльярам.

Краіна была ўражаная ягонымі перамогамі над партызанамі, вынікамі бліцкрыгу супраць Эквадору ды ўтаймаваньнем гіпэрінфляцыі.

Сёньня ён з гонарам кажа: «Я кіраваў Пэру цягам 10 гадоў, у адзін з найгоршых пэрыядаў яе гісторыі, ды вырашыў большасьць з праблемаў, што сталі перад краінай, у прыватнасьці, тэразму і гіпэрінфляцыі».

## Пэруанская каляровая рэвалюцыя

Ды з часам усё больш пэруанцаў разумела, што брутальныя мэтады спэцслужбаў выкарыстоўваюцца ня толькі супраць паўстанцаў, але і супраць зусім мірных дэмакратычных апанэнтаў сэньера прэзыдэнта. Грамадства абуралася кантролем над СМІ і судамі, а таксама выкарыстаньнем урадавых рэсурсаў для правядзеньня ўласных палітычных кампаніяў Фухіморы.

Ганьбай для прэзыдэнта стаў гучны развод з жонкай, якая пазьней выступіла супраць яго ў палітыцы. Крытыка дзеяньняў Фухіморы асабліва ўзмацнілася пасля таго, як пэруанскі кіраўнік абвесьціў пра намер выставіць сваю кандыдатуру на недазволены Канстытуцыйны трэці запар прэзыдэнцкі тэрмін у 2000 годзе.

Фухіморы загадзя дамагаецца прыняцьце ў 1996 годзе закону «Аб сапраўднай інтэрпрэтацыі канстытуцыі», што дазваляў пераабрацца на трэці тэрмін,





Альберта Фухіморы.

бо, маўляў, прыняцьце новай Канстытуцыі абнуліла тэрміны, і трэці будзе толькі другім. Абы гарантаваць сабе перамогу, ён ідзе на масавыя парушэнні падчас выбараў траўня 2000 году. Адзіны яго супернік на тых выбарах зняў сваю кандыдатуру, патлумачыўшы гэта тым, што судовая ўлада ніяк не рэагуе на адкрытыя парушэнні выбарчага працэсу. Фухіморы быў абвешчаны пераможцам безальтэрнатывных выбараў. Апазыцыя не прызнала выбары і пачала ладзіць пратэсты.

Канчаткова ягоныя пляны захаваць уладу разбурыў прыватны тэлеканал «Canal N», што паказаў у верасні 2000 году відэазапіс перадачы Мантэсінасам апазыцыйнаму дэпутату хабару за пераход у партыю Фухіморы «Пэру-2000».

У выніку скандалу ўсплылі і іншыя самыя розныя цёмныя справы рэжыму — ад сувязі Мантэсінаса з наркамафіяй да ўчыненай за часы Фухіморы стэрылізацыі многіх тысячаў пэруанцаў. У выніку скандалу апазыцыя здолела ўпершыню за восем гадоў апанаваць парламэнт.

Пэруанскі дыктатар мусіў бегчы з краіны, падаўся на гістарычную радзіму — у Японію. Адтуль ён па факсе падаў у адстаўку, але апазыцыйны кангрэс яе не прыняў дый зняў Фухіморы з пасады на падставе «маральнага банкруцтва». Пэруанскія падзеі сталі прадвесьнікам пазьнейшых «каляровых рэвалюцыяў».

### Цень дыктатара над Лімай

На гістарычнай радзіме, каб пазьбегнуць выдачы Пэру, ён зноў стаў Фудзіморы дый атрымаў у дадатак да пэруанскага яшчэ і японскае грамадзянства. Аднак празь пяць гадоў раптам прые-

хаў у Чылі, каб паспрабаваць адтуль узяць удзел у пэруанскіх прэзідэнцкіх выбарах 2006 году. Гэта было рэальна, бо пэруанская палітыка яшчэ не стабілізавалася, а галоўнай вартасцю Аляндра Таледа, што змяніў Фухіморы на пасадзе кіраўніка дзяржавы, было хіба яго індзейскае паходжаньне ды роўны Фухімораваму папулізм.

Фухіморы ж і цяпер папулярны сярод многіх пэруанцаў, якія кажуць, што цяперашні прэзідэнт Алан Гарсія зруйнаваў эканоміку за часы свайго першага прэзідэнцкага тэрміну, а вось «кітаёза» навёў парадак.

Тады ў 2005-м фухімарысты пасьпелі нават стварыць у Пэру сваю партыю, а дзеля фінансаваньня прэзідэнцкай кампаніі ўзяліся прадаваць адмысловы напой з красамоўнай назвай Fuji-Cola. Аднак неўзабаве па прыездзе ў Чылі Фухіморы быў арыштаваны, бо пэруанскія ўлады запатрабавалі ягонае выдачы.

Сядзячы пад арыштам у Чылі былы ўладар краіны інкаў не марнаваў часу і ў другі раз ажаніўся з даўняй каханкай, багатай японкай, уладальніцай гатэльнага бізнэсу, дый, абвесьціўшы сябе «апошнім самураем», прапанаваў японцам вырашыць іх праблемы пры дапамозе свайго пэруанскага досьведу. Дзеля таго ён заклікаў іх абраць сябе ў японскі парламэнт, але не сабраў дастаткова галасоў.

Увесь гэты час былы пэруанскі дыктатар мусіў таксама адбівацца ад спробаў выдаць яго Пэру. Праўда, сёньня ён аптымістычна абвясчае, што выдача дазволіць яму ачысьціць сваё імя. І сапраўды, цяперашняя экстрадыцыя ня толькі фармальна ставіць крыж на амбіцыях Фухіморы вярнуцца да ўлады,

але і вяртае на палітычнае поле краіны надзвычай небясьпечную фігуру.

### Вяртаньне дыктатара

«Для мяне гэта магчымасьць вярнуцца», — цьвердзіў былы 69-гадовы дыктатар у камэнтарах для пэруанскага радыё, даведаўшыся пра сваю выдачу, «бо маёй мэтай ёсьць узьяднаньне з народам». Праўда, на пэруанскай зямлі ён спачатку ўзьяднаецца за кратамі з Мантэсінасам, які адседжае немалы тэрмін за карупцыю і парушэнні праваў чалавека.

У Фухіморы засталіся адданыя прыхільнікі ў Пэру, ачольваньня пакуль што ягонай дачкой, што засталася ня з маці, а з бацькам. Нават сёньня ўрад Аляна Гарсія абспіраецца на галасы пра-фухіморавых дэпутатаў падчас прыняцьця заканадаўства, і заявы былога дыктатара з-за кратаў могуць уплываць на пэруанскую палітыку. («Гэта — ня лепшы сцэнар для Алана Гарсіі, бо Фухіморы амаль несумненна будзе гнаць хвалі», — значыць на старонках «Нью-Ёрк Таймз» Хасэ Ёгас, колішні спецыяльны пракурор Пэру, што займаўся расьледаваньнем дзейнасьці Фухіморы і Мантэсінаса. «Але гэта выразная перамога ў барацьбе супраць карупцыі і беспакаранасьці»). Паводле ягоных ацэнак, Фухіморы атрымаў недзе каля паўсотні мільёнаў даляраў ад нацыянальнай службы выведкі цягам 1992 — 2000 гадоў, дый арганізаваў перадачу 15 мільёнаў даляраў дзяржаўных сродкаў Мантэсінасу незадоўга перад падзеньнем свайго ўраду.

Пэруанскія пракуроры маюць доказы ўсяго па пяці абвінавачаньнях у карупцыі, сярод якіх фігуруюць, апрача названых вышэй пунктаў, таксама хабары чальцам кангрэсу і незаконнае праслухоўваньне. Але найбольшы, 30-гадовы тэрмін Фухіморы можа атрымаць па справах пра два масавыя забойствы апанэнтаў улады «швадронамі сьмерці», датычна якіх існуюць цьвердыя доказы.

У 1991 годзе падчас сямейных урачыстасьцяў былі забітыя 15 чалавек, у тым ліку васьмігадовы хлопчык, у бедным квартале Барыёс Альто пэруанскай сталіцы Лімы. У 1992 годзе з інтэрнату ўнівэрсытэту Ля Кантуга ў прадмесьці Лімы былі скрадзеныя і забітыя дзевяць студэнтаў і іх выкладчык. Іх рэшткі будуць знойдзеныя толькі пазь-

# Пакараньне дыктатара

Працяг са старонкі 15.

ней. Гэтыя злачыныствы былі ўчыненыя ў час вайны 3 партызанамі «Прамяністага шляху» і «Тупак-Амару», што спрабавалі ўзьняць супраць ураду кечуа-і аймарамоўных беднякаў-індзейцаў.

Агулам таемная група «Каліна» ў складзе афіцэраў вайсковай выведкі здзейсніла больш за дваццаць пазасудовых забойстваў на пачатку 1990-х. Фухіморы адмаўляе гэтыя абвінавачанні, нягледзячы на відэадоказы, у якіх кіраўнік групы сьцьвярджае, што Фухіморы выразна падтрымаў стварэньне паліцыйнай швадрону сьмерці.

Усяму ж сьвету Фухіморы запомніўся брутальным вызваленьнем закладнікаў, захопленых партызанамі «Тупак-Амару» ў рэзыдэнцыі японскага пасла ў Ліме ў 1997 годзе. Амаль усе 72 закладнікі былі вызваленыя, а ўсе 14 партызанаў застрэленыя на месцы. Створаная ў выніку карцінка, дзе прэзыдэнт з зброяй у руках спрабаваў згуляць у Рэмба, была ня лепшым іміджам рэжыму Фухіморы.

## Жах дыктатараў

Чылійскае рашэньне выдаць дыктатара суседняй краіны асабліва важнае, бо раней суды Чылі пазьбягалі выдаваць нават фашыстоўскіх злачынцаў, а цяжкая спадчына піначэтаўскай дыктатуры дагэтуль цісьне на краіну. «Гэта — пераломны момант у разьвіцьці міжнароднага права», — заявіў на старонках «Нью-Ёрк Таймз» Альфрэдэ Эчбэры, што прадстаўляў чылійскі ўрад у працэсе аб выдачы Фухіморы. — Упершыню Чылі ідзе на выдачу былога кіраўніка дзяржавы праз экстрэдэцыю ў тую краіну, у якой ён распушчаецца».

Дагэтуль ня толькі Чылі, але і іншыя краіны, неахотна рабілі нешта падобнае. Прыкладам, былы парагвайскі дыктатар Строснэр спакойна жыў у бразыльскім выгнаньні з 1989 году да сваёй сьмерці летас. Нягледзячы на існаваньне адпаведнай дамовы паміж Бразыліяй і Парагваем, і тое, што ён абвінавачваўся ў забойствах, парагвайскі ўрад не рабіў сур'ёзных спробаў дамагчыся выдачы Строснэра.

У іншых нядаўніх выпадках былыя кіраўнікі дзяржаваў перадаваліся міжнародным трыбуналам. Сэрбія выдала Мілошавіча Міжнароднаму крым-

інальнаму трыбуналу па былой Югаславіі, а Нігерыя выдала былога лібэрыйскага дыктатара Чарлза Тэйлара Спецыяльнаму суду па Сіера-Леоне.

Чылійскае рашэньне моцна адрозьніваецца ад гэтых прыкладаў, бо менавіта нацыянальны суд, а не выканаўчая ўлада, дамаўляўся зь іншым урадам і прымаў рашэньні пра выдачу былога кіраўніка дзяржавы. Хасэ Мігель Віванка, дырэктар «Human Rights Watch» па Амэрыцы, мяркуе, што гэтае рашэньне адпавядае тэндэнцыі, што абазначылася пасля таго, як брытанская Палата лэрдаў пастанавіла выдаць генэрала Піначэта Гішпаніі па абвінавачваньнях у катаваньнях. «Гэта значнае гістарычнае рашэньне... яно мела месца дзякуючы працы ўнутрынацыянальных устаноў, а не палітычным перамовамі паміж урадамі». Зрэшты, у выпадку з Піначэтам, брытанскія суды пазьней адхілілі гішпанскі запыт аб экстрэдэцыі, і дазволілі генэралу вярнуцца ў Чылі, спаліўшыся на ягонае слабае здароўе.

Таму так важна тое, што сёньня з Фухіморам абыходзяцца як зь лобым паспалітым грамадзянінам, што прысабечыў грошы ці некага змардаваў і тым самым ламаецца пэўнае табу. Гэта — чарговы важны крок да разуменьня таго, што ніхто не павінен пазьбегнуць пакараньня за злачыныствы, якую б пасаду ён ні займаў.

## Эўра ва Ўсходняй Эўропе

Польшча можа адпавядаць фінансаваным эканамічным крытэрам для пераходу на адзіную эўрапейскую валюту — эўра — у 2009 годзе, аднак рэальна гэты крок можа адбыцца ў 2012–2013 гадох. Такая выснова напрашваецца з выказваньняў прызначанага на пачатку году старшыні Банку Польшчы Славаміра Скрыпека. У інтэрвію лёнданскай газэце «Файнэншл таймс» ён назваў менавіта гэтыя даты ў якасьці, верагодна, самага блізкага моманту адмовы ад нацыянальнай валюты дзеля эўра.

«Я хацеў бы атрымаць поўную справаздачу на гэтую тэму, якая абмяркоўваецца ў Польшчы, — сказаў ён. — Трэба паспрабаваць разгледзець усе аспекты гэтага пытаньня і знайсці магчымасьць прымірыць супрацьлеглыя пункты гледжаньня». Славамір Скрыпек таксама выказаўся за тое, каб пытаньне аб пераходзе на эўра выраша-

лася на агульнанацыянальным рэфэрэндуме, паколькі «народ зьяўляецца апошняй інстанцыяй».

Насамрэч старшыня банку адлюстроўвае пазыцыю ўраду, які выказваецца за рэфэрэндум, паколькі падазрона глядзіць на пэрспэктыву перадачы Эўрапейскаму цэнтральному банку ў Франкфурце-на-Майне рычагоў кіраваньня валютнай палітыкай. Да гэтага трэба дадаць, што ў новапрыбылых у ЭС краінах, у палітычных колах і сярод насельніцтва распаўсюджанае меркаваньне, паводле якога адзіная эўрапейская валюта можа замарудзіць хуткія тэмпы росту эканомікі, прывок замежных капіталаўкладаньняў, абярнуцца ростам цэнаў. Лічыцца, што большасьць насельніцтва, напалоханае пазроўнай росту цэнаў, можа не ўлічыць пэрспэктываў адзінай валюты з краінамі ЭС і прагаласаваць супраць. Сам

Скрыпек фармулюе сваю пазыцыю так: «Польшча павінна ўвайсці ў Эўразону, калі ёй гэта будзе найбольш выгадна».

Насельніцтва часьцяком мала інфармаванае аб перавагах эўра. Адзіны рынак з адзінай валютай больш эфэктывны, чым гандаль на розных рынках. Зьмяняюцца выдаткі спажываўцаў і прадпрыемстваў, ствараюцца спрыяльныя ўмовы для інвэставаньня. Адзіная валюта забясьпечвае эканамічную стабільнасьць краіны, спрашчае ажыцьцяўленьне камэрцыйных апэрацыяў і зьяўляецца таксама палітычным рычагом. Эўрапейскія лідэры маюць намер садзейнічаць аб'яднаньню Эўропы пасля стагодзьдзя канфліктаў — гэта частка пабудовы эўрапейскай ідэнтычнасьці.

«Эўра сам па сабе ня служыць натхняльнай мэтай, — прызнаўся ў інтэрвію эканамічнай газэце «Уол-стрыт джорнэл» галоўны эканаміст Эўрапейскага банку рэканструкцыі і разьвіцьця (ЭБРР) Эрык Бэрглоф. — Рэч у тым, што пэрспэктыва эўра становіцца больш далёкай, і таму менш важнай для палітыкаў. Эўрапа павінна прапанаваць гэтым краінам штосці, здольнае натхніць гэтыя

народы на дадзеным этапе».

Са свайго боку, Міжнародны валютны фонд у адным з сваіх дакумэнтаў канстатуе: «Стомленасьць ад рэформы абярнулася зьніжэньнем палітычнай падтрымкі ідэі пераходу на эўра».

Згода на ўваходжаньне ў зону эўра была зафіксаваная пры прыёме новых краінаў-чальцоў у ЭС 1 траўня 2004 году. Аднак цяпер пра канкрэтныя тэрміны гэтага ў многіх зь іх ня кажэцца, адбылася затрымка з падключэньнем нават да папярэдніх этапаў гэтага працэсу. Толькі Славенія ўжо ўступіла ў зону эўра.

Напрыклад, Вугоршчына, Польшча і Чэхія, ня кажучы пра навічок Баўгарыю і Румынію, нават не далучыліся да Эўрапейскага абменнага мэханізму, які рэгулюе абменную палітыку паміж краінамі Эўразоны і тымі краінамі ЭС, якія ў яе не ўваходзяць. Баўгарыя папярэдне зьбіраецца ўвайсці ў Эўразону ў 2010 годзе, у 2011 годзе — Эстонія, у 2011 — 2013 гадох — Латвія, у 2014 годзе — Румынія. Што тычыцца астатніх, якія яшчэ не акрэсьлілі канкрэтныя часавыя рамкі.

## Насельніцтва часьцяком мала інфармаванае аб перавагах эўра.

Дадазеная публікацыя падрыхтаваная пры спрыяньні Эўразьвязу і не абавязкова адлюстроўвае афіцыйны пункт гледжаньня ЭЗ. Па дадатковую інфармацыю зьвяртайтесь на сайт [www.delbl.r.ec.europa.eu](http://www.delbl.r.ec.europa.eu)



## Жалезьнічэнка на волі

Гісторыя трэцякурсніка Гомельскага дзяржуніверсытэту Зьмітра Жалезьнічэнка (**на фота**) сугучная з выключэньнем з Акадэміі кіраваньня Юрася Алейніка.

Жалезьнічэнка адвучыўся на «выдатна» чатыры сэмэстры. Праблемаў з дысцыплінай таксама не было. Зьміцер вядомы ў Гомелі актыўнай грамадзянскай пазыцыяй, ён сябра Партыі БНФ, маршалак гомельскай моладзевай краязнаўчай арганізацыі «Талака».

Улетку суд пакараў Зьмітра 10 б.в. штрафам за правядзеньне ў горадзе бардаўскага фэсту. Жалезьнічэнку вінавацілі ў незаконнай прадпрымальніцкай дзейнасьці: нібы падчас канцэрту глядачы кідалі грошы ў скрынку.

Адміністрацыйнае пакараньне і унівэрсытэцкае спяганьне ад лістапада мінулага

году (за пропуск 20 гадзінаў заняткаў) сталі галоўнымі прычынамі выключэньня з ВНУ. Пра тое, што 7 верасня дэкан факультэту Сяргей Жогаль падпісаў дакумэнты аб выключэньні, Зьміцер даведаўся толькі 12 верасня.

18 верасня Жалезьнічэнку ў Гомелі затрымалі міліцыянты: казалі, што ён падобны да чалавека, які згвалтаваў дзяўчыну. Не пацвердзілася, але хлопца адвезлі ў пастарунак, склалі пратаколы за лаянку і супраціў міліцыі. Судзьдзя Дамненка дала Зьмітру васьм сутак арышту. Хлопец мяркуе — каб прыглушыць справу з выключэньнем.

На сутках Жалезьнічэнка сядзеў разам з Андрэем Цянютам, якога пакаралі тыднем арышту за распаўсюд улётку падтрымку Зьмітра. На волю хлопцы выйшлі ў аўторак 25



ЮЛІЯ ДІРАШКЕВІЧ

верасня. «Падчас гэтага зьявольна я пачуў лаянкі столькі, колькі ня чуў за ўсё жыццё», — адзначае хлопец.

Жалезьнічэнка будзе абскарджваць рашэньне аб выключэньні праз суд. Яго натхняе прыклад Юрася Алейніка,

які ўсё яшчэ працягвае судзіцца з Акадэміяй кіраваньня. «Справа з маім выключэньнем настолькі сфабрыкаваная, што надзею на аднаўленьне я не згубіў», — кажа Зьміцер.

**Зьміцер  
Панкавец**

### 17 верасня

#### Не дазваляюць рэфэрэндуму

Гарадзенскі гарвыканкам адмовіў у правядзеньні мясцовага **рэфэрэндуму па пытаньнях рэканструкцыі гораду**. Гэта вынікае з афіцыйнага адказу на зварот ініцыятыўнай групы. Адмова абгрунтоўваецца дапушчальнымі «парушэньнямі Выбарчага кодэксу ды іншых актаў заканадаўства Рэспублікі Беларусь».

#### Ізноў Азарка

У Нясвільжы міліцыянты затрымалі **Насту Азарку** за расклеіваньне налепак да Эўрапейскага маршу. На дзяўчыну склалі пратакол.

#### Шосты дзень народзінаў за кратамі

Свой дзень народзінаў **Андрэй Клімаў** сустрэў у камэры сьледчага ізалятару. І жніўня палітык быў асуджаны на два гады зьявольна за артыкул у Інтэрнэце, які ўлады палічылі абразай Аляксандра Лукашэўкі і заклікам да зьявэржэньня дзяржаўнага ладу. Клімаў шосты раз сустракае дзень народзінаў за кратамі.

### 18 верасня

#### Выслалі з Рэчыцы

Рэчыцкі праваабаронца, кіраўнік рэгіянальнай структуры Партыі БНФ **Валер Пуціцкі** атрымаў распараджэньне кіраўніцтва Беларускай чыгункі, дзе працуе майстрам па капітальным рамонтце, паехаць у камандзіроўку з 19 па 24 верасня ў г. Жыткавічы Гомельскай вобласці. У камандзіроўкі таксама адправілі двух сябраў Партыі БНФ — **Аляксандра Ганчарэнка**, супрацоўніка Беларускай чыгункі, і **Кастуся Кузьняцова**, лекара-рэаніматолога.

### Пэратрус і допыт у Жлобіне

Супрацоўнікі КДБ маёр **Глянцэвіч** і **старшыя лейтэнанты Колас і Вавілаў** зладзілі пэратрус на кватэры непаўнагадовага актывіста незарэгістраванай арганізацыі «Малады фронт» **Кірылы Атаманчыка** у Жлобіне. У хлопца сканфіскавалі сьстэмны блэк кампутара, шэсьць бел-чырвона-белых сьцягоў, балёнчыкі з фарбай і значкі. Потым Кірылу выклікалі на допыт у КДБ. Сьледчага цікавіла прыналежнасьць маладога чалавека, да «МФ».

### Лябедзьку папярэдзілі

Генэральная пракуратура Беларусі вынесла **Анатолію Лябедзьку** «неафіцыйнае папярэджаньне». Намесьнік начальніка аддзелу Генпракуратуры Паўла Радзіёнава зацікавілі камэнтары лідэра АГП наконт прыпыненьня дзейнасьці ПКБ, апублікаваньня ў Інтэрнэце. А. Лябедзька публічна назваў рашэньне Вярхоўнага суду па гэтай справе палітычна матываваным.

### 19 верасня

#### Арыштавалі перад Дажынкамі

У Рэчыцы затрымалі грамадзкага актывіста, прадпрымальніка **Леаніда Невара**.

Пазьней судзьдзя Рэчыцкага раённага суду **Стрэльчанка** пакараў яго 6 суткамі арышту нібыта за абразу начальніка ідэалогічнага аддзелу райвыканкаму **Туміловіча**.

### Школьніц затрымалі за налесткі

Няпоўнагадовых актывістак **Кацярыну Радзікульцаву** і **Дар'ю Клінаву** затрымалі ўвечары за расклеіваньне налепак да «Эўрапейскага маршу». У Ленінскім РУУСе ў дзень правярылі дакумэнты і правялі асабісты надгляд рэчаў. А 12-й гадзіне ночы затрыманых адпусцілі разам з баць-

камі.

### 20 верасня

#### Мілінкевічу ізноў адмовілі

Вярхоўны Суд адмовіў пакуль не зарэгістраванаму руху **«За Свабоду»** ў скаргзе на дзеяньні Мініюсту. Нагадаем, раней Міністэрства юстыцыі адмовіла РПГА «Рух «За Свабоду» ў рэгістрацыі на той падставе, што «асобныя палажэньні статуту не адпавядаюць закону», а дзяржымта аплачанае не ў рэспубліканскі, а ў мясцовы бюджэт. Вярхоўны Суд «пацвердзіў законнасьць рашэньня Мініюсту аб адмове ў рэгістрацыі».

### Неспакойна ў Нясвільжы

Выдавец нясвіскай незалежнай газэты «Брама» **Алесь Язьвінскі** падаў скаргу ў раённую пракуратуру на дзеяньні мясцовых міліцыянтаў. 19 верасня яго затрымалі ў Гарадзее і сканфіскавалі некалькі дзясяткаў асобнікаў газэты. Потым да яго на кватэру некалькі разоў наведваліся сьледчыя, якія шукалі рэшту накладу «Брамы» і спрабавалі канфіскаваць кампутар.

### 22 верасня

#### 3 «Дажынак» у рэанімацыю

**Васіля Сіліверста**, чарнобыльскага ліквідатара, затрымалі каля рэчыцкага райвыканкаму. Ахоўнікі са службы бяспекі Лукашэўкі закруцілі яму рукі і павалілі на зямлю. Побач знаходзіліся супрацоўнікі міліцыі з крымінальнага вышуку Гомеля, а таксама мясцовыя супрацоўнікі КДБ. У выніку гвалтоўнага затрыманьня сп. Сіліверсту стала млясна. Ахоўнікі выклікалі «хуткую». У шпіталі затрыманага з дыягназам гіпэртанічны крызіс паклалі ў рэанімацыю.

Сьвята ўраджаю адзначылі з размахам у стэрыльна-ідэалягічнай атмасфэры: з адрэстаўраванай на мільёны даляраў Рэчыцы павыдалялі актывістаў апазыцыі. Народу прапанавалі шэсьце аграрнікаў ды патрыятычнае кіно з шашлыкамі і рыцарамі. Піша Сямён Печанко.

### 100 мільёнаў на Дажынкі

Адзінаццатыя па ліку «Дажынкі» каптавалі беларусам амаль 200 млрд рублёў. Менавіта столькі бюджэтных ды спонсарскіх сродкаў выдаткавалі на падрыхтоўку Рэчыцы да сьвята. На гэтыя грошы тут правялі капітальны рамонт жыллёвага сэктару, збудавалі летні амфітэатар на беразе Дняпра, а чыгуначны вакзал, гатэль, школу-інтэрнат, больніцу і раённую паліклініку рэканструявалі. Рыхтаваліся ня толькі ў горадзе. У пятніцу раніцай у навакольных вёсках можна было пабачыць людзей у памаранчавых камізэльках, што ўздоўж дарог высаджвалі кветкі на клямобах ды мылі плітку калі афіцыйных устаноў. Дзе-нідзе яшчэ клалі асфальт.

Ля кожнай дарогі, што прымыкае да галоўнай трасы стаялі супрацоўнікі лягасаў у параднай форме. На ўездзе ў горад пад расьсяжкам «Вітаем працаўнікоў сяла!» разгарнуўся сьвяточны гандаль.

### Панаехала гасьцей

Рэчыца сустрэла ДАІшнікамі, сьвяточнымі транспарантамі, якія ўслаўлялі хлебарабаў, пахам шашлыкоў ды савецкімі шлягерамі, што выконваліся творчымі калектывамі па сярод вуліцы. Найбольшы рух назіраўся на Савецкай вуліцы, якой павінна была прайсьці ўрачыстая калёна абласных дэлегацыяў пераможцаў жніва. Уздоўж вуліцы глядачам мясцовыя чыноўніцы раздавалі чырвона-зялёныя сьцяжкі. На пытаньне, што зь імі рабіць, строгія жанчыны адказвалі коротка: «Махаць!»

«Крамбамбуля», якая не змагла прасьпяваць ў Рэчыцы жыўцом, усё ж прагучала тут — побач зь яткай «Віно-тытунь гандаль» з калёнак разносілася «ту-ту-ту-рысты». Пра гурт нагадалі і дзьве заклапочаныя жанчыны з бэджамі «арганізатар»: «Панаехала гасьцей, а нам пасля сьмецьце прыбірай!» Гасьцей жа насамрэч было ня вельмі шмат, асабліва ў першы дзень. Тым не менш, паглядзець на калёну апранутых у строгія гарнітуры мэханізатараў прыйшло нямала месці-

# Парад камбайнёраў, рыцары ды R-n-B



ЮЛІЯ ДАРАШКЕВІЧ

чаў, шмат каго зь якіх, паводле іх словаў, выправілі сюды з працы.

### Зачыстка апазыцыі

Рыхтуючыся да «Дажынак», рэчыцкае начальства ўлічыла бабруйскі досвед з настаўнікам і дэпутатам Алесем Чыгіром. Той у часе мінулага сьвяткаваньня прыкуў сябе да агароджы, пратэстуючы супраць зьвяленьня з працы. У Рэчыцы сёлета задзейнічалі прэвэнтыўныя меры: «ненадзейных» загадыя выслалі ў камандзіроўкі ў іншыя раёны, а грамадзкага актывіста Леаніда Невара асудзілі на 6 сутак нібыта за абразу на адрас мясцовага ідэоляга.

Вызваленае месца заняў усюдысіны БРСМ. Ягоньня лезунгі ўпрыгожвалі канцэртныя пляцоўкі, а вакол галоўнай сцэны перад адкрыцьцём фэстывалю павыстройваліся шэрагі школьнікаў з сымбальнай арганізацыі. Падлеткі, не выбіраючы выразаў, пыталіся адзін у аднаго, колькі часу ім давядзецца тут пратыраць.

У аздабленьні гандлёвых намэтаў пераважалі ідэалягічна вывераныя спалучэньні колераў, бел-чырвона-белыя зьвязкі балёнікаў, а то й сувэнірная «Пагоня» на выставе ў «Горадзе майстроў», успрымаліся амаль як рэвалюцыя. Горад быў напоўнены міліцыянтамі. Па сярод урачыстай калёны пераможцаў жніва можна было заўважыць групу байцоў службы бяспекі прэзыдэнта ў цывільным. «А гэта што за дэлегацыя?» —

дзівіліся людзі таму, што моцныя і добра апранутыя дзецюкі ня неслі перад сабой шпыльды з назвай вобласьці. «Гэтыя хлопцы ня езьдзяць на камбайнах» — зазначыў абазнаны мужчына.

### Сьвята раз на год

Афіцыйная частка пачалася з паўгадзінным спазьненьнем. Адкрыў «Дажынкі-2007» віцэ-прэм'ер Іван Бамбіза. Дыктар АНТ Аверкаў і нязьменная вядучая Славянскага базару Алена Сыпірыдовіч вялі праграму па-беларуску. Да агароджанай сцэны пускалі толькі ўладальнікаў прапускаў. Потым ахова пачала пускаць на



Да дажынак выпускалі спэцыяльнае шампанскае.

СЯМЁН ПЕЧАНКО



За бяспёкай чыноўнікаў на сцэне сачылі са стрэхаў снайпэры.

вольныя месцы ўсіх ахвотных. Пайшлі ня ўсе. «Хадзем на шапшыкі, што нам гэтыя даклады», — кажа сталы мужчына свайму суседу. — «Успамінаюць нас раз на год, як хлеб убяром». Каля сцэны ўзрушаны дырэктар агракамбінату «Ждановічы» на камэру БТ завочна абверг невядомага пэсыміста: «У нашай краіне, як нідзе ў сьвеце, шануецца праца вяскоўцаў».

Людзеі цікавіла, калі прыедзе Лукашэнка. Шмат хто ня верыў, што яго ня будзе на адкрыцьці сьвята, пакуль тое адкрыцьцё не пачалося.

## Накормім Расею ды Эўропу

Прэзыдэнт зьявіўся ў Рэчыцы ў суботу. Ён падзякаваў Богу, што сёлетні багаты ўраджай ня змусіць беларусаў стаць на калені, паабяцаў працягваць праграму падтрымкі вёскі, аднак загадаў пры гэтым лічыць кожную капейчыну. Лукашэнка зьлітасьцівіўся з навукоўцаў, якіх ганіў улетку за палеглую збажыну, а таксама пахваліў былога кіраўніка пераможнай Менскай вобласьці Мікалая Дамашкевіча, якога не без скандалу нядаўна зьняў з пасады.

Паводле Лукашэнка, сельская гаспадарка Беларусі мае неблагі экспартны патэнцыял, асабліва ў такіх неспрыяльных гадах, як сёлета: «Сеньня ў чарзе стаяць расейцы, купляюць за вялікую цану малочныя і мясныя прадукты. Эўрапейскія краіны гатовыя набываць у агромністых колькасьцях масла, рэалізацыя якога яшчэ некалькі год таму была праблемай».



NAVINY.BY

Расею прэзыдэнт Беларусі ўзгадаў таксама, адказваючы на пытаньне, ці не даведзецца ізноў падпісваць газавую дамову пад звон курантаў. Ён ня выключыў такой магчымасьці, адзначыўшы, што ўжо цяпер для беларусаў расейскі газ каштуе, як для немцаў. Віна за гэта была ўскладзеная на расейскае кіраўніцтва.

## Рыцары, R-n-B party і патрыятычнае кіно

Ходзяць чуткі, што гэтыя «Дажынкi»

маглі быць апошнімі. Нібыта сам прынцып сьвяткаваньня ў верасьні, тады як канчатковы падлік памераў і кошту ураджаю магчымы толькі ў студзені наступнага году, сябе зжыў. Але, які б лёс ні чакаў фэстываль, жыхарам Рэчыцы застанецца адрэстаўраваны горад, амфітэатар і памяць пра дзіўнаватае сьвята з рыцарамі, патрыятычнымі фільмамі і R-n-B party.

Сямён Печанко,  
Менск—Рэчыца

# У Луцку ўсё па-людзку

Музычныя рок-фэстывалі за межамі Беларусі ўжо ня рэдкасыць. Штогод у Гарадку на Беласточчыне праходзіць «Басовішча», сёлета ў мястэчку Нарвілішкі на Віленшчыне быў фэст «Be2gether». Але, напэўна, упершыню ахвотныя трапіць на рок-фэст за межы Беларусі сутыкнуліся з такімі праблемамі і прыгодамі, як на гэтых выходных падчас паездкі ў Луцк, дзе мусіў прайсці канцэрт «Права быць свабодным».

Я дабіраўся ў галоўны горад Валыні разам з музыкамі, наш аўтобус выехаў з Менску недзе а другой гадзіне дня ў пятніцу. Плянавалася, што яшчэ да ночы мы будзем на месцы.

Прыгоды пачаліся на мяжы. Да кантрольна-прапускнога пункту Макараны мы пад'ехалі дзесьці а 19-й і акурат патрапілі на перазыменку ў памежнікаў, якая заняла каля гадзіны. Празь некаторы час памежнікі забралі ў нас пашпарты для праверкі. Здавалася, вось-вось і дарога будзе працягнутая. Аднак праз пару гадзінаў чаканьня аптымізму істотна паменела.

Тым часам пачалі прыходзіць трывожныя навіны зь Менску. А 22-й ад Акадэміі навуц у Луцк мусілі выехаць яшчэ два аўтобусы. Першы аўтобус затрымалі ля Дзяржынску і ў суправаджэньні АМАПу накіравалі на менскі чыгуначны вакзал. Другі аўтобус даехаў амаль да Стоўпцаў. Схема тая ж: пост ДАІ, пастарунак, праверка дакумэнтаў, «аўтобус ня можа далей ісьці, бо яму патрэбен рамонт» і адпусканьне без пратаколаў. 15 чалавек з другога аўтобусу ўсё ж дабраліся да фэсту.

Былі падазрэнні, што могуць затрымаць і наш аўтобус. Апоўначы памежнікі аддалі пашпарты зь пячаткамі, аднак нас чакала яшчэ адна цікавая працэдура — надгляд рэчаў... А чацьвертай раніцы наш аў-



АРСЕНЬ ПАХОМАУ

тобус пад'ехаў да луцкага гатэлю з прыгожай міцкевічаўскай назвай «Сьвіцязянка».

## Луцк перадвыбарны

Склалася ўражаньне, што ў Луцку мала хто ведаў, што ў горадзе мусіць прайсці фэст беларускіх гуртоў. Толькі дзеньдзі на слухах виселі плякаты з рэкламай, аднак яны былі непрыкметнымі сярод вялізнай колькасці выбарнага агітацыйнага матэрыялу — праз тыдзень ва Ўкраіне мусяць прайсці парлямэнцкія выбары. Напярэдадні ў горадзе праходзіў канцэрт у падтрымку партыі «Наша Ўкраіна». Таму і «Права быць свабодным» часткай месцічаў магло ўспрымацца, як перадвыбарны канцэрт малавядомага блёку ці партыі. Што да агітацыі, то здалося, што ў Луцку яе найбольш плённа праводзіць блёк Юліі Цімашэнка, іхнымі біг-бордамі быў завешаны ўвесь горад.

На цэнтральнай плошчы Луцку мірна стаяць шэсьць намэтаў, якія распаўсюджваюць агітматэрыялы сваіх выбарных штабаў. З аднаго боку намёты «Нашай Ўкраіны», БЮТу, партыі зьлёных і аб'яднаньня «Свабода», з іншага — Партыя рэгіёнаў і блёк нейкай Людмілы Супрун. Нейкае малое цягне бабулі ўлетку з выявай Цімашэнка,

тая бярэ і рве паперчыну са словамі: «Брахучка твая Юля. Ня буду за яе галасаваць, я за Януковіча». Усё гэта гаворыцца на цудоўнай украінскай мове.

Расейскай мовы ў Луцку не чуваць нідзе, украінскай паслугоўваецца і стары, і малы. Усе шылды па-ўкраінску. Сустрэў адну і па-беларуску. У праваслаўнай царкве сьвятой Тройцы. Назва храму дублявалася яшчэ і па-польску.

Мясцовыя кажучь, што горад хутка разьвіваецца, заробкі растуць. Гэта можна заўважыць па вялікай колькасці новых крамаў, кавярняў, дарагіх машынаў. Разам з тым, у цэнтры лёгка наткнуцца на руіны, альбо ўжо ў пяцістах мэтрах ад цэнтральнага праспэку Волі могуць раптоўна скончыцца ходнікі, а ў трохзоркавай «Сьвіцязянка» ня будзе гарачай вады.

## «А «Ляпіс» будзе?»

Канцэрт «Права быць свабодным» праходзіў у самым цэнтры гораду ў парку імя Лэсі Украінкі. Парк — месца адпачынку мясцовай моладзі. Шмат хто здзіўлена пытаўся: што за мэрарўемства? Дасьведчаньня тлумачылі, што гэта альтэрнатыўныя беларускія музыкі, якім не дае на радзіме выступаць рэжым Лукашэнка. «А «Ляпіс Трубяц-

кой» з «Сашам і Сірожам» прыедуць?» — з надзеяй пыталі дзяўчаты.

Але ўсё ж першыя выступоўцы — берасьцейцы зь «Сьцяны», бярозаўцы БН і ўкраінскі гурт «Гінь Сонця» — выступалі перад паўпустой пляцоўкай. Беларусаў змагло дабрацца каля двухсот чалавек, а ўкраінцы яшчэ не пасьпелі падысьці.

Троху веселяей стала, калі пачаў сыяваць гурт «Індыга». Украінская нефармальна моладзь была проста ў захапленні ад «Зьніча». «Таварыш Маўзэр» песняй «Гітлер капут» выклікаў фурор.

Выступаў не-музыкаў на сцэне было вобмаль. Запомніўся дэпутат Валынскага абласнога савету Ігар Гудзь, які зьяўляецца ў Беларусі персонай нон-грата. Ён выйшаў на сцэну ў саколцы «Маладога фронту». Яшчэ быў выступ прадстаўніка аб'яднаньня «Свабода» (іх сыягоў на пляцоўцы было прыкладна столькі ж, як бел-чырвона-белых), які паспрабаваў скарыстаць канцэрт у сваіх выбарчых мэтах.

Пры канцы ля сцэны была тысяча чалавек. На ўзроўні выступілі «Крама» і «Ўліс». Кулінковіч пасьпеў прасьпяваць толькі некалькі сваіх гітоў: фэст скончыўся апоўначы.

Дарога дадому была нялёгкай. Аўтобус прастаяў на мяжы каля пяці гадзінаў. Адбываўся шльоны надгляд рэчаў. Памежнікаў цікавілі друкаваньня выданьні, правяраліся дыскі, флэшкі, фотаапараты. Нічога не канфіскавалі. А дванаццатай дня мы былі ўжо ў Менску.

Арганізатар фэстывалу — Швэдзкі Хельсынскі камітэт — абядае ладзіць нешта падобнае штогод. Няма яшчэ пэўнасьці з дакладным месцам і фарматам. Мо гэта будзе Луцк, а, магчыма, нейкі іншы ўкраінскі горад. Усе спадзяюцца, што налета гэты фэст стане больш масавым.

**Зьміцер Панкавец,  
Луцк — Менск**

пытайцеся ў распаўсюднікаў новы нумар

# ARCHE

7,8 - 2007

Андрэй Казакевіч, Алег Латышонак

Яшчэ адна гісторыя пра беларускі нацыяналізм

Пётра Рудкоўскі

Бацька і матка беларускай мікраімперыі

Андрэй Хадановіч

Несымэтрычныя сны

Рычард Рорці

Дэмакратыя  
і філязофія



ISSN 1392-9682



9 771392 968001

ПАДПІСНЫ ІНДЭКС 00345

## Амок на вуліцы Кедышкі

У сталіцы крымінальнік захапіў закладніцу і забіў 28-гадовага хлопца.

Вечарам у мінулую суботу ў адной са сталічных кватэраў па вуліцы Кедышкі 30-гадовы гамяльчук учыніў сапраўдную бойню. Ягонаі ахвярай стаў 28-гадовы мянчук, яшчэ дваіх ён парэзаў.

Беспрацоўны гамяльчук і раней быў судзімы за забойства, разбой і супраціў міліцыі. А на гэты раз яго панесла зь перапою. Пад'юдзіла рэўнасьць: ён схпіў нож і нанёс сьмяротны ўдар чалавеку, якога палічыў супернікам. Гэтым справа ня скончылася: азьвярэлы злачынца пырнуў у грудзі яшчэ 23-гадовага вяскоўца з Пухавіцкага раёну і парэзаў руку 28-гадовай гаспадыні кватэры.

Заўважыўшы нарад міліцыі, ужо на бульвары Талбухіна, асатанелы крымінальнік выхапіў нож і схпіў у закладніцы 18-гадовую студэнтку першага курсу БДУ. Праўда, на гэты раз супрацоўнікам міліцыі ўдалося не дапусьціць праліцьця крыві: дзяўчыну вызвалілі, яна не пацярпела, а злачынцу затрымалі.

## Маці пагражае турма за тое, што яе дачку загрыз сабака

На мінулым тыдні на вуліцы Каліноўскага ў сталіцы адбылася трагедыя — маці пакінула пяцімесячную дзяўчынку ў вазку і пайшла ў краму. А стафардшырскі тэр'ер накінуўся на немаўля і загрыз яго.

Супраць маці ўзбуджана крымінальная справа паводле арт. 159 Крымінальнага кодэксу «Пакіданьне ў небясьпецы», які прадугледжвае тры гады зьявольнага ці штраф і грамадзкія работы.

А сабака знаходзіцца ў ізалятары вэтслужбы. Сабака стары — яму 14 год.

## Ад інстытуту ядзерных выпрабаваньняў у Соснах вывезьлі 256 снарадаў

У пасёлку Сосны каля Аб'яднанага інстытуту энэргетычных і ядзерных дасьледаваньняў знайшлі склад чорных капачоў з боепрыпасамі Другой сусьветнай вайны. Небясьпечную знаходку падарвалі проста на полі.

## У чарзе па польскія візы 4 тысячы чалавек

Кантакты між Беларусью і Польшчай растуць, а консульскія магутнасьці — не. Чарга ў польскі кансулят у Менску складае 4 тысячы чалавек. Усе, хто жадае атрымаць візы ў Польшчу, мусяць запісвацца, рэгулярна зьяўляцца на пераклічкі паводле свайго нумару ў сьпісе, дзяжурыць на чачамі.

## Вышаградзкія краіны зробяць візы бясплатнымі?

Прэзыдэнты Польшчы, Чэхіі, Славацкіны, Вугоршчыны на сустрэчы абвесьцілі пра свой намер зрабіць візы для беларусаў бясплатнымі. Гэты жэст добрае волі мае палегчыць беларусам кантакты з суседзьмі па Цэнтральнай Эўропе.

## Расоны пастарэлі на 500 гадоў

Гэтаму паспрыяла сэнасацыйная знаходка археолягаў на чале з Маратм Клімавым, якія знайшлі новы гістарычны цэнтар гэтага мястэчка ў Віцебскай вобласці, а ў ім — фрагмэнты керамікі другой паловы першага тысячагодзьдзя.

Расоншчына, нагадаем, — радзіма Яна Баршчэўскага, Пятра Машэрава і Генадзі Бураўкіна.

## Усяго літар на 100 км

«Фальксваген» да 2011 году распачне выпуск супэрэканамічнага аўтамабіля, які будзе браць усяго літар бэнзіну на 100 км. Працоўная

назва мадэлі — «L1». Машына разьлічана ўсяго на два чалавекі. Пасажырская крэсла будзе зьмешчана за плячыма кіроўцы. Рама «L1» мае быць з магнію, а кузаў — з вуглевадароднага валакна. Сабekoшт «L1» складзе каля пяці тысячаў эўра.

**МБ; «Звезда», радыё «Рацыя», «Народная газета», «Эўрапейскае радыё для Беларусі»**

**Як высветліла «Комсомольская правда в Беларуси», маладая сьпявачка Юліяна, якая сёлета падчас трансляцыі «Эўрабачаньня» аб'яўляла балы ад Беларусі — дачка Алега Праляскоўскага, кіраўніка ідэалягічнага ўпраўленьня Адміністрацыі прэзыдэнта.**



# Берасьцейшчыну апанавалі буйныя матылі

Жыхары Берасьцейшчыны назіраюць масавы лёт буйных матылёў — звычайных языканаў і бярозкавых бражнікаў.

Як распавёў навуковы супрацоўнік Інстытуту заалёгіі Нацыянальнай акадэміі навук Анатоль Кулак, гэта рэдкая для Беларусі зьява. Звычайна такія віды сустракаюцца ў адзінак выпадках. А іх масавае зьяўленьне ў нашай краіне можна патлумачыць спякотным летам.

Звычайныя языканы і бярозкавыя бражнікі прылятаюць у Беларусь з паўднёвых краінаў для размнажэньня. Найбольшая іх колькасць сустракаецца ў паўднёвай частцы рэспублікі. У цэлым у Беларусі можна ўбачыць каля 18 розных відаў бражнікаў.

Буйных матылёў часта блытаюць з самай маленькай на Зямлі птушкай — калі-

ры. Каляровая афарбоўка некаторых бражнікаў падобная да афарбоўкі калібры, а хуткасць работы крыламі ў матылёў настолькі высокая, што дэталева разгледзець іх часам вельмі складана. «Жыхары Беларусі перыядычна паведамляюць навукоўцам аб «знаходцы» самага маленькага віду птушак, аднак ім тлумачаць, што зафіксаваны «цуд» зьяўляецца ня птушкай, а жамярой», — адзначаў А.Кулак.

Языканы звычайны — бражнік з размахам крылаў 40—50 мм. Гэты від распаўсюджаны ў Эўропе, Паўночнай Афрыцы, Паўднёвай Індыі і ў сярэдняй паласе Азіі. Харчуецца нэктарам, які здабывае, завісаючы над



кветкамі.

Бярозкавы бражнік — адзін з відаў самых буйных эўрапейскіх матылёў з цёмна-сінімі крыламі, на якіх размешчаныя сьветлыя па-

лосы. Размах крылаў дасягае 120 мм, даўжыня хобату — 100 мм. Гэты від актыўны ў вечаровы і начны час сутак, падчас палёту гучна бзыкае.

**БЕЛТА**

# Малы грыцук паставіў новы рэкорд бесьперасадачнага пералёту

Малы грыцук (*Limosa lapponica*) з умоўным імем E7, які стаўся знакамітым дзякуючы свайму вясноваму рэкордному беспасадачнаму пералёту, нядаўна пабіў свой жа рэкорд! У гэты раз — падчас міграцыі зь месцаў гнездваньня на Алясцы ў Новую

Зэляндыю на месцы зімоўкі. Рэкорд засьведчаны спадарожнікавай тэлеметрый.

На працягу сямі месяцаў гэты малы грыцук праляцеў 29 000 км — вяртаючыся зь зімоўкі ў Новай Зэляндыі, празь Кітай на Аляску, а цяпер назад у Новую Зэляндыю.

Новы рэкордны беспасадачны пералёт адбываўся на працягу 8 дзён, перазь Ціхі акіяны на адлегласць у 11.600 км!

«Грыцукі робяцца дарослымі ў 3—4 гады і многія жывуць больш за 20 гадоў. Калі мы прыем, што для малых грыцукіў 29.000 км гэта сярэдняя адлегласць, якую яны пралятаюць на працягу году, атрымаецца, што за ўсё жыццё птушкі пралятаюць каля 500.000 км» — гаворыцца ў прымеркаванай да гэтай падзеі заяве Службы геалягічнай выведкі ЗША.

Атрыманыя вынікі паказваюць важнасць дасьледаваньняў, зробленых з дапамогай спадарожнікавых перадатчыкаў для аховы прыро-



ды.

Пералётныя птушкі прышнэняюцца ў некалькіх месцах на сваім шляху, каб узнавіць свае сілы, адпачыць, падсілкавацца. Але такія месцы зьнікаюць або забудоўваюцца, і тады многія птушкі пачынаюць выміраць.

Дасьледаваньне малых грыцукіў з дапамогай спадарожнікавых перадатчыкаў — частка праекту «Міграцыі ціхаакіяніскіх прыбярэжных птушак», у якім удзельнічаюць навукоўцы з розных краінаў.

**Дзьмітры Вінчэўскі**  
(Ахова птушак Беларусі)



# Плян «Новага Места»

Цяпер там завод «Крышталь» і прэзыдэнцкія гаражы. А што было дзевяць гадоў таму? Пра невядомую раней мапу Менску піша гісторык **Алег Дзярновіч**.

Удачай стала знаходка новага пляну паўднёвых прадмесцяў Менску 1804 г. Але, апроч той інфармацыі, што ўтрымлівае плян, цікавай і павучальнай з'яўляецца ягоная архіўная гісторыя. У нашы дні плян Менску захоўваецца ў варшаўскім Галоўным архіве старажытных актаў у фондзе Менскага Кола Варшаўскага таварыства апекі над помнікамі мінуўшчыны. І тут варта спыніцца на гісторыі гэтага таварыства.

## Менскае Кола

Арганізацыя, якая атрымала назву «Менскае Кола», узнікла ў 1916 г. у мэтах захавання і кансервацыі помнікаў гісторыі. Але галоўнай задачай Менска-

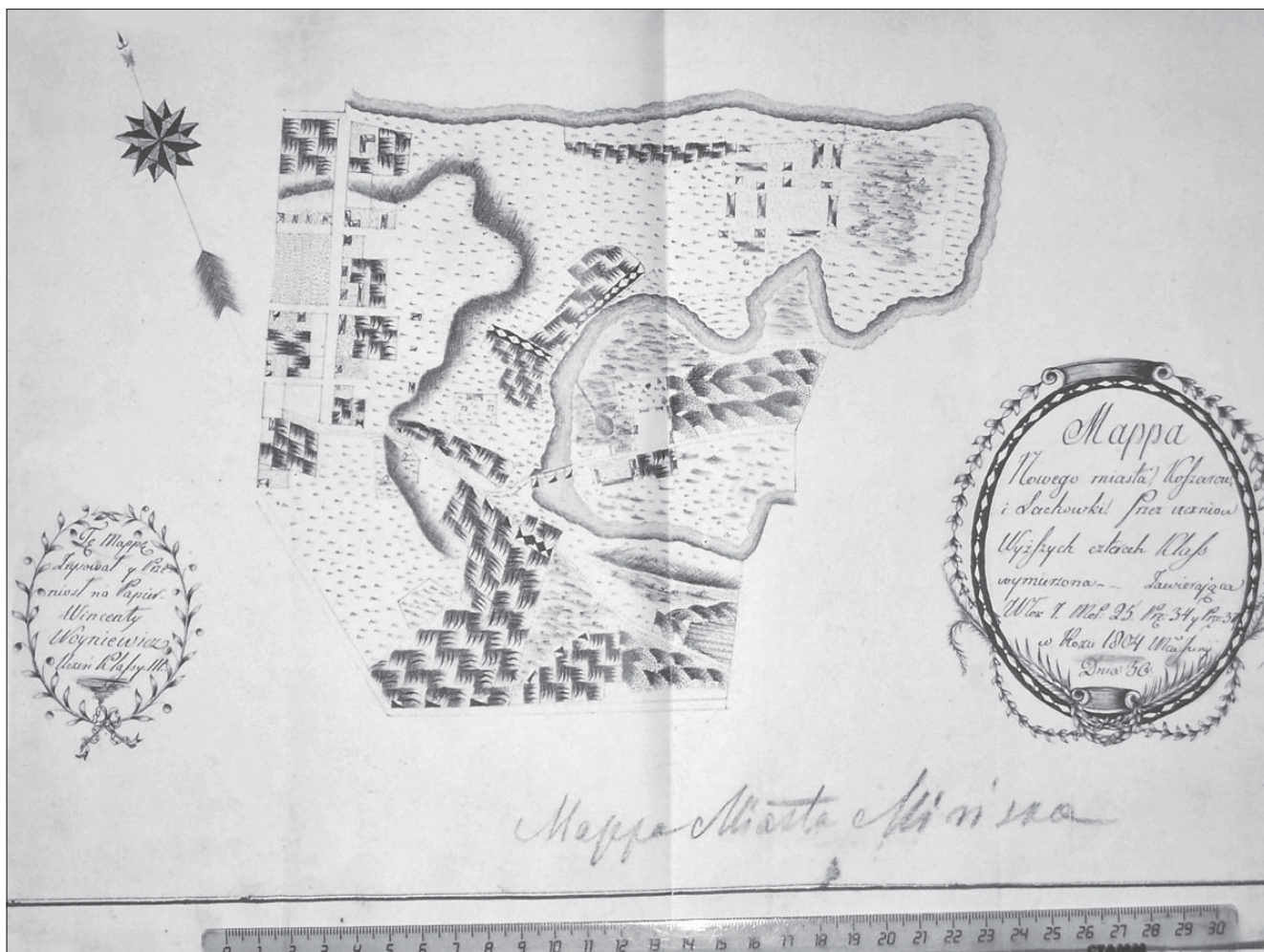
га Кола стала ратаванне ад вывазу ў глыб Расеі культурных каштоўнасцяў, якія былі, з пункту гледжання заснавальнікаў таварыства, важнымі для польскай дзяржаўнасці. Пагрозу ўяўляла паспешлівая эвакуацыя расейскіх устаноў, інстытуцыяў і архіваў з абшараў заходніх губерняў Расеі ў выніку паступовага наступу нямецкіх войскаў.

Менскае Кола ўтварылася як філія Варшаўскага таварыства апекі над помнікамі мінуўшчыны, што паўстала ў 1906 г. і праіснавала да 1939 г. Фактычна, Менскае Кола замяніла сабою раней дзейсны на Меншчыне Аддзел Помнікаў пры Цэнтральным грамадзянскім камітэце, створаным для апекі над польскімі

ўцекачамі. Сярод іншых, у склад Управы Кола ўвайшлі такія вядомыя ў Менску людзі, як Станіслаў Някандэ-Трэпка, Ян Віткевіч, Станіслаў Дангель, Тадэвуш Корзан, Ян Ельскі. У рамках таварыства існавала, у тым ліку, сэкцыя Старога Менску.

Сябры таварыства з поўным усведамленьнем важнасці сваёй дзейнасці дзеля захавання польскасці з імгнентам займаліся інвэнтарызацыяй прадметаў, якія былі вывезены ці згублены на чыгунцы; падрыхтоўвалі сьпісы каштоўных матэрыялаў на правінцыі; збіралі экспанаты ды захоўвалі іх на спецыяльных складах. Да 1918 г. Менскае Кола накіравала на абшары Менскай губерні 50 ратавальных і інвэнтарызацыйных экспедыцыяў, наладзіла дзевяць мастацкіх выс-

Працяг на старонцы 44.





# Дзякуй

Галіне Г. з Барысава.  
**Вользе Ж., Яну Б.** з Гарадзенскага раёну.  
**Аляксандру Н.** са Слуцкага раёну.  
**Ірыне Ш.** з Браславу.  
**Леакадзіі Н.** з Ракава.  
**М.** са Жлобінскага раёну.  
**Сяргею А., Крысьціне М., Сяргею К., Людміле М., Аляксею П., Галіне Л., Івану А., Ларысе Ц., Іне С., Аляксандру С.** з Горадні.  
**Алене Дз.** з Навагрудку.  
**Юр'ю Н.** з Барані.  
**Адзе Р.** з Шаркоўчынскага раёну.  
**Віталю Г.** з Чачэрскага раёну.  
**Зьмітру К., П.Г.** з Мастоў.  
**Уладзімеру Л.** са Смургоняў.  
**Яўгену С., Н.А.** з Пінску.

**Ігару Б.** з Глыбоцкага раёну.  
**Уладзімеру Ц., Натальлі Т.** з Салігорску.  
**Антону Б.** з Верхнядзвінску.  
**Паліне Ю.** з Верхнядзвінскага раёну.  
**Віталю Ц.** са Жлобіна.  
**Аляксандру Ш.** з Жодзіна.  
**Юр'ю Б.** з Кобрынскага раёну.  
**Караліне К.** з Мядзельскага раёну.  
**Васілю К., Леаніду Д., Аляксандру Л.** з Віцебску.  
**Яўгену Л.** з Лідскага раёну.  
**Галіне Ч.** з Рэчыцы.  
**Іне П., Л.Я.** з Пухавіцкага раёну.  
**Міколу В.** з Белаазёрску.  
**Уладзіславу М.** з Калінкавіцкага раёну.  
**Ларысе Р.** з Калінкавічаў.  
**Міхаілу М.** са Стоўпцаў.  
**Вользе Б.** са Століну.  
**Вячаславу С., Валеру П., А.А.** з Баранавічаў.  
**Мікалаю К.** з Івянчу.  
**Ігару Б.** з Бярозьы.  
**Алегу Ш.** з Шаркоўшчынскага

раёну.  
**І.М., Міхаілу Т.** са Слуцку.  
**Івану П., Пятру Б.** з Берасцейскага раёну.  
**Андрэю Г., Уладзімеру Ш., Стэфану Н., Міхаілу А., Мікалаю Ч.** з Наваполацку.  
**Юрасю Ч., Анатолю С.** з Мазыру.  
**А.М., Алене П., Алегу М.** з Гомелю.  
**Аляксандру Д.** з Карэліцкага раёну.  
**Леанарду М., Веры С., Ігару Б., Ліліі В.** з Берасьця.  
**Мікалаю В.** з Пружанскага раёну.  
**Аляксандру М.** з Астравецкага раёну.  
**Анатолю Б., Тадэвушу Ш., Вячаславу В., Уладзімеру М.** з Маладэчна.  
**Уладзімеру Ш., А.Г., С.М., Н.Б., В.Б., Андрэю Ф., П.Д., В.П., Д.К., В.Г., Сяргею Ш., А.Ш., Алесю Л., Міколу А., Л.Г., Вользе К., С.П., Пятру Р.,**

**Але К., Тэрэсе Р., Ю.В., Іраідзе З., Яўгену Ш., Анатолю М., Міхаілу Ш., Аляксандру К., Міхаілу Ш., Ніне Ш., У.Л., Анастасьсі Ж., Багуславу Я., Аляксею К., Сямёну Л., Уладзімеру З., У.К., Канстанціну Г., Уладзімеру Г., Сяргею Я., Мікалаю К., Вользе Г., Ганьне К., Андрэю Л., Натальлі М., Л.І., Марыне З., Надзеі М., Ігару Г., Уладзімеру М., Г.Б., Андрусю Дз., Валянціне Дз., Станіславу Ш., Анатолю С., Марыне П., Віктару М., П.І., Аляксею П., А.Д., Э.С., Анатолю Г., І.З., В.Я., А.А., Ігару Б., А.Н., Рэгіне Б., Уладзімеру Б., Элеаноры Б., Андрэю Б., Валянціне Г., Віталю Р., Таісе Ж., Вользе Ш., А.Л., Раману М., Але Г., Яўгену І., Аляксандру Б., Паўлу Ч., Веры С., Вячаславу Р., Леаніду Г., Н.А., Мікалаю С., Валянціну Ш., В.І., І.З., В.С., Г.С., Ю.Б., А.Б., Канстанціну Л., Эле С., Ільлі А., Уладзімеру С., І.С.** з Менску.



## Каб штотыдзень атрымліваць газэту,

дасылайце адрасы і грошы за газэту. Кошт на месяц — 8 тыс. рублёў.

1) Просім усіх ахвотных чытаць газэту паведамляць у Рэдакцыю свае адрасы і тэлефоны. Гэта можна зрабіць праз: тэлефоны: (017) 284-73-29, (029) 260-78-32 (МТС), (029) 618-54-84, e-mail: dastauka@nn.by, паштовы адрас: а/с 537, 220050 Менск.

2) Просім у блянку банкаўскага паведамленьня ці паштовага пераказу дакладна і разборліва пазначаць адрас, у тым ліку паштовы індэкс і код пад'езду.

Па пытаннях атрымання газэты пытайцеся Рамана.

ПАВЕДАМЛЕНЬНЕ	ПВУП "Суродзічы", УНП 190 786 828				
	МГД ААТ "Белінвестбанк", вул. Калектарная, 11, Менск, код 764				
	Рахунак атрымальніка	3012 206 280 014		Асабовы рахунак	
Касір	(прозьвішча, імя, імя па бацьку, адрас)				
	Від аплаты			Дата	Сума
	За газэту "Наша Ніва"				
		Агулам			
КВІТАНЦЫЯ	ПВУП "Суродзічы", УНП 190 786 828				
	МГД ААТ "Белінвестбанк", вул. Калектарная, 11, Менск, код 764				
	Рахунак атрымальніка	3012 206 280 014		Асабовы рахунак	
	(прозьвішча, імя, імя па бацьку, адрас)				
	Від аплаты			Дата	Сума
	За газэту "Наша Ніва"				
	Агулам				
Касір	М.П.				

## Беларуская Смаленшчына ўжо ў сеціве!

Беласточчына, Віленшчына, Дзвіншчына, Пскоўшчына, Браншчына, Севершчына і Смаленшчына — гэта тое, што ўжо ніколі ня будзе беларускім паводле прыкметы дзяржаўнай ці адміністрацыйнай. Аднак ці будзе там Беларусь культурная і нацыянальная, залежыць ад нас.

Праект «Беларуская Смаленшчына» з'яўляецца спробай пакуль што аднаго чалавека прыцягнуць увагу грамадзкасці да пытання беларускага насельніцтва сучаснай Смаленскай вобласці — тэрытарыяльна-адміністрацыйнай адзінкі Расейскай Федэрацыі.

Асноўныя мэты праекту: папулярызаваць гісторыю і культуру Беларускай (Заходняй) Смаленшчыны; прапагандаваць беларускую самасвядомасць сярод смаленскіх беларусаў; асвятляць усе апошнія навіны, якія тычацца беларускага элементу Смаленшчыны.

Этнолягі, гісторыкі, літаратары і ўсе зацікаўленыя Беларускай Смаленшчынай могуць адсыліць на электронную скрыню [faberrashed@gmail.com](mailto:faberrashed@gmail.com) свае тэксты, інфармацыю, фатаздымкі, пытанні, заўвагі і прапановы.

**Farid Berrashed**

## Універсітэт не для чужых вачэй

Зь мінулага тыдня на ўваходзе ў галоўны корпус Берасцейскага дзяржаўнага ўніверсітэту адбываецца кантроль за наведнікамі.

Кожны студэнт ці супрацоўнік універсітэту павінен паказаць студэнцкі білет ці пасведчанне супрацоўніка, толькі яны даюць права ўвайсці ва ўніверсітэт. Колькі будзе дзейнічаць гэты загад рэктара — невядома.

Перад універсітэтам пастаянна трымаецца натоўп, студэнты і выкладчыкі капаюцца ў сваіх торбах у пошуках дакументаў, альбо моляць ахоўцу хуценька прапусціць, бо спазняюцца на пары.

Што цікава, такая праверка наладжана толькі ў галоўным, адным з чатырох корпусаў універсітэту, і толькі ў адной навучальнай установе, і ўжо ня ў першы раз. Перад прэзідэнцкімі выбарамі ці іншымі палітычнымі кампаніямі з'яўляецца перад уваходам ахоўнік, які пільна вядзе праверку.

**Студыёзус**

## Па-беларуску — значыць белая варона!

Вучань 9 класа Станіслаў С. спытаў у настаўніцы гісторыі: «А чаму падручнік па гісторыі Беларусі выдалі на расейскай мове?»

Настаўніца адказала: «Школа расейскамоўная, і кляса таксама расейскамоўная, таму й такія падручнікі!»

Станіслава не задаволіў адказ, і ён зноў запытаўся: «Дык чаму тады падручнік па беларускай літаратуры выдадзены на беларускай мове? Чаму не на расейскай?»

Выкладчыца ўсклікнула: «Ну, гэта ж беларуская літаратура!» — «А калі нават я вучуся ў расейскамоўнай школе й расейскамоўнай клясе, ці магу я вывучаць гісторыю Беларусі па-беларуску?» — пацікавіўся Стась.

«Ну калі ты, значыць, патрыёт, тады можаш узяць падручнік у школьнай бібліятэцы, але пры гэтым толькі ты адзін будзеш распавядаць хатняе заданне на беларускай мове! Табе ўсе зразумела!» — гучна і зьдэкліва пракрычала настаўніца.

У папярэднія гады ў маладой выкладчыцы гісторыі праблемаў зь беларускай мовай не ўзнікала. Аб мінулым нашай краіны яна свабодна распавядала дзецям па-беларуску.

На перальніку Станіслаў узяў падручнік па гісторыі Беларусі на роднай мове, каб працягнуць вучыць прадмет па-беларуску, няхай сабе і адзін з цэлае клясы.

Хлопцу вельмі не спадабалася тое, што зрабіла беларускае Міністэрства адукацыі ў дачыненні да гісторыі, мовы і культуры ўласнае краіны.

«Якіх грамадзянаў выхаваюць падручнікі па гісторыі не на нашай спрадвечнай мове? Хто нас вучыць? Ці будуць большымі патрыётамі сваёй Радзімы спрэс расейскамоўныя людзі? — хочацца запытаць хлопца ў нашых чыноўнікаў, настаўнікаў і ўсіх беларусаў.

**АЛ, Менск**

## Імёны свабоды

З задавальненнем прыняў запрашэнне ўладзімера Арлова наведваць сталіцу і прысутнічаць на прэзентацыі новай кнігі **Імёны свабоды**. Разам з старэйшым сынам Антосем імчым у Менск. Шлях няблізкі. Амаль 300 кіляметраў аддзяляюць Менск ад Багданаўкі — палескай вёскі, што паміж Пінскам і Лунінцом.

Пасьпелі, і нават занялі свабодныя месцы. Бо потым ня тое што сядзець — стаяць не было дзе. Сын быў уражаны колькасцю гасцей. Паба-чыў наўе славутых беларускіх літаратараў, навукоўцаў, палітыкаў. Будзе пра што распавесці сябрам, а таксама ў школе на ўроку літаратуры...

Шмат хто з выступоўцаў адзначыў, што ўладзімера Арлова ведаюць у Эўропе. Але я хачу адзначыць і тое, што Арлова ведаюць у самай глыбіні Беларускага Палесся, у маёй роднай вёсцы Багданаўка. Вяскоўцы ведаюць гэтае імя, памятаюць сурэчу з ім.

Прыемна адзначыць і тое, што ў вёсцы слухаюць «Свабоду». І ня проста слухаюць. Люд удзельнічае

## Беларускі Калегіум

Прапануе дадатковае навучанне па спецыялізацыях:

— журналістыка

— найноўшая гісторыя

— філзафія/літаратура

Запрашаюцца студэнты старэйшых курсаў альбо асобы з вышэйшай адукацыяй. У выключных выпадках прымаюцца студэнты малодшых курсаў. Навучэнцамі БК могуць быць тыя, хто пастаянна альбо на час навучання пражывае ў Менску.

**Навучальныя праграмы БК арыентаваны на выкладанне найноўшых фрагментаў сучаснай веды і не дублююць існуючыя праграмы дзяржаўных і недзяржаўных універсітэтаў.**

**Сэртыфікат Калегіуму не замяняе дыплём аб вышэйшай адукацыі.**

Навучанне ў БК — бясплатнае.

Пачатак заняткаў з **I кастрычніка 2007 г.**

Запіс на сумоўе па 26 верасня б.г.

**Дадатковую інфармацыю можна атрымаць праз тэл. (017) 267 66 27, (029) 705 46 66, (029) 679 26 82 з 14.00 да 18.00 (акрамя суботы і нядзелі), на <http://bk.baj.ru> ці праз [kalehium@gmail.com](mailto:kalehium@gmail.com).**

ў розных праектах, конкурсах, людзі пішуць допісы на радыё. Назіраецца пэўная актыўнасць простых людзей і гэта надае аптымізму.

Удзячнасць Уладзімеру Арлову і радыё «Свабода» за цудоўную кніжку і за вельмі патрэбны праект пад назвай «Імёны свабоды». Спадзяюся, што ён будзе доўжыцца і беларусы будуць ведаць пра сваіх славутых землякоў, змагароў за свабоду Радзімы.

**Мікола Ільнючык, Багданаўка**

## Бяз пашпарту нікуды

Хачу вам распавесці адну сытуацыю, якая адбываецца са мною доволі часта ў розных месцах пры розных абставінах, але заўсёды мае аднолькавы змест. Цёплым восеньскім днём з такім жа настроем зайшла я ў офіс МТС, каб памяняць любімы нумар. Чую незадаволенна: «Дзе падключаліся?» Спрабую ўспомніць, бо прайшоў ужо ня год і ня два. Ага, жыла ў Менску, але штогод мяняла праліску. Не жывеш у інтэрнаце — выпісвайся, шукай іншы прытулак. Успомніла і радасна гавару. У адказ чуо, што калі ў мяне змянялася праліска, то перад тым, як мяняць любімы нумар, я мушу напісаць заяву аб змене дадзеных у пашпарце. Атрымліваю блянк па-расейску, запаўняю на роднай мове. Гэтакіх выкрунтасаў аператарка сьцярапец не магла, маўляў, блянк прымаюцца толькі запоўненыя «правільна». Я спакойна адказваю, што, калі б жыла ў Расеі, запаўняла б па-расейску, у

Англіі — па-ангельску, а ў Беларусі запаўняю па-беларуску. Дзяўчына злучыла не на жарт: «Ня хочаце за-паўняць так, як трэба, тады і нумар я мяняць вам ня буду, ня маю права».

Запаўняла я яшчэ не адзін блянк, пасля чаго дзяўчына сказала мне, што паслуга будзе актывізаваная праз суткі, але гэта яшчэ трэба будзе зайсьці і ўдакладніць. А між тым у кожнай краіне Эўропы набыць сім-карту можна ў любым кіёску, і нікому нават у галаву ня прыйдзе пералісваць пашпартныя дадзеныя. Каго ж мы баімся? **Іна Кебікава, Клецак**

«НН» з радасцю друкуе ў газэце і на сайце [www.nn.by](http://www.nn.by) чыгачкія лісты, водукі і меркаваньні. З прычыны вялікага аб'ёму пошты мы ня можам пацвярджаць атрыманьне Вашых лістоў, ня можам і вяртаць неапублікаваныя матэрыялы. Рэдакцыя пакідае за сабой права рэдагаваць допісы. Лісты мусяць быць падпісаныя, з пазнакай адрасу. Вы можаце дасылаць іх поштай, электроннай поштай ці факсам.

**Наш адрас: а/с 537,  
220050 Менск.  
e-mail: [nn@nn.by](mailto:nn@nn.by).  
Факс: (017) 284-73-29**

# Будучыня клясычнага правапісу

Карыстацца клясычным правапісам у інтэрнэце ніхто не перашкодзіць. Піша **Сяргей Богдан**.

Ідэя Сяргея Дубаўца пра неабходнасць правапіснага аб'яднання мае дзве заганы — яна абстрактная і не зважае на наяўныя зыходныя ўмовы, на «дадзенае», кажучы мовай дакладных навукаў. Апрача таго, яна настолькі розніцца ад лініі, праводжанай сп. Дубаўцом дагэтуль, што сапраўды шакуе. Калі пераход да адзінага правапісу як сродак выратавання папяровай «Нашай Нівы» яшчэ можа быць зразуметы, дык прапанова гуртам перайсці ўсім на адзіны правапіс, навязваны дзяржавай, выглядае слаба абрунтаванай.

## Аб'яднаньне з пустэчай

Дубавец прапануе аб'яднацца, але не тлумачыць, як будзе выглядаць аб'яднаньне і яго мэханізм. Другі бок дэманструе, мякка кажучы, адсутнасць усялякай цікавасці да інакшае думкі і жадання яднацца. Адзіна рэальным мэханізмам аб'яднання ёсць толькі наша капітуляцыя. На што, зрэшты, часам некаторыя ў гісторыі пагаджаліся.

Камізм у тым, што няма зь кім аб'ядноўвацца. Тэарэтычна мусіць быць другі белмоўны бок, правапіс якога мы пагаджаемся, дзеля нацыянальнага адзінства, прыняць, каб зажыць у згодзе. Аднак «з таго боку» ёсць толькі рэпрэсіўная дзяржава і забітае асыміляванае насельніцтва. І ў гэтай дзяржавы няма прычынаў пра нешта з намі дамаўляцца, яе чыноўнікі ўпэўненыя, што могуць і так усё вырашыць, бяз нас. Мы для яе — ніхто. Нам прапаноўваецца толькі папарадкавацца або быць змолатымі на муку.

Улічваючы такі падыход з боку рэжыму, варта і нам заняць рэальна-палітычную пазыцыю. Аднавядна, любыя пляны аб'яднання і супраць з рэжымам павінны мець рэальна-палітычны характар і грунтавацца на цвёрдых разліках, інакш скончацца катастрофай. Колькі адсоткаў дзяржаўных пасадаў, колькі адсоткаў субсыдыяў і колькі адсоткаў этэрнага часу атрымае нацыянал-дэмакратычны рух за тых ці іншых саступкі? І колькі прадстаўнікоў нацыянальнай інтэлігенцыі будуць запрошаныя пасля Вашага, сп. Дубавец, аб'яднання да

ўдзелу ў працэсе фармавання культурнай палітыкі, ці хаця б яе моўнага кампанэнту? Давайце назавем канкрэтныя ўмовы, паглядзім, што нам можа даць аб'яднаньне шляхам адмовы ад адной з ідэяў.

Калі ж адмова гэтая адбываецца, маўляў, дзеля таго, што ідэя аджыла, дык гэта проста не стаеўца з нашымі ранейшымі дэкларацыямі і патыхае канфармізмам. Вы прапаноўце нам выбар — украінскі (аб'яднаньне) ці ірляндзкі (захаваньне цяперашняй сытуацыі) варыянт. Аднак забываецца на кантэкст — украінскі варыянт магчымы пры наяўнасці ва Украіне адноснага палітычнага плюралізму. Гэта вырашыла лёс моўнай палітыкі ў краіне. Гэтыя ўмоваў у Беларусі няма і ўкраінскі варыянт тут з гэтых прычынаў немагчымы.

Праблема беларускага руху палягае ў яго бясконцай гатовасці саступаць. Саступка — гэта не кампраміс і нават не адступленне пад націскам сілы. Калі трэба ратаваць «НН» ад гэтага моўнага закону, дык ня трэба здымаць сыцяга, трэба гучна абвясціць пра тое, што правапіснае адступленне вымушана адбываецца перад націскам нападнікаў ды і перанесці сыцяг на іншую пазыцыю — у той самы інтэрнэт. Гэта захавае гонар нацыянальнага руху.

Сённяшнія пляны ўладаў нагадваюць пляны расейскай імперскай адміністрацыі перавесці летувісаў на кірыліцу. Тут жа, здаецца, і розніца шчэ меншая — якімі літарамі пісаць па-

летувіску. Але не паддаліся летувісы і гінулі пад кулямі памежнікаў кніганопы друкаваных «ня тымі» літарамі кніжак з Усходняй Прусіі. Будаваньне нацыі пачынаецца не з дамоваў аб аб'яднаньні-капітуляцыі, а з вымаўленага разам слова «Не!» на тое, што мы не прымаем.

## Без фарысэяў не было б жыдоў

Цяпер па сутнасці. Сапраўды, ці так важнае напісаньне мяккіх знакаў і іншыя рэшткі фанэтычнага прынцыпу напісанья? Паспяхова існуюць мовы, у якіх фанэтыка і правапіс моцна адрозніваюцца — ад ангельскай да арабскай.

Гэта сапраўды дапушчальна ў выпадку добра развітых і пашыраных моваў, носьбіты якіх маюць цвёрдае ўяўленне, як гучыць тое ці іншае слова і здольныя яго распазнаць нават па няпоўным і недасканалым графічным адлюстраваньні літарамі, ды і вымавіць слушна.

Але зь меншымі мовамі ці мовамі пад пагрозай знікнення сытуацыя цалкам адваротная. Іх носьбіты, што жывуць ва ўмовах панавання іншае мовы, ужо маюць праблемы з распазнаньнем фанэтычнага адпаведніка графічнае формы. Прасьцеі кажучы, ня ведаюць, як чытаць слова, напісанае недасканалым з пункту гледжання фанэтыкі іх роднае мовы альфабэтам.

Працяг на старонцы 28.

## Ні кроку назад

**Пераход на наркамаўку быў бы крокам назад, да 1933 году.** Наркамаўка стваралася як мост паміж беларускай і расейскімі мовамі. Каб за сьветлым часам камунізму ўліцца ў сапраўдную «вялікую» мову. Таму, калі мы не жадаем ісьці на іншы бераг нахалеры нам уваходзіць і на той мост?

Клясычны правапіс — адзін з традыцыйных складнікаў беларускасьці: мова, Пагоня, бел-чырвона-белы сыцяг. На гэтым трыадзінстве трымаецца і будзе трымацца беларускі дух.

Ужо позна нешта мяняць і вырашаць. Любыя крокі назад

будуць успрынятыя людзьмі як параза.

Калі мы адмовімся ад клясычнага правапісу, дык тады ўжо можам дайсьці і да адмовы ад Пагоні са сыцягам. Бо карыстаньне імі цяпер таксама прыводзіць да падзелу нацыі. А нашчадкі пасля, калі Беларусь пасталее і замацуецца, гадкоў праз 50, разьбяруцца і са шчырым сэрцам прымуць Пагоню, уздымуць бела-чырвона-белы сыцяг і пяройдуць спрэс на тарашкевіцу...

Цікава, што канфлікт наркамаўкі й клясычнага правапісу сёлета ўжо адбыўся ў Сусьветным сьцеіве, на старонках Вікіпэдыі.

Тамака без абмеркаваньняў, ды ўлікаў грамадзкай думкі ўсе артыкулы на тарашкевіцы былі проста перанесеныя ў архіў. Засталіся каля 2000 артыкулаў на афіцыйнай мове. (Дарэчы, калі б аўтары больш за 10000 артыкулаў на клясычным правапісе, паспросту ў адзін дзень вярнулі б свае тэксты на беларускую Вікіпэдыю, ніякі б адміністратар ня здоляў бы нічога зрабіць).

Наркамаўка адверне найперш сапраўдных, шчырых патрыётаў. Тых, для каго мова — сапраўды жыцьцё, хто заўжды размаўляе на роднай мове.

**Руслан Равяка, Баранавічы**

# Будучыня клясычнага правапісу

Працяг са старонкі 27.

Яны прачытаюць яго паводле гучання, якое навязвае ім дамінантная навокал мова — на якой яны вучыліся, якую чуюць штодня. Таму і абэцэды для такіх моваў ствараюцца **фанэтычныя** — зірнеце хаця б на новапісьменныя каўкаскія мовы ці бліжэйшую кашубскую. Каб іх носьбіты дакладна ведалі, **што і як чытаць**.

Слушна чытаць беларускі наркамаўскі тэкст, вядома, можна. У двух выпадках — а) калі вы вельмі ўпэўнена валодаеце беларускай мовай і б) калі вы вывучылі адпаведныя разьдзелы акадэмічных граматыкаў па артаэпіі і фанэтыцы. Людзей катэгорыі А няшмат, нават многія белмоўныя маюць ужо праблемы з фанэтыкай праз асыміляцыю. Трэба быць навукоўцам ці апантаным чалавекам, каб трапіць у катэгорыю Б.

Таму ў прынцыпе адмова ад тарашкевіцы вядзе нас да разбурэння падставаў нашае мовы ў сфэры яе фанэтыкі, і нават адмова толькі ад мяккага знаку моцна зьменіць нашу мову ў сённяшніх умовах.

Той-сёй параўноўвае тарашкевістаў з эвангельскімі кніжнікамі-фарысэямі. У гэтым граматычным выпадку з гонарам прымаю гэтае параўнаньне. Фарысэі — кепскія людзі для хрысьціянаў, бо не прынялі Хрыста. Для габрэяў фарысэі як і элоты — гэта людзі, якія выратавалі габрэйскую нацыю. Першыя — сваёй зацятасьцю да літаральнае кніжнае мудрасьці, а другія — упартасьцю і фанатызмам. Бо яна была б асыміляваная, калі б прыняла Хрыста, як гэта сумна ні гучыць для хрысьціянскага вуха.

Працягну жыдоўскія паралелі. Габрэі ратаваліся праз кнігі, празь літаральнае аднаўленьне пісаннага і друкаванага. Яны маўчалі па-жыдоўску, але чыталі, старанна адтвараючы сваю традыцыю з пакаленьня ў пакаленьне. Сёньняшнія беларускія адраджэнцы таксама збольшага маўчаць па-беларуску, але чытаюць і пішуць. Таму тарашкевіца — гэта ня проста пытаньне мяккага знаку, гэта пытаньне, ці захаваем мы **сваю** мову, ці атрымаем у дадатак да крэольскае культуры БССР-РБ яшчэ і яе лінгвістычны кампанэнт — крэольскаю мову. Так склалася, што для беларускае культуры мова мае большае значэньне, чым для іншых. На сёньняшнім этапе

гэта збольшага пісьмовая, а ня вусная мова. Таму мы так зацята баронім яе форму. Бо пакуль апроч мовы мы не дафармавалі сваёй выразнай ідэнтычнасьці ў іншых сфэрах, ды і на мове больш **пішам і чытаем**, чым гаворым.

Дзіўна, сп. Дубавец, было ацэньваць некалі правапісы, як «рэпрэсіўныя», у рамках этычнага канфлікту. Відаць, лепш было ўсё-ткі іх паводле практычнасьці ацэньваць. Але важны іншы аспект — умяшаньне дзяржавы ў сфэру, якая ёй ня мусіць падпарадкоўвацца — навуку і культуру. Нават ня так істотна, што расейскамоўная дзяржава піша драконаўскія законы белмоўным грамадзянам. Пасьлядоўна і цынічна дзяржава парушае істотны прынцып калектыўнага сужыцця — ня лезь, куды ня трэба.

Дзяржава бессаромна займаецца моўнай інжынерыяй, і нездарма дэп. Здановіч спасылаецца на маляйзійскі прыклад штрафаў за моўную чысьціню. Вельмі цешыць заўсёдна гатовасьць людзей з савецкай адукацыяй чыста савецкім мэтадам выпягваць патрэбныя ім спасылкі, «забываючыся» патлумачыць кантэкст. Здановіч

маўчыць пра тое, што Маляйзія проста мэтакіравана аддзяляе свой варыянт адзінай малайскай мовы ад інданэзійскага варыянту тае самае мовы — вобразна кажучы, штрафвае за наркамаўку! Маляйзіяцам ідзецца не пра захаваньне, але пра сэлецыю.

Багаты ілюстрацыйны матэрыял і аргумэнты падбіраюцца прыхільнікамі новага закону з усяго сьвету, апрача Беларусі. Тут для іх не існуе апанэнтаў, яны іх «ня бачаць», а бачаць толькі хаос — скланяючы зь інтэрвію ў інтэрвію няшчасны «парлямэнт-парлямэнт».

## Адзіны правапіс ёсьць

Абсалютны нігілізм адраджэнцаў не дазваляе і ім пабачыць аўтарытэты. Прыклад таму — закіды наконт уяўнай неўнармаванасьці клясычнага правапісу. Ілюстрацыі да таго маюць у крытыкаў тарашкевіцы анэкдатычны, а не навуковы характар, на ўзроўні: быў у мяне знаёмы рэдактар, дык ня ведаў, як пісаць тое ці іншае слова. Даруйце, можна знайсці мноства адукаваных людзей, якія ня будуць ведаць, як пісаць тое ці іншае расейскае слова, але ж гэта ня будзе азначаць неўнармаванасьці расейскае мовы. Давайце ня будзем пераносіць загану адукацыі пэўных асобаў на мову. Як чалавек, што актыўна карыстаецца ім усё сьвядамае

## Мяккі знак — сьцяг нязгоды

**Дзякуй шануюнаму В.Тарасу за тое, што не стамляецца ставіць вострыя пытаньні. Мне, аднак, праблема бачыцца пад іншым вуглом.**

Небасьпека — «у самым існаваньні двух узаконеных», але не варыянтаў мовы, а дзяржаўных моваў! Беларускаю мову не пачуеш ні ад аднаго высокага чыноўніка, дэпутата ці афіцэра, а міністры ад адукацыі не крычаць аб пагрозе для мовы, а робяць (мёртваму прыпаркі) нейкія ноўваводзіны ў правапіс.

Крывадушнікі! У іх пагоны тырчаць з-пад вопраткі!

Сёньня абываталь, паўсодна бачачы толькі *расейскую* мову, не адрозьнівае «тарашкевіцу» ад «наркамаўкі». А той, хто адрозьнівае, хутчэй за ўсё рэгулярна чытае, піша па-беларуску. А значыцца, ня мае нічога супраць беларускай мовы. Такім людзям, думаю, можна растлумачыць і прыгажосць і неабходнасьць клясычнага правапісу.

Мяккі знак клясычнага правапісу — гэта сьцяг! Гэта сьцяг нязгоды з разбурэньнем беларускай культуры!

Жыве Беларусь!

**Яўген, Бярозаўка**

## Мае бацька і маці...

**Мае бацька з маці нарадзіліся ў Расеі і ў Менск пераехалі ўжо пасля вайны. Па крыві я напалову расейка, напалову габрэйка.** Нарадзіўшыся ў Менску і пражыўшы ў ім васьмь ужо сорок з гакам гадоў я ніколі ня ведала і не «вывучала» беларускаю мову. Больш за тое, лічыла яе непрыгожай і непрыемнай, а беларускую культуру, за выняткам хіба што Караткевіча зь Міцкевічам, неіснуючай. Лічыла да 19 сакавіка 2006 году. У той дзень мне пашчасыліла пачуць спраўдзную беларускую мову.

Сьпяраша, як галодны воўк накідаецца на хлеб, я зачаравана слухала канцэрты і дыскі беларускіх музыкаў і ўчывалася ў старонкі «Нашай Нівы». Польшым узнікла жаданьне загава-

рыць на гэтай прыгожай мове, але катастрофічна бракавала слоўнікавага запасу. Каб яго папоўніць, вырашыла паспрабаваць пракласці з ангельскай на беларускую аповесць любімай ірляндзкай пісьменьніцы. Абы-лалася слоўнікамі, пачала пераклад, але атрымлівалася вядомае ня тое. Калі я паспрабавала вымаўляць напісанае, у галаве гучалі галасы Вольскага і Сасноўскага, «вымаўляўшыся» іншыя гукі, ды і пасля чытаньня «Нашай Нівы» на пісьмо прасіліся ня тыя літары, што прапаноўваў слоўнік. Знайшоўся чалавек, які патлумачыў, што «Наша Ніва» выходзіць «клясычным правапісам» у адрозьненьне ад агульнапрынятай «наркамаўкі». Ён жа дапамог знайсці ў інтэрнэце добры падручнік і праграму правэркі артаграфіі, якая падтрымлівае «клясычны правапіс». Знайшліся і папярковыя падручнікі.

І я не ўяўляю сабе іншага правапісу, чым цяперашні на-шаніўскі.

**Вольга В., Менск**

жыццё, сьведчу: клясычны варыянт белмовы ўнармаваны дастаткова, каб ім ільга было карыстацца без асаблівых праблемаў.

Пры ўсіх заганах нашаніўскай мовы газета ўжо каторы год выходзіць менавіта гэтым правапісам і фактычна (побач з «ARCHE» ды іншымі выданнямі, накіпталт ранейшай «Свабоды») стварыла канон, якога можна сьмела трымацца адукаванаму чалавеку. Канчаткова гэты канон замацаваны групай **белмоўных навукоўцаў** (аддземце абодва словы) на чале зь Зьм.Саўкам. Сур'ёзных навукова абгрунтаваных заўвагаў да яго выказана не было. Прыватныя крыўды на аўтара і адрозьненні густаў ня ўлічваюцца. На гэтым пытаньне правапісу для беларусаў можна лічыць вырашаным.

### Клясычны правапіс для новае тэхналягічнае эры

Нават пры прыняцці новага закону і жорсткіх перасьледах за клясычны правапіс улада нічога ня зможа зь ім зрабіць, калі грамада нашых нацыянальных аўтарызтаў прыме канчатковае рашэньне застацца з тарашкевіцай. Бо нават зьнікненьне тарашкевічных папяровых «НН» і «ARCHE», ці іх пераход на наркамаўку не паўплывае на сытуацыю з аднае прычыны — інтэрнэту.

Спыніць карыстаньне ім ужо амаль немагчыма і фільтру на мяккія знакі не паставіш. У той самы час усё больш людзей, асабліва новага пакаленьня, чытае не папяровае, а электроннае. За імі будучыня — за тымі, хто карыстаецца новымі тэхналягіямі, непадкантрольнымі дзяржаўнаму рэгуляваньню ў прынцыпе.

Пісаць на клясычным правапісе ў інтэрнэце ніхто не перашкодзіць. І з кожным днём гэтым займаецца ўсё больш людзей. Тэндэнцыя цешаць. Каб жа толькі нашы цяперашнія капітулянцкія дыскусіі ня зьбілі іх з панталыку. Таму трэба чым хутчэй спыніць спрэчкі пра абы-што, перавесці пры патрэбе папяровыя выданьні на той правапіс, якім іх дазваляць друкаваць, і, зразумеўшы, што будучыня — не за паперай, разьвіваць нармалёвыя выданьні ў той сфэры, якая амаль непадкантрольная ўладзе — у нэце і на электронных носьбітах.

Што да разуменьня тарашкевіцы народам, ёсьць даўні прыклад

### Згодны з Тарасам

**Наконт артыкулу В.Тараса «Ці прычакаем белага дыму?» («НН», №32) і мне карціць уткнуць свой грош, бо з асноўнымі думкамі Тараса я згодны.**

Сапраўды, «існаваньне двух узаконеных варыянтаў мовы» вядзе да разбурэньня стандартнай яе формы, што адбываецца на пісьменнасці карыстальнікаў, асабліва вучняў, і можа адштурхоўваць ад беларускай прэсы, каб ня сеяла ў галовах блытаніны, не зніжала пасьпяховасьці ў навучанні. Думаю, што і некаторыя абаронцы «тарашкеві-

цы» думалі найперш пра свае амбіцыі. Бо інакш яны б разгледзелі, што амаль усе зьмены, якія яны прапагандавалі, — гэта драбязя. Толькі перадача асыміляцыйнага зьмякчэньня зычных («ь») вартая таго, каб за яе спрацацца. Але ж і яна не абавязковая для дасканаласьці правапісу. Успомніце, як апантана ніхто іншы як сам Я.Лёсік выступаў (гл. яго даклад на акадэмічнай канфэрэнцыі 1926 г.) за адмену гэтай нормы. Выступаць то ён выступаў, але сам на практыцы нормы не парушаў! Ён не парушаў *запавяту* вялікага свайго папярэдніка Б.Тарашкевіча,

які «сам цяпер бачыць дужа выразна цэлую чараду яшчэ спрэчных пытаньняў... але не бярэцца праводзіць якія колечы паважнейшыя зьмены *такім індывідуальна-партызанскім спосабам*... Гэта павяло б толькі да шкоднага хаосу» (Б.Тарашкевіч. Беларуская граматыка для школ. Вільня, 1929. Прамова).

Плакаць па валасах (нават па адным валосіку — «ь») ня час, калі над шыяй завісла ськера. Барацьба за павышэньне грамадзкага статусу мовы — толькі за гэта сёньня трэба змагацца, а не разьядноўвацца з-за «ь».

**І.Крамко, Менск**

тарашкевічнай «Свабоды» зь яе фантастычным як на сёньня накладам пачатку 1990-х. І мноства прыкладаў мутанцкіх наркамаўскіх ці ўвогуле дзьвюхмоўных выданьняў, якія ня маюць чытача. Які сэнс арыентавацца на стандарт Мінадукацыі, якое вучыць беларускіх школьнікаў мове, калі белмова Мінадукацыі ў жыцці выкарыстоўваецца зьольшлага толькі ў шапках канцылярыскіх блянкаў?

### Асаблівасьці нацыянальнай граматыкі

У кожнай мовы ёсьць свае асаблівасьці, і ня трэба імкнуцца адпавядаць канонам чужых моваў — маўляў, вось, у вялікіх моваў — французскай, ангельскай, расейскай ды іншых — усё адзінае. Існуюць жа і прыклады, калі мовы маюць паралельныя графічныя варыянты, як то сэрбская, якая пасьпяхова існуе на лацінцы і кірыліцы.

Праўдападобна, што спробы гвалтоўнае моўнае інжынэрыі і спрычыненьня імі пераломы ніколі нельга выправіць

цалкам. І нярэдка яны сканчваюцца падвоенасьцю. Пасьля камуністычнай рэформы кітайшчыны зьявілася два варыянты і ў вялікай кітайскай мовы — кантынэнтальны КНР і іншы, клясычны. Два правапісы застаюцца існаваць у белмове і пераадолець гэта будзе цяжка. Бо ідзецца пра розныя прынцыпы, розныя бачаньні жыцця, гісторыі і розныя міталёгіі. Можна бачыць у гэтым і нашу бяду, і наш набытак.

\*\*\*

Такая яна — Беларусь. Зь дзьвюма душама ў веры, гісторыі, псыхіцы. А цяпер яшчэ і ў правапісе. Яднае нас талеранцыя. Нашае адзінства — гэта талерантнае задзіночаньне розных. І ніхто не павінен навязваць свае агады адзінае правільнае. А дзяржава цяпер спрабуе зрабіць акурат гэта. Адказаць ёй трэба адзінай абаронай нашай талерантнай разнастайнасьці, а ня спробамі дамовіцца з нападнікамі.

*Маладэчна*

## «Тарашкевіца» — уцёкі ад канкурэнцыі

Па-мойму, сп. Богдан «загаварыў праблему», бо ўсе ягонныя высновы маюць дыскусійны характар і адводзяць у бок ад галоўнага. Таму я спынюся толькі на адной выснове-пытаньні. З кім яднацца?

Найперш, са школай. Базавыя моўныя веды пасьля школы не пераглядаюцца абсалютнай бальшынёй нашых суайчыньнікаў і ўсё, што напісана «няправільна», або патрабуе тлумачэньняў, або — што часцей — застаецца адкінутым.

Па-другое, яднацца з абсалютнай бальшынёй актыўных у справе

беларускай асьветы, навукі і літаратуры людзей. Чаму не карыстаюцца клясычным правапісам Генадзь Сагановіч, Міхась Казлоўскі, часопіс «Наша вера», газета «Наш час», беластоцкая «Ніва», большасьць рэгіянальных выданьняў асьветнага й краязнаўчага характару? Гэта пытаньне да іх, для мяне — так ёсьць. Па-трэцяе, яднацца з абсалютнай бальшынёй беларускамоўнай кніжнай ды іншай друкаванай прадукцыі. Давайце глядзець праўдзе ў вочы. Клясычным

## «Тарашкевіца» — уцёкі ад канкурэнцыі

Працяг са старонкі 29.

правапісам сёння паслядоўна карыстаецца столькі друкаваных пэрыёдыкаў, колькі можна пералічыць на пальцах адной рукі. І гэта выключна т. зв. элітарныя выданні. Усё, што разлічвае на водгук у шырокім народзе, карыстаецца афіцыйным правапісам.

Заўважце, я ні разу не сказаў пра яднаньне з «расейскамоўным рэжымам», якому мы павінны складаць канкурэнцыю. «Тарашкевіца» сёння — гэта ўцёкі ад такой канкурэнцыі ў свой паралельны сьвет. Нас ува ўсёй гэтай справе мусіла б кіпаць будучыня мовы і найбольш мэтазгодныя для яе крокі й захады. У 1990-я гады такім крокам было пашырэнне клясычнага правапісу, асабліва сярод моладзі. Сёння мэтазгодна вярнуцца да афіцыйнага. Заўтра, магчыма, будзе сэнс у чарговым наступе клясыкі. Але давайце не губляць адчуваньня гэтае мэтазгоднасьці дзеля будучыні мовы.

**Сяргей Дубавец**

## Калі майсеі сыходзяць

З нагоды артыкулаў Сяргея Дубаўца й Віталя Тараса ў «НН» (аб неабходнасьці і своечасовасьці пераходу на адзіны правапіс).

І вадзіў Майсей народ свой па пустэльні сорок гадоў, і прытаміўся ён, і звярнуўся да народу свайго ды сказаў: «Усё, хлопцы, досыць, вяртаемся назад у Эгіпет, да фараона». І прыступіўся да яго народ ды пытае: «Чаго ж так?» І адказаў ім Майсей: «Хадзілі мы сорок гадоў, а бальшыня народу нашага так і не пайшла за намі, засталася ў няволі эгіпецкай». І сказалі людзі: «То як жа цяпер наконт зямлі абацанай?» І адказаў ім Майсей: «Ня гэтым разам, малыцы, ня гэтым разам... Забудзіўся я».

*Біблія паводле С. Дубаўца.*

*Частка «Зыход і вяртаньне». Разьдзел 3 (апошні?)*

Пачаткова мне хапелася напісаць пра здраду, пра паражэньства й капітуляцыю, пра нож у спіну й стрэл у плечы, пра стому й зьявяваньне, пра хаваньне ўласнага я за безаблічна-абагульненым *мы*. Аднак сканцэнтруюся на некаторых цьверджаньнях, якімі апэруе сп. Дубавец.

*С.Д.: Неўзабаве новыя правілы стануць законам.*

Яшчэ 25 жніўня 2006 году БелТА, а за ёю ўсе, каму яшчэ дазволена *вжыццаць*,

абвясцілі: праз 2 тыдні прэзыдэнт падпіша адпаведны дакумэнт. Два тыдні цягнуцца ўжо больш за год, а паводле старшыня камісіі ІПП У.Здановіча, «закон должен вступить в силу 1.09.2010» («КПВБ», 8.08.2007). Ды праз 3 гады, як гаворыцца ва ўсходнай прыпавесьці, мо ці шах памрэ, ці асёл здохне... А Сяргей заклікае бегчы паперадзе паравозу.

*С.Д.: Візуальна гэта будзе мадэрнізаваная «наркамаўка». За тым выключэньнем, што ў нас, прыхільнікаў*



«тарашкевіцы», больш няма падставаў для этычнага канфлікту.

Гэта будзе ня толькі візуальна, але й па сутнасці «наркамаўка».

*С.Д.: Новыя правілы дадуць нам падставу гаварыць пра адну беларускую мову на постсавецкім этапе яе развіцця.*

Беларуская мова й так адна. Сяргей сьвядома ці несьвядома блытае мову ў цэласці і адзін зь яе раздзелаў — артаграфію. І не адзін ён, — гэта характэрна ці не для паловы дыскутантаў. У нас няма праблемы, зь якою жывуць, напрыклад, грэкі (суіснаваньне старагрэцкай і навагрэцкай моваў) або кітайцы (яны размаўляюць на сямі розных мовах, аднак герагліфіка дазваляе ім карыстацца адзінаю пісьмоваю сыстэмаю). І ня варта гэтую праблему выдумляць.

*С. Д.: агульнаацыянальны моўны працэс.*

Яго няма. Навуковыя канфэрэнцыі ператварыліся ў кваліфікацыйныя паседжаньні. Часам у канфэрэнцыйнай залі сядзяць толькі кандыдаты ў

кандыдаты: самі сабе прачыталі свае тэзы, самі сабе не задалі ніводнага пытаньня па сутнасці агучанага, самі скінуліся па \$10 на зборнік тэзаў — бінго, ёсьць па яшчэ адной пазыцыі ў сьпісе публікацыяў да дысэртацыі.

Інстытут мовазнаўства жыве пад штодзённаю пагрозаю быць пераведзеным на балянс аднаго з унівэрсытэтаў, што дэ-факта азначала б зьнішчэньне інстытуту (так фактычна зьнік Скарынаўскі цэнтар, перададзены БДПУ). Унівэрсытэцкая ж навука (прынамсі ў галіне мовазнаўства) ледзь ліпшч.

*С. Д.: Што замінае нам прыняць новыя правілы ў якасьці адзіных?*

1. **Іх недасканаласьць і сунярэчлівасьць.** Толькі пару прыкладаў зь Міністэрскага праекту: у § 15.3 знаходзім напісаньне *Нью-Ёрк*, затое ў § 18.1 — *Нью-Йорк*, а ў § 22.23 зноў — *нью-ёркскі*. У § 17.4 — *пяцьдзясят, шэсьцьдзясят*, але ўжо ў § 60.1 — *пяцьдзсят, шэсьцьдзсят*. І такога бязладзьдзя там поўна. Дык зь якім напісаньнем кансалідавацца?

2. **Факт іх «новасьці»** — артаграфічныя правілы ня можна

безупынна перарабляць і падгаблёўваць.

3. **Кулоарны характар іх выпрацоўваньня.** Нават Інстытут мовазнаўства адсунуты ад рыхтаваньня дакумэнту.

4. **Карны кампантэнт** будучага закону. Ні сталінская пастанова 1933 г., якая паклала пачатак артаграфічнаму расколу, ні хрупчоўская пастанова 1957 г. ня ўтрымлівалі раздзелу аб пакараньні за парушэньне нормы.

5. **Насьцярожанасьць** у дачыненьні беларускай мовы **з боку ўладаў** («А, гэта ўсё бээнэфайцы!»).

6. **Абыякавасьць пераважнай часткі грамадства** да праблемы мовы.

\*\*\*

Рана ці позна майсеі сыходзяць — фізычна ці духова. А народ працягвае ісьці да зямлі абяцанай.

(скарочана)

**А што Вы думаеце пра гэта? Пішце нам.**  
**Наш адрас: а/с 537, 220050 Менск.**  
**e-mail: nn@nn.by.**  
**Факс: (017) 284-73-29**

## Мова школы, мова асьветы

Няхай будзе так, прызнаю сваю здраду, капітуляцыю і нават Майсея твайго вешаю на сябе. Але зусім не мая сьціплая пэрсона прадмет гэтай дыскусіі. Што? Скажу крыху пазьней. Спачатку колькі словаў пра саму дыскусію. Яе ўдзельнікі падзяліліся на два лягеры, два спосабы размаўляць. Фігуральна кажучы, адныя гавораць кропкамі (як ты, Зьміцер), другія — коскамі (з чаго я й пачаў). Мяне цікавіла ня тое, кім, якім чынам і што там дзе распрацоўваецца. Не пра тое гаворка. Аўтару кожнай «кропачнай» тырады мне хочацца задаць пытаньне: «А што ты прапануеш?» І паколькі я адказ даўно ведаю (не чапаць! — што значыць, — нічога), дык вось жа і ўзяўся за пярэ. Ніякай відзежы моўнае будучыні ты, Зьміцер, не прапануеш. Год не прапануеш, два гады, пяць гадоў... А я, апроч заняпаду агульнае сытуацыі, нічога іншага ня бачу. І тут пераходжу да прадмету дыскусіі.

Дзесьць, пятнаццаць, дваццаць гадоў таму ў Беларусі стварылася рэальная сытуацыя правапіснага распадзелу,

які адыгрываў зусім не мовазнаўчую ролю. У часы рэальнае пагрозы незалежнасьці краіны мы музілі ўсімі сіламі мацаваць беларускую адрознасьць ад расейшчыны, каб новае пакаленьне візуальна адчула, што беларус — ня «тоже русский», як пра тое казала афіцыйная прапаганда. Сёньня яна гаворыць пра «незалежную Беларусь» — фальшыва, вядома, але сам панятка беларускай незалежнасьці замацаваўся ў розумах нацыі. Наступны крок — напоўніць гэты панятка беларускім зьместам, навучыць адрозьніваць усё беларускае ад усяго расейскага. Вось чаму калі 10 гадоў таму «тарашкевіца» ў якасьці альтэрнатывы афіцыйна адыгрывала цалкам пазытыўную ролю, дык сёньня яна — у той самай ролі — стала раскольніцкай і разбуральнай. Інтэнцыя беларушчыны ў розумах усяго народу сёньня настолькі слабая, што «грэцкі» або іншы падвойны варыянт проста не «загрузіцца», кажучы па-кампутарнаму, у галовы. Што мы й бачым. Паміж моваю школы і мовай асьветніцкае

літаратуры не павінна быць розьніцы. Нельга ад усяго народу чакаць высылкаў элітарнага характару. Асабіста мне ў задзіночаньні мовы школы і асьветы бачыцца найбольш плённы для беларушчыны шлях. Можна быць, ты бачыш нейкі іншы шлях, Зьміцер?

І, вяртаючыся да Майсея, хачу ўдакладніць параўнаньне. Рэч у тым, Зьміцер, што гэта не Майсей у нас павёў народ у зямлю абяцаную, а два дзясяткі майсеяў, аддзяліўшыся ад народу, самі сабою рушылі ў паход. Некаторыя й сёньня ўспрымаюць сваю «тарашкевіцу» як подзьвіг, як змагарны чын, хоць гэта ўсяго толькі рабочае пытаньне, і думаць варта было б пра заўтрашні дзень. Што да мяне, дык я проста ня бачу сэнсу ў сваім перабываньні сярод майсеяў, а бачу толькі шкоду для агульнае справы.

Ня думаю, што ў мовазнаўчай дыскусіі ў нас з табой, Зьміцер, было б шмат разыходжаньняў. Але я паставіў тут зусім не мовазнаўчыя пытаньні. Падобна, што сродкамі мовазнаўства на іх адказаць немагчыма.

**Сяргей Дубавец**

# Некалькі заўваг да дыскусіі аб пераходзе на адзіны правапіс

Піша Андрэй Дынько.

Гаворка сёння мусіць ісці не пра тое, які правапіс далейшы ад расейскага, ці ў якім менш непаслядоўнасьцяў, ці які больш палітычна правільны, ці які бліжэйшы да існых дыялектаў. Такі падыход толькі сварыў бы беларусаў між сабою. Гаворка сёння хай ідзе выключна аб сфэры ўжытку таго ці іншага правапісу. Правапіс — гэта інструмэнт мовы.

Выступаю тут як выдавец, як працаўнік адзінага на сёння выдавецтва («Наша Ніва»/«ARCHE»), якое паслядоўна выкарыстоўвае клясычны правапіс.

Так, за 20 гадоў абсяг ужытку клясычнага правапісу ня стаў вялікім. Цікава, што нават часопіс «Спадчына», намесьнікам рэдактара якога працуе кадэфікатар клясычнага правапісу Вінцук Вячорка, перайшоў на афіцыйны правапіс (па чым ціха прыпыніў сваё існаваньне). Затое ў інтэрнэце клясычны выкарыстоўваюць два самыя папулярныя сайты на беларускай мове — радыё «Свабода» і nn.by, а агульная колькасьць тэксту клясычным правапісам у нэце перавышае колькасьць тэксту афіцыйным. Каб пераканацца ў гэтым, досыць увесці ў пашукавік, напрыклад, «сёння» і «сёння».

І хоць гэта ад таго, што пакуль толькі некалькі праэнтаў насельніцтва карыстаецца інтэрнэтам, што чытач «Звязды» і «Настаўніцкай газет» яшчэ ня выйшаў у нэт, гэта яскрава паказвае, да якога правапісу хіліцца актыўны беларускамоўны чалавек у сытуацыі свабоднага выбару.

Так, клясычны правапіс ня стаў прыняты ў якасьці ўсеагульнага, кансэнсуснага прынцыпу Беларускай мовы. Мова, бел-чырвона-белы сыцяг, «Пагоня» прыняліся, а правапіс застаецца адным з найменш засвоеных. Не прыжыўся «этэр», ня звыкся «валянтэр», рэдка хто піша «філэляг».

Ёсьць віна пратаганістаў праекту:

правілы перапрацоўваліся 15 гадоў, слоўніка пад яго ня маем дагэтуль, граматыкі ня маем, і гэта стварае пэўныя цяжкасьці ў нашай выдавецкай дзейнасьці. Сярод іншага, у будучыні гэта будзе ствараць ускладненьні ў знаходжаньні беларускага тэксту пашукавікамі.

Як выдаўцы, мы зацікаўлены ў паслядоўнасьці культурных стратэгий незалежнага грамадства і ў адкрытасьці беларускай культуры. Беларускае будзе нармальна разьвівацца тады і толькі тады, калі на ёй будзе стварацца вартыя ўзоры высокай культуры, як пісаў В. Булгакаў. Калі мы паставім пытаньне так: які інструмэнт спрыяе таму, каб такія высокія кшталты культуры ствараліся, «наркамаўка» ці «тарашкевіца»? Мой адказ будзе: бяз розьніцы.

Зараз некалькі заўваг на палях тэксту Сяргея Богдана.

*«Калі пераход да адзінага правапісу як сродак выратаваньня папяровай «Нашай Нівы», відаць, яшчэ можа быць зразуметы, дык прапанова цалкам перайсьці ўсім на адзіны правапіс, навязваны дзяржавай, у прыняце выглядае слаба абгрунтаванай»,* — піша Сяргей Богдан.

Не пагаджуся. Пераход на адзіны правапіс можа быць абгрунтаваны толькі стратэгічнымі задачамі — палепшыць камунікацыю інтэлігенцыі з шырокім грамадствам, адолець расколы і адкінуць інструмэнты беларускай культуры, якія не прыжыліся. Калі гэта трэба — тады можна гаварыць пра пераход на адзіны правапіс. Аднак у тактычных мэтах, дзеля ціску ўладаў (якога пакуль няма) ці іншых кароткатэрміновых задачаў пакідаць традыцыю няможна.

Калі мы лічым, што пераход на адзіны правапіс палегчыць камунікацыю інтэлігенцыі з грамадствам (сёння сем зь дзесяці сумленных інтэлектуалаў аддаюць перавагу клясычнаму правапісу, але толькі для дваіх з сотні беларусаў чытаньне

клясычным правапісам не ўяўляе складанасьці), калі мы лічым магчымым пашырэнне ўплыву беларускага незалежнага грамадства ў пэрспэктыве бліжэйшых 15—20 гадоў, трэба пераходзіць на адзіны. Калі мы не спадзяемся пашырыць уплыў ў бліжэйшыя дзесяцігодзьдзі, калі галоўнае на сёння не пашырэнне ўплыву, а захаваньне чысьціні ідэі, тады трэба заставацца пры клясычным правапісе як прынцыпе, хоць яго ўжытак будзе абмяжоўваць выкарыстаньне тэкстаў у паўсядзённай практыцы.

Гаворка ў лобым разе пра выбар інструмэнта, і ня больш.

*«Колькі адсоткаў дзяржаўных пасадаў, колькі адсоткаў субсыдыяў і колькі адсоткаў этэрнага часу атрымае нацыянал-дэмакратычны рух за тую ці іншыя саступкі?»* — пытаецца Сяргей Богдан.

Гэта няправільнае разуменьне пазыцыі С. Дубаўца. Ён заклікае не да аб'яднаньня з рэжымам, а да таго, каб эфэктыўней змагацца з лукашэнкаўцамі за ўплыў на грамадства.

*«Сённяшнія пляны ўладаў нагадаюць пляны расейскай імтэрскай адміністрацыі перавесці летувісаў на кірыліцу. Але там не было носьбітаў кірыліцы, а ўсе пісьменныя людзі карысталіся літоўскай лацініцай».*

Істотная памылка, калі падыходы стогадовай даўніны некрытычна пераносяцца на сённяшні дзень. Тады сялянскія масы былі неасьвечанымі і пазбаўленымі нацыянальнай ідэнтычнасьці, сяляне былі данацыянальнай, у сваёй большасьці, супольнасьцю. Цяпер людзі валодаюць ня толькі пэўным правапісам, але і пэўнай ідэнтычнасьцю, і гэта іншая сытуацыя. Прытым варта нагадаць, што і ў 1911 годзе «Наша Ніва» шляхам апытаньня чытачоў выбрала адзіны правапіс — кірыліцу, адмовіўшыся ад лацінкі.

*«Што да разуменьня тарашкевіцы народам, ёсьць даўні прыклад*



*тарашкевічнай «Свабоды» зь яе фантастычным як на сёння накладам пачатку 1990-х».*

Тут мушу развясць адзін устойлівы міт. Фантастычны наклад «Свабоды» («агульны наклад 90 000, першы завод 43 000») — пісалася ў выходных звестках газеты) быў піяр-крокам геніяльнага рэдактара І. Герменчука. Рэальна наклад «Свабоды» ніколі ня быў вышэйшы за 43 тысячы, гэта значыць 6% ад накладу тагачаснай «Народнай газеты» і 21% ад накладу «Звязды» — тады час быў такі, што газеты чыталі масава, і па-беларуску чыталі масава.

Дарэчы, украінцы таксама маюць сваю тарашкевіцу. У іх яна называлася «скрыпнікаўка». Аднак ад 80-х у масавых СМІ і ў масавай палітычнай агітацыі яны выкарыстоўвалі толькі школьны правапіс і не саромеліся гэтага. Напэўна, у Беларусі сталася іначай ад таго, што беларускі нацыянальна-дэмакратычны рух меў вузейшую сацыяльную базу, і літаратары і філэлягі складалі сярод ягоных лідэраў у канцы 80-х большы адсотак. Ва ўкраінцаў дагэтуль клясычным правапісам выходзяць толькі некалькі інтэлектуальных часопісаў і дыяспарных газетаў.

А вось беларусы на клясычны перайшлі, і традыцыя ўтварылася, стала фактам.

*«Таму трэба чым хутчэй спыніць спрэчку пра абы-што, перавесыці пры патрэбе папярочныя выданьні на той правапіс, якім іх дазваляць друкаваць».*

Незалежнае грамадства ня можа дазволіць сабе гуляць на ўмовах

**Тарашкевіца ці наркамаўка?**

праціўніка. Калі пераходзіць ці не пераходзіць — дык у апошнюю чаргу таму, што хтосьці дазволіць ці не дазволіць, а ў першую чаргу з думкаю пра тое, у чым мы бачым больш карысьці, больш шанцаў для беларускай культуры. Хай ціснуць —

цьвярдзейшымі будзем. Аднак калі мы бачым у нечым большы шанец для развіцця нашай культуры, яе пашырэння — тое і мусім выбіраць.

Варта яшчэ зазначыць, што гаворка тут і цяпер ідзе не пра адмову ад традыцыі ці нейкі іншы пераварот, а, відаць, толькі аб правапісе двух найбуйнейшых, разлічаных на масавую аўдыторыю беларускамоўных рэсурсаў — «Нашай Нівы» і радыё «Свабода», аб правапісе кніг, разлічаных на школьную аўдыторыю, і правапісе палітычнай агітацыі.

Такія рапэньні можна прымаць толькі ў залежнасьці ад выбару чытачоў «Нашай Нівы», nn.by і svaboda.org, а таксама аўтарытэтаў, да якіх сёння мы адносім найперш былых і цяперашніх палітвязьняў, і, самае галоўнае, такія рапэньні трэба прымаць згодна з сытуацыяй. Без дагматызму, але і без гармасы, бяз кіданьняў злева ўправа.

**Пётра Рудкоўскі: Нацыянальная культура ўжо ніколі ня будзе маналітнай**

З камэнтароў на сайце «НН» да артыкулу Андрэя Дынька «Некалькі заўваг да дыскусіі аб пераходзе на адзіны правапіс».

Час вялікіх нарацыяў прайшоў. Што гэта значыць? Значыць, што сённяшні чалавечак, магчыма, лепей і ўтульней пачуваецца ў субкультуры, чым у прасторы мэга-культуры. А што гэта яшчэ значыць? Па-мойму тое, што будаваньне нацыянальнай культуры адбываецца праз культываваньне субкультурных традыцыяў. Візія ўніфікаванай культуры — гэта, баюся, утапічная візія.

Калі гаварыць пра падзелы і расколы ў грамадстве, дык я глыбока перакананы, што раскол на лініі «тарашкевіца»—«наркамаўка» — адзін з найбольш лагодных расколаў. Людзям цяжка паразумецца зь іншых прычынаў. Старэйшае пакаленьне — маладое, карыстальнікі інтэрнэтам і слухачы радыёкропак, веруючыя — няверуючыя, праваслаўныя — каталікі, лукашэнкаўцы — апазыцыянэры, пазьнякоўцы — лібэральныя нацыяналісты — вось няпоўны сьпіс больш-менш рэальных расколаў. І ўсялякія цяжкасьці ўва ўзаемапаразумеьні маюць, так бы мовіць, «неграматычны» характар.

Нацыянальная культура ўжо ня будзе маналітна-манатонна-манагеннай бытнасьцю. Ну, скасуюм мы «граматычны» раскол... І пабачым, што на ступень паяднанасьці ў грамадстве гэта няк не паўплывала, а тыя, хто нас дагэтуль не разумелі, надалей не разумеюць. А цана, якая за гэта плаціцца — занябданьне вельмі важнай культурнай традыцыі, якая, як Вы самі прызнаеце, рэальна запатрабаваная многімі беларусамі.

**Андрэй Дынько**



# Прэзыдэнт у рэйтынгавай пастцы

«Сытуацыя стала горшаю, тэндэнцыя — лепшаю». Гэты жартоўны афарызм Юр'я Дракахруста прэтэндуе на эпіграф канфэрэнцыі «Да новага бачаньня Беларусі», што адбылася ў Кіеве 10—12 верасня. Піша Аляксандар Класкоўскі.

Гэту сустрэчу арганізаваў у Кіеве (здагадайцеся з трох разоў, чаму ня ў Менску) Беларускі інстытут стратэгічных дасьледаваньняў.

Бадай, для ўсіх экспэртаў (і неэкспэртаў таксама:) ёсьць відавочным, што сытуацыя ў нас, і найперш у зьвязку з энэргетычным канфліктам, зрушылася. Пытаньне ў тым, які кірунак працэсаў.

Палітоляг Валер Карбалевіч не выключае аўтарытарнай мадэрнізацыі паводле кітайскай схемы.

Эканаміст Павал Данэйка лічыць: патрабаваньні інвэстараў трансфармаваць эканамічную сыстэму ў рэшце рэштаў падштурхнуць і палітычныя зьмены.

Сацыёлягі — дык тыя і ўвогуле мяркуюць, што прэзыдэнт загнаны ў «рэйтынгавую пастку». Каб ня страціць папулярнасьць, трэба няспынна падвышаць дабрабыт. А ён,

у сваю чаргу, фармуе іншую каштоўнасьцю гіерархію: патрэбы ў паўнаважнасці інфармацыі, самарэалізацыі і г.д.

Зрэшты, ставала на канфэрэнцыі і пэсымістычных нотак: маўляў, рэжым здольны толькі закручваць шрубы, і гэнае шчасьце нам — на доўга. Хтосьці заклікаў калегаў-мысьляроў пакінуць барыкады ды генэраваць канцэпцыі ў вежы са слановай косткі. Хтосьці традыцыйна хвастаў палітычную апазыцыю: ня ловіць мышэй, старым лідэрам час на звалку і ўсё такое.

У сваю чаргу, Юры Дракахруст (вядомы многім як аўтар «Праскага акцэнта» на «Свабодзе») сфармуляваў тэзу не зусім паліталогічна, але выразна: «Развагі беларускіх інтэлектуалаў пра шматлікія памылкі апазыцыі зьяўляюцца пэраважна ня чым іншым, як кідань-

нем пантоў». Зь ягоных словаў, у Беларусі за апошнія гады перабралі практычна ўсе магчымыя канцэпты барацьбы за перамены — нічога не працуе.

«Ад якасьці апазыцыі, — робіць выснову аналітык, — не залежыць, калі адбудзецца зьмена рэжыму. Ад гэтай якасьці залежаць формы, у якіх адбудзецца зьмена: чым ніжэйшая якасьць — тым большая імавернасьць крывавага пераходу. А самае галоўнае — ад якасьці апазыцыі залежыць тое, што будзе пасля зьмены. Нават калі яна, сёньняшняя апазыцыя, і ня будзе адыгрываць тады галоўнае ролі».

А ў тым, што ніводная рэвалюцыя, нават аранжавая, ня робіць усіх задаволенымі, можна было лёгка пераканацца, выйшаўшы на Храшчакі. Насупраць мэрыі — намёты пікетунікаў. Чалавек з мэгафонам кляімуе ўлады за тое, што зачышчаюць пераходы мэтро ад дробных прадпрымальнікаў. Побач змагаюцца за свае правы нейкія сабакаводы разам з сабакамі:) Бясспрэчны прагрэс у тым, што ніхто не дастае дручком па сьпіне: пікеты пад вокнамі бацькоў гораду — дазволеныя.

Увогуле ж паводле многіх параметраў — нам бы іхнія праблемы.

## Што гаварылі ў Кіеве:

**Эканаміст Павал Данэйка:** Беларускі бізнэс баіцца лібэралізацыі, бо, мяркую ён, пры ёй можа прыйсьці расейскі капітал і ўсё апанаваць.

Раней мы былі за незалежнасьць. А цяпер за што? Ранейшая плятформа апазыцыі вычарпала сябе, бо зрэалізавалася. Грамадзтва чакае ад апазыцыі новых канкрэтных прапановаў.

Беларусь чакае падзеньне канкурэнтаздольнасьці прадукцыі ў выніку таго, што Расея імкліва мадэрнізуе ўласныя вытворчасьці. Гэта ўжо адбылося ў харчовай прамысловасьці і неўзабаве адбудзецца таксама ў машынабудаваньні. Гэтак, у Расеі неўзабаве адкрыюцца заводы «Рэно» і «Вольва».

**Сацыёляг Андрэй Вардамацкі:** Ад пачатку 2007-га рэйтынг Лукашэнкі зьяняшаецца. Рэйтынг

Лукашэнкі адгэтуль носіць не харызматычны, а прагматычны характар і паступова набывае рысы інэрцыйнага.

**Сацыёляг Надзея Яфімава:** Аўдыторыя «Камсамолкі» абагнала аўдыторыю «Советской Белоруссии». З тэлеканалаў найпапулярнейшы — АНТ, з навінных праграмаў — «Наши новости». З радыёканалаў безумоўны лідэр — Першы канал і яго ранішня праграма. З ФМ-станцыяў лідэр — «Радыус ФМ», за ім ідуць «Сталіца», «Русское» і «Рокс».

**Эканаміст Аляксандар Чубрык:** 40% беларускага экспарту ў 2006-м складалі нафта і нафтапрадукты.

За першы квартал 2007 г. замежная запасычанасьць вырасла на мільярд даляраў (за цэлы 2006-ы — на 1,7 млрд).

Дэфіцыт энэргетычнага гандлю

мае вырасьці з 1,5 млрд у 2007 годзе да 4,5 млрд у 2011 годзе.

Гэта дазваляе меркаваць, што Лукашэнка будзе схільны правесці выбары ў 2010 годзе.

Найбольш імаверны сцэнар — урад будзе кампэнсаваць дэфіцыт бягучых рахункаў за кошт далейшых замежных запасычаньняў.

Пры пазытыўным сцэнары разьвіцьця эканомікі сярэдні заробак дасягне ў 2010 годзе 480 даляраў, пры нэгатыўным — 400 даляраў.

**Украінскі палітоляг Алег Соскін:** Малаімаверна, што Лукашэнка выканае абяцаньне і аддаць 50% «Белтрансгазу» Расеі

**Часовы павераны Славаччыны ў Беларусі Любамір Рэгак:** Прыехалі мы з амбасадарам Бэнэтам у Магілёў да Фінькевіча. Прышоў палітрук,

# Пра Дабравольскага і Фядуту

Крытыканства надакучыла, піша Барыс Тумар.

Кіеўская канфэрэнцыя Беларускага інстытуту стратэгічных даследаваньняў стала вядомай, дзякуючы bon mot Аляксандра Фядуты, які на ёй назваў апазыцыйных палітыкаў «трупамі шматразовага выкарыстаньня». Заля пацішалася, і завязаўся інтэлектуальны бой усіх супраць усіх.

Гэта разьняволіла ўдзельнікаў, але не адмяніла наступных фактаў.

Пераважная большасьць інтэлектуалаў гаварыла нашмат даўжэй за адведзены рэглямэнт. Прынамсі палова зь іх не пасаромелася выступіць з тымі самымі дакладамі, якія

## Беларускі інстытут стратэгічных даследаваньняў

быў заснаваны ў Вільні ў 2007. Аб'яднаў беларускіх навукоўцаў і інтэлектуалаў з розных асяродкаў і мае на мэце падтрымку палітычных і эканамічных даследаваньняў Беларусі. Зарэгістраваны ў Літве празь немагчымасьць дабіцца рэгістрацыі якойсьці прабеларускай незалежнай установы ў Беларусі. Дырэктарам інстытуту стаў доктар палітычных навук Віталь Сіліцкі.

выгнаў. «Желаю вам почувствовать, что такое свобода», — кажа яму Бэнэт. — «Моя свобода был СССР», — выгукнуў палітрук.

Лукашэнка найлепшы агітатар за Эўропу. Бо паўсюль патрабуе эўрапейскай якасьці, эўрапейскіх стандартаў. Вось і гатэль назваў «Эўропа». Не «Каракас» і не «Масква». І нават глядзячы «Тур дэ Франс», бачыў не раварыстаў, а калосьсе. Яно ў нас чамусьці ляжыць, а ў Эўропе стаіць.

**Аляксандар Дабравольскі,**

я ад іх чуў год таму.

Мякка кажучы, не рэалістычнымі падаваліся мне многія разважаньні, напрыклад, што адстаўкай Канаплёва Лукашэнка пачаў рыхтаваць пераемніка (Фядута), што Расея і Францыя не дазваляць Беларусі будаваць АЭС (Коктыш), ці рэкамендацыі Дэмакратычным сілам: «Важнай задачай кампаніі [выбараў у палату прадстаўнікоў] ёсьць перамога хоць бы ў некалькіх выбарных акругах» і «На кожнай выбарнай акрузе вылучыць да пачатку кампаніі адзінага кандыдата ад АДС, а таксама мець дублёра на выпадак ягонага зьняцьця ўладаю» (Чарноў).

Аналітыкі працягвалі захопленыя займацца драздазнаўствам. У часе сустрэчы восем разоў абсмактвалася адстаўка Канаплёва і ні разу ніхто не згадаў аб працэсах Маладога Фронту.

Адказы палітыкаў на выпадкі ў свой адрас гучалі, прынамсі, інтэлігентна. Дабравольскі — якому Фядута папомніў усё: і забытыя праграмы, і няўдалыя байкоты — пераканаўча гаварыў пра раз-

рыў між палітыкамі і аналітыкамі, пра неабходнасьць будзённай працы на месцах, якую нічым не замяніш. Раманчук гарачыўся, даказваючы, што ў Аб'яднаных дэмакратычных сілах няма сілаў прарасейскіх.

Палітыкі выглядалі больш канструктыўнымі (мо таму, што іх было меней?), хоць і Дабравольскі тройчы ўжыў слова «парадыгма».

У адзін дзень з канфэрэнцыяй БІСД Пуцін зьняў Фрадкова. Тут жа дзясяткі расейскіх аналітыкаў прадказалі прызначэньне Іванова. Каб праз тры гадзіны, пачуўшы прозьвішча Зубкоў, пачаць думаць пра Зубкова. Пуцін усім нагадаў: аналітыкі мяркуюць, а палітыкі выракуюць.

Ад канфэрэнцыі застаўся пажаданьне, каб у

## Якія найбольшыя дасягненьні незалежнага грамадзтва ў 2006-2007-м (па выбарах)?

**Жанна Літвіна, старшыня Беларускай асацыяцыі журналістаў:** адзіны лідэр, прызнаны Эўропай

**Алесь Анціпенка, дырэктар Беларускага Калегіюму:** дасягненьне больш рэалістычнага бачаньня будучыні.

**Аляксандар Сасноў, сацыёляг:** зьмена ў грамадзкай думцы, калі большасьць стала выказвацца супраць саюзу з Расеяй

**Ірына Віданав, выдаўніца:** вырасла салідарнасьць (прыклад — акцыі падтрымкі каля судоў).

абсэсіі контрапрадуктыўныя.

## Ганс-Георг Вік, дыплямат у адстаўцы:

Над Беларусьсю павеяў вецер зьменаў, пачулі мы. Але ў які бок?

**Віталь Сіліцкі, палітоляг:** Цяперашняя Беларусь нагадвае франкісцкую Гішпанію.

## Райнэр Лінднэр, гісторык і палітоляг:

Беларусь знаходзіцца на трэцім этапе трансфармацыі, які яна пачала з Лукашэнкам, а скончыць ужо без Лукашэнкі.

# Віталь Сіліцкі: «Задачы незалежнай супольнасці шырэйшыя за зьмену рэжыму»

Напрыклад, у пытаннях энэргетычнай бяспекі неабходна мысліць шырэй за лёгкі супрацьстаяння «ўлада — апазыцыя». З адказаў палітоляга Віталя Сіліцкага, дырэктара Беларускага інстытута стратэгічных даследаванняў (БІСД), на онлайн-канфэрэнцыі радыё «Свабода», паводле вынікаў кіеўскай канфэрэнцыі БІСД.

## Пра Віктара Лукашэнку

Узмацненне пазыцый Віктара Лукашэнкі цягам часу падаецца прадказальным і лягічным. Але варыянт пераемніка можа сапраўды «завіснуць» таму, што адмовіцца ад улады дзейны прэзідэнт захоча яшчэ ня хутка.

## Пра пэрспектывы Руху За Свабоду

Калі рух За Свабоду — гэта замаскаваная кампанія «Мілінкевіч 2011», то ў мяне вялікія сумненні, што гэтую грамадскую функцыю ён выканае. Тады гэта проста пятая партыя ў АДС.

## Пра рост дабрабыту

Будзе цікава паглядзець, ці зможа ўлада стрымаць паўстаньне грамадзянскай супольнасці (сапраўднай, а не ў НДА-шным разуменьні), калі сярэдні заробак перасягне 500 даляраў, калі сярэдні спажывец будзе выціснуць з кухні ў публічную сферу, калі адпачынак за мяжой стане нормай, а сучасныя камунікацыі будуць дасяжымі для кожнага.

## Пра носьбітаў зьменаў

Сапраўдныя патэнцыйныя актары зьменаў — гэта тыя, хто пажынае плады адноснага дабрабыту. Спадзяваньні, што апазыцыя да ўлады прывядуць пакрыўджаныя адменай ільготаў пэнсіянэры, марныя.

## Пра Эўрапейскі марш

Пайду безумоўна. Ужо таму, што гэты марш аб'яўлены, а я чалавек праэўрапейскіх памкненняў.

## Пра Зубкова

У Расіі вызначыўся пэўны кансэн-



сус што да Беларусі, і таму чакаць нейкіх радыкальных зьменаў у палітцы ў залежнасці ад асобы не выпадае.

## Пра АДС і Мілінкевіча

Я думаю, казаць можна пра пэрспектывы дэмакратычнага руху ў Беларусі. Калі мы яго разьбіваем на складнікі, пэрспектыва зьнікае па азначэнні. Калісьці Бэнджамін Франклін сказаў трапна — ці трымаемся разам, ці вісім паасобку.

## Пра дапамогу эмігрантам зь Беларусі

Ратаваньне тапельцаў — справа рук саміх тапельцаў. Набарыцеся мужнасці, як Севярынец ці Дашкевіч. У вас у вольным свеце абараніць сябе магчымасцяў нашмат больш, чым у тых патрыётаў, якія засталіся ў Беларусі.

## Пра Беларускі інстытут стратэгічных даследаванняў

Доўгі час беларуская палітычная супольнасць бачыла экспертную

выключна ў якасці палітэхнолягаў, калі хочаце, прарабаў, якія мусілі выканаць пэўную працу ў межах вызначанага праекту.

Мне здаецца, і ў апазыцыйных палітыкаў, і ў аналітыкаў ёсць адна галоўная праблема — дэфіцыт адэкватнага бачання краіны, кірунку яе разьвіцця. Такі дэфіцыт лепш за ўсё праяўляецца ў бясконцым чаканні нейкага крызісу ці каляпсу. І калі старыя прагнозы не апраўдваюцца, заўжды можна намаляваць больш жудасную карціну апакаліпсісу, які мае адбыцца. Падчас нафтагазавага канфлікту ўзімку, здаецца, нават Настрадамус адпачываў.

Складваецца ўражаньне існавання сацыяльнай замовы на падобныя мантры, якую папросту старанна і адэкватна абслугоўваюць. Я пэрсанальна сутыкаўся з нараканьнямі, калі пісаў пра тую ці іншую тэорыю замовы ў атачэнні Лукашэнкі ці ставіў пад сумнеў чарговае прадказаньне эканамічнага каляпсу. Дык вось, мне акурат так і казалі, што я пазбаўляю людзей апошняй надзеі!

Яшчэ адно ўражаньне ад першай канфэрэнцыі БІСД — калі робіцца спроба перавесці дыскусію з простага канстатавання ці тлумачэння фактаў (напрыклад, чаму грамадства дагэтуль падтрымлівае Лукашэнку), ці з традыцыйнай крытыкі экспертамі апазыцыйных палітыкаў, і перайсці да пытання, а чым жа эксперты дакладна могуць дапамагчы апазыцыі — то справа пераходзіць да размоваў, што «такой апазыцыі дапамагчы ўжо няма чым» або што «сытуацыя складалася так, што, якія б захады ні рабіла б апазыцыя, вынік будзе адным і тым жа і ад яе нічога не залежыць». І калі

першая лінія паводзінаў нагадвала жаданьне застацца «белым і пушыстым», то другая падштурхнула да больш грунтоўных роздумаў.

### Пра «барахтаньне» апазыцыі

Менавіта ваш пакорлівы слуга год таму абвясціў пра непазьбежнасьць дысыдэнцкага пэрыяду ў палітычным жыцьці краіны, што акурат азначае, што цягам яго ад палітычнай апазыцыі і, больш шырока, ад палітычнай дзейнасьці шмат чакаць не вымагае не з прычыны неэфектыўнасьці апазыцыі, а праз тое, што не існуе палітычнага працэсу як такога. На канфэрэнцыі гэтую тэзу разгарнуў Юры Дракахруст. Вось цытата зь ягонай прэзэнтацыі: «Спрэчкі пра тое, якія дзеянні апазыцыі правільныя, а якія — памылковыя, па вялікім рахунку, ня маюць сэнсу. Дастаткова таго, што апазыцыя неяк варушыцца, барахтаецца, брыкаецца — гэта візуальны вобраз існаваньня альтэрнатывы. Гэта мінімум, але і максымум адначасна». І далей, «ад якасьці апазыцыі не залежыць, калі адбудзецца зьмена рэжыму. Ад гэтай якасьці залежаць формы, у якіх адбудзецца зьмена (чым ніжэйшая якасьць — тым большая імавернасьць крывавага пераходу), а самае галоўнае — ад якасьці апазыцыі залежыць тое, што будзе пасля зьмены.» Іншымі словамі, і палітыкі і аналітыкі — гэта дзьве часткі таго ж самага дысыдэнцкага асяродку, які мала на што ўплывае, але ў варушэньні і брыканьні якога ёсьць нейкая самадастатковая каштоўнасьць — можна сказаць, акурат яна стварае нейкі абшар свабоды ў несвабодным грамадстве, выпрацоўвае ідэалёгію зьменаў, якія невядома калі адбудуцца.

Такая пазыцыя зручная як для экспэртаў так і для палітыкаў. Першых гэта вызваляе ад адказнасьці, другім дае нагоду, скажам так, адмахнуцца ад крытыкі. Магчыма, мінімум — гэта сапраўды штодзённая дысыдэнцкая (асьветніцкая, праваабарончая і г.д.) дзейнасьць, якая ня ставіць мэтай дасягненьне нейкага палітычнага выніку. Але ці максымум гэта? Ці не залежыць тое, «што будзе пасля зьмены» і нават калі яна будзе, ад таго, якім чынам апазыцыя «варушыцца, барахтаецца, брыкаецца?» Бо ва ўмовах адсутнасьці моцнай і інтэлектуальна падмацаванай апазыцыі ўлада здольная перажыць не адзін і ня

два крызысы, на якія апазыцыйная супольнасьць так спадзявалася ўсе астатнія гады. Да таго ж, мы жывем у XXI стагодзьдзі, зь іншымі тэхналягічнымі і інфармацыйнымі магчымасьцямі, з нашмат больш шырэйшай ступеньню свабоды, чым была дадзена ўсходнеэўрапейскім дысыдэнтам 20—30 гадоў таму, і перадусім — з нашмат большымі чаканьнямі ад апазыцыі, якія сфармаваліся досьведам дэмакратычных прарываў у навакольлі.

### Пра тое, чаму была Плошча

Калі казаць пра тое, як могуць экспэртны дапамагчы тым, хто яшчэ «барахтаецца», то тут трэба памятаць, што новы палітычны кантэкст, новыя надзеі, новая якасьць апазыцыі, калі яна і дасягалася, то дасягалася хутчэй не палітэханлягічнымі распрацоўкамі, а мужнасьцю і самаадданасьцю тых людзей, якія выходзілі на плошчы, працавалі на вуліцах, лезьлі, як кажуць, напралом. На мой погляд, такі фэномэн як Плошча Каліноўскага стаў магчымы дзякуючы ўзьнікненьню новых формаў самаарганізацыі ў беларускім грамадстве, паўстаньню нейкага архіпэлягу субкультураў, дзе людзі самі сабе літаральна выдзёўбаюць прастору свабоды, а значыць і ствараюць прастору для нейкай альтэрнатыўнай дзейнасьці.

### Пра тое, чаму не зьбываюцца прэгнозы

Альтэрнатыўнай супольнасьці цяпер не хапае ведаў пра тое, што насамрэч уяўляе нашае грамадства, у які бок яно мяняецца, як адбываецца трансфармацыя сьветапогляду і каштоўнасьцяў і г.д. Іншымі словамі, наладжваньне камунікацыі з грамадствам немагчыма без разуменьня і вывучэньня сацыяльных кантрактаў, якія склаліся паміж уладай і насельніцтвам, з аднаго боку, і без высьвятленьня, тых групаў, якія могуць стаць фактарамі зьменаў, зь іншага.

Прывяду некалькі прыкладаў. Напрыклад, цягам прэзыдэнцкай кампаніі 2006 году прыватны бізнэс не падтрымаў заклік апазыцыі да эканамічнай лібэралізацыі. Таму што яна ўспрымалася як адкрыцьцё шлюзаў для расейскага капіталу, які б беларускі бізнэс проста зруйнаваў бы.

Другі прыклад — гэта гісторыя з

адменай ільготаў у гэтым годзе, ад чаго шмат хто ў Беларусі чакаў сацыяльнага выбуху. На дзіва, грамадства на выразна непапулярныя меры амаль не адрэагавала, з той прастай прычыны, што яны закранулі толькі адну ці дзьве сацыяльныя групы.

### Пра задачы незалежнай супольнасьці

Ад апазыцыйнай супольнасьці традыцыйна чакаюць выпрацаваньня «пазытыўных альтэрнатываў». Наконт гэтага пункту існуе багата мэтаў, адзін зь якіх — што як толькі апазыцыя прадставіць грамадству тое, што апошняму спадабаецца, справы ў апазыцыі пайдуць угару. Скажу можа нават і насуперак таму, што сам часьцяком казаў і пісаў: пазытыўныя альтэрнатываў за апошнія пятнаццаць год апазыцыя выпрацавала хоць адбаўляй. Праблема для яе ў тым, што значную частку ўлады проста пераймаюць і прадстаўляюць у якасьці ўласнага ноў-хаў, што вельмі лёгка зрабіць, калі каналы камунікацыі паміж апазыцый і грамадствам парушаныя і прад'явіць прэтэнзіі на аўтарства вельмі лёгка. Так Лукашэнка ў нас стаў галоўным барацьбітом за незалежнасьць, а зорку героя за мажэкамнічную стабільізацыю, аб неабходнасьці якой прафэсар Багданкевіч так упарта гаварыў, атрымаў спадар Пракаповіч. І такіх прыкладаў можна прывесці яшчэ шмат. Улада адчувае болевую кропку ў сваёй канструкцыі і робіць захады, каб іх ліквідаваць. Такім чынам, час ад часу атрымліваецца, што незалежная экспэртная супольнасьць працуе (і яшчэ будзе працаваць) на мадэрнізацыю ў рамках дзейнай сыстэмы. У выніку задаволеньня ўлады, задаволена грамадства, кепска толькі апазыцыі. Добра гэта ці кепска? З пункту гледжаньня традыцыйнай схемы каляпсу — безумоўна, кепска. Але трэба памятаць, што перад незалежнай супольнасьцю стаяць задачы, на мой погляд, нашмат шырэйшыя за пазбаўленьне ад рэжыму. Беларуская незалежнасьць яшчэ не да канца скансалідаваная, працэсы ў дачыньнях з Расеяй не набылі незваротнага характару. І калі справа даходзіць пра пытаньні энэргетычнай бяспекі, то проста неабходна мысьліць шырэй за лёгіку супрацьстаяньня «ўлада — апазыцыя».

# «Наша сумленьне сёньня»

## Гутарка Сьвятланы Алексіевіч і Валянціна Тараса.

Невялікая публікацыя Сьвятланы Алексіевіч у «БелГазете» ўзрушыла вэтэрана беларускай літаратуры Валянціна Тараса так, што ён памкнуўся напісаць у «НН» адказ — гнеўны. Рэдакцыя прапанавала іншае — каб С.Алексіевіч і В.Тарас сустрэліся і пагутарылі. Запісвала гутарку Наталка Бабіна.

### «У нас ёсьць жывая думка і жывая творчасць»

**Вігаль Тарас:** Наш час наклаў на ўсіх адбітак неакрэсьленасьці, падвешанасьці. Людзі дакладна не разумеюць, чаго яны хочуць. Мяне па-сапраўднаму радуе, што ў гэтай постсавецкай дурноце выкрышталізавалася моладзь, якая дакладна ведае, да чаго імкнуцца. Яны найперш хочуць, каб была Беларусь — ня рай, не эдэм, але каб была НАША Беларусь. Канечне, беларуская мова адышла ў літаратуру. Яе няма на ТБ, на радыё, у грамадзкім жыцьці. Але калі чытаеш літаратуру, то бачыш, што мова — па-ранейшаму акіян, і з часам ён выплесьнецца і за межы літаратуры. Вось Барадулін — якія магутныя рэчы ён робіць! Ці Пашкевіч: яго дакумэнталістыка таленавітая. Ці Севярын Квяткоўскі: быў незаўважны хлопчык, а вось выдаў кніжку «Фрашкі ды пляшкі» — і я і рагатаў, і сьмяяўся, і плакаў, настолькі добра гэта напісана. Існуе, існуе сапраўдная літаратура. У «Маладосьці» яе шукаць ня варта. Яны па-за літаратурай. Літаратура пайшла адтуль у «Дзеяслоў», прыватныя выдавецтвы, інтэрнэт. Літаратура — гэта пераламленьне нашага часу. Я мала ўдзельнічаю ў грамадзкім жыцьці — і праз узрост, і праз тое, што, шчыра кажучы, мяне раздражняе цяперашняя апазыцыя, якая дванаццаць год топчацца на месцы. Але Плошча мяне натхніла. І натхнілі, як ні дзіўна, паходы потым на Акрэсьціна, каб перадаць перадачу ўнуку: гэта, з аднаго боку, нагадвала, канечне, 37-ы год, але, з другога боку, колькі годнасьці было ў гэтых людзях на Плошчы і на Акрэсьціна!

Якая ў нас моладзь! Паглядзіце на Насту Палажанку! Колькі годнасьці ў



Паўле Севярынцу! Можна не пагаджацца з тым, што ён узяў клерыкальны ўхл. Па-мойму, гэта кепска і нават небяспечна для будучыні. Але яго адвага, яго апантанасьць, яго ідэйнасьць ня можа ня выклікаць захапленьня. Яго, канечне, хочуць выціснуць з краіны, бо бачаць у ім выразнага лідэра.

І вось тут я хачу перакінуць мосьцік да Сьвятланы Аляксандраўны, да яе апошняга інтэрвію «Беларускай газете», якое мяне ўзрушыла і засмуціла. Яна, падаецца, ня бачыць гэтага боку нашага жыцьця, гэтага боку нашай літаратуры. Нельга ставіць ў віну Сьвятлане тое, што жывучы за межамі Беларусі, яна крышачку адарвалася ад нашых рэаліяў, таму ёй парой падаецца, што тут ўжо нічога няма: ні літаратуры, ні філязофіі, ні гуманітарнай думкі... Але яны ёсьць. Трэба толькі акунуцца ў гэтае жыцьцё. З Парыжу ці Рыму вы ня можаце пабачыць

усяго.

### «Пара сканцаць з нацыянальным рамантызмам!»

**Сьвятлана Алексіевіч:** Адразу пра публікацыю у «БГ», якая так узрушыла Валянціна Яфімавіча. Я нават ня ведаю, ці гэта проста непрафэсіяналізм, ці такая маладая нехайнасьць, якая троху падобная на правакацыю, але я сама здзівавалася, што мяне так зразумеў малады карэспандэнт, калі прачытала нібыта свае словы на газэтной паласе. Я ўсё ж уклала ў іх іншы сэнс. Але мне нават ня хочацца пра гэта цяпер гаварыць.

Аднак мне хацелася б адказаць Валянціну Яфімавічу. Я зусім ня думаю, што тут, у Беларусі, нейкая чорная дзірка і наогул нічога няма. Гэта зусім ня так. Гаворка пра другое: немагчыма захаваць ранейшы рамантызм нават ў нацыянальным, калі мы выкінутыя ў сьвет. Я бачу ўсе рэчы як бы ў двух вымярэннях: чалавек у нашым канкрэтным часе (які ўсе баяцца назваць капіталізмам, а ў нас — капіталізмам з дамешкам калгаснага сацыялізму) і вечны чалавек. Я бачу гэта вачыма сьвету і адначасова вачыма чалавека, які адсюль ніколі ня зьездзе. Таму ўсё, што выклікае такое чыстае захапленьне Валянціна Яфімавіча, мне таксама сымпатычнае. І падаецца вартым павагі. Але я бачу, што час зьмяняецца. І гэты час нам навыраст. У нас занадта многа сілаў ідзе на барацьбу, і гэта наша катастрофа. Шмат у чым мы не дацягваем да часу. Занадта многа сілаў зьёў Лукашэнка, і яшчэ зьесьць. Чым мы занятыя? Барацьбой з Лукашэнкам. Мы не выходзім на мэтафізічныя прасторы. Мы ў рамках, навязаных нам рэжымам. Нас цешаць нейкія дробныя перамогі — вось, удалося перавесці на нашу мову тое ці іншае — але наперадзе ў нас вельмі доўгі шлях. Магчыма, гэта і тупік. У гэтым наша трагедыя! Але, Валянцін Яфімавіч, інтэлектуалы павінны ясна ўсьведмаляць: мы нацыя, якая спазь-

# ратуюць маладафронтаўцы»



Юлія Даршэвіч

нілася. Мы ў 21-м, жорсткім, стагоддзі. Пара сканчаць з нацыянальным рамантызмам!

Гаворка яшчэ і пра тое, што беларускай літаратуры сёння не чуваць. Так, яна ёсьць, але ці даходзіць да чытача, ці знаходзіць яго? Я цікаўлюся літаратурай, але я яе не знаходжу!

## «Мая беларуская мова — як зорка на вопратцы нарвэскага караля»

**ВТ:** Я хачу запярэчыць Святлане. Па-першае, я ня згодны, што ў мяне рамантычны погляд на сьвет. Калі нацысты акупавалі Данію і прымуслілі габрэяў насіць жоўтую зорку, дацкі кароль таксама нашыў на вопратку зорку Давіда. Дык вось, маё рашэньне пісаць і гаварыць па-беларуску — хаця раней я часта карыстаўся ў жыцці і творчасці рускай — гэта ж зорка на вопратцы дацкага караля... Сённяшняе становішча мовы патрабуе ад нас учынкаў, падобных да гэтага каралёўскага ўчынку.

Па-другое, наконт таго, што нас ня чуюць. А як дайсьці да людзей, калі нам проста ўсімі спосабамі імкнуцца заткнуць рот? Вы ведаеце, у якіх умовах існуе, напрыклад, «Наша Ніва», ведаеце, што існуюць чорныя

сьпісы аўтараў і выдавецтваў?

**СА:** Я сама ў такім сьпісе! І гэта — нагода працаваць як можна лепш, як можна больш прадуктыўна. Вы гаварылі, што ўвесь наклад вашай кнігі «На высьпе ўспамінаў» — хаця яе адмовіліся браць дзяржаўныя крамы — разышоўся за некалькі дзён. Вось і адказ!

## «Лукашэнка скраў у нас час»

**СА:** Вы пытаецеся, як я стаўлюся да людзей нашага часу? Я бачу, што ў нас — патрыярхальнае грамадства, і гэта адчуваецца адразу, калі трапляеце ў Беларусь, адразу ў аэрапорце. А сьвет жыве ўжо некалькі інакш. Я лічу, што самае страшнае, што зрабіў Лукашэнка — ён скраў у нас час. Асабіста ў кожнага з нас, і нават у нашых дзяцей. А сьвет існуе ўжо зусім іншымі праблемамі. Ня толькі захаваць мову, хаця праблема глябалізацыі — гэта жорсткая праблема. Ёсьць праблема амэрыканскай маскультуры: французы лямантуюць, што яна зьнішчае іх самабытнасьць! Французы, зь іх вялікай культурай! А ёсьць жа яшчэ праблема разбурэньня культуры як такой. І вось пытаньне: як працаваць новыя ідэі, з чым увайсці ў сьвет? З нацыянальным кантэкстам мы ня ўвойдзем: гэта важна толькі для нас. Мы маглі б увайсці ў мір з чарнобыльскім кантэкстам, але мы не прадумалі яго, мы яго не прапрацавалі. Мы яго не сфармавалі. У нас ёсьць толькі нейкае галашэньне.

А колькі цяпер спакусаў! Гэта і нацыянальная спакуса — а калі нацыянальнае не апрацаваць культурна, яно становіцца спакусай, — і рэлігійная. Вось вы гаворыце пра клерыкальны ўхл Севарынца. Я цяпер многа ежджу па Расеі і там гэта бачу вельмі выразна. Ужо няма нікога, хто скажа слова пра дух, акрамя папа. Поп становіцца лідэрам нацыі. Таму я паўтараю: мы недацягваем. Так, мы нешта робім, нешта пішам, але лідэра, валадара думак няма. Пастыраў няма. Быў Адамовіч, быў Быкаў. Адамовіч быў фігурай такога ж маштабу, як Вацлаў Гавел. Але народ яго ня выбраў. Ён выбраў

старшыню саўгасу! Таму трэба рэальна ўяўляць, наколькі складаныя нашыя праблемы.

## «Мне баліць Беларусь»

**СА:** На адным з форумаў чытач НН даў мне такую характарыстыку: «Разумная баба, але не баліць ёй Беларусь» (сьмяецца). Але ня трэба забываць, што боль можна пераносіць па-рознаму. Не абавязкова боль — гэта плач, лямант і сьнікі.

**ВТ:** Найбольшы боль часам — думка, найбольш баліць — думаць.

**СА:** Так. Думаць — гэта прафэсія пісьменьніка. Думаць і гаварыць. У нашым доме жыў адзін дыплямат. Пры сустрэчах ён часта гаварыў мне: «Святлана, навошта вы так адкрыта ўсё гаворыце. Ведаеце, улада вас проста раздушыць, растопча. Маўчыце пакуль!» І я яму адказвала: «Змаўчаць можна, але як потым з гэтым жыць? Сумленьне дзе падзець?» Гаварыць ці маўчаць, сядзець у норцы ці дзейнічаць — гэта пытаньне сумленьня. Наша сумленьне, наш гонар ратуюць сёння хлопчыкі і дзяўчаткі маладафронтаўцы. Я захапляюся імі. Яны цяпер робяць тое, чаго не зрабіла наша пакаленьне. Адзінае, што я заўсёды гавару: нельга абмяжоўвацца толькі барацьбой. Нельга быць толькі рэвалюцыянэрам. Самае галоўнае, што павінен рабіць кожны — гэта рабіць сябе. Атрымліваць адукацыю, атрымаць прафэсію, кшталтаваць дух і душу. Гэта галоўнае, што павінен зрабіць у жыцці кожны чалавек.

**ВТ:** Эмацыйна сённяшняя маладафронтаўцы шмат у чым нагадваюць падпольшчыкаў Другой усясьветнай. Можна, таму, што гэтыя маладыя людзі адчуваюць сябе цяпер як ва ўмовах нейкай акупацыі: навокал варажыя прапаганда. Прапаганда на тэлебачанні, ў газэтах, у так званай літаратуры (хаця гэта, канечне, не літаратура)... Я згодны са Святланай, што вельмі важна будаваць сябе — чытаць сапраўдную літаратуру, асэнсаванаць, аналізаваць... Сярод

# «Наша сумленьне сёньня ратуюць маладафронтаўцы»

Працяг са старонкі 39.

гэтых юнакоў якраз большасць тых, зь якіх і паўстане новая Беларусь. Але пакуль іх судзяць і судзяць — за «нецэнзурную лайнку ў грамадзкім месцы і дробнае хуліганства».

## «Агіда да словаў — адна з маіх праблемаў»

**СА:** Гэтая «нецэнзурная лайнка» — яшчэ адзін эўфэмізм: усе разумеюць, што судзяць за пратэст супраць рэжыму. Як раней гаварылі пра абмежаваны кантынгент савецкіх войскаў у Афганістане, а там ішла сапраўдная вайна. Такімі эўфэмізмамі — якія лепш было б назваць хлусьнёй — цяпер поўніцца і тэлебачаньне, і газэты. Яны настолькі дэвальвуюць вартасць слоў, што словы як такія пачынаюць урэшце выклікаць агіду. Гэта адна з прычынаў, чаму я вырашыла на час зьехаць з краіны: адчула, што, для таго, каб расказаць пра наш час, трэба выскачыць з гэтай плыні, з культуры барацьбы, з культуры супрацьстаяння. Са словамі нешта адбываецца: у іх няма электрычнасці, няма току, няма напругі. Нешта адбываецца з гэтай прыладай творчасці: выходзіць столькі кніг, часопісаў, ёсьць фільмы і спэктаклі — і ўсяго гэтага як бы няма. Важна знайсці нейкі новы жанр, які б паспяваў бы за часам... І калі раней пакаленьні пісьменьнікаў працавалі ў стол, то сёньня яны працуюць у паперу.

Гэта адна праблема: інструментальная недасканаласць слова, якое не адпавядае часу. Ёсьць і іншая праблема. Цяпер ва ўладзе шпана ў культурным сэнсе. Улада пры савэтах — гэта была машына. Цяпер гэтага няма. Людзі ва ўладзе не праходзяць ніякай шліфоўкі, ня маюць ніякай культурнай напрацоўкі. Адкуль яны прыходзяць? Ды адкуль заўгодна! Адамовіч у сваім апошнім выступе прароча сказаў: «Я чую, што ўжо ідуць палкоўнікі». І гэтыя палкоўнікі прыйшлі. Я скажу жорсткую рэч, але мы павінны разумець: пера-

магла халопская этыка і халопская эстэтыка. Уключыўшы тэлевізар ці разгарнуўшы газэту, вы ўжо нічога не даведаецеся пра рэальны падзеі. Замест гэтага — эўфэмізмы! Цяпер улада цесна звязаная з уласнасьцю, і яна нашла сабе абслугу. Інтэлектуальную абслугу, пра якую Занусі аднойчы сказаў: «Найбольш мяне ўражае тое, як хутка расейскія пісьменьнікі зьбегліся да аб'едкаў са стала алігархаў». У нас у Беларусі — тое самае, толькі зьбегліся да аб'едкаў са стала ўлады!

**ВТ:** Я таксама даўно адчуў агіду да словаў, асабліва што датычыцца дрэзнай мастацкай літаратуры. Таму я ўцёк ва ўспаміны. Я паставіў задачу не аглядацца не на якія вонкавыя ўстаноўкі, а толькі на свой унутраны сьвет. Трэба быць бясстрашным, і, як не парадаксальна, узрост у гэтым дапамагае. Бо ты пачынаеш бачыць ўсё больш выразна і ясна. Хаця паміж словам і рэальнасьцю існуе супярэчнасць, канечне, ад яе нікуды не падзецца. Але прыблізіцца да аб'ектыўнай праўды магчыма.

**СА:** Мне здаецца, што любы пісьменьнік можа толькі стварыць свой мір. Мы па сутнасці ня можам большага.

## «Спакойна рабіць сваю працу»

**СА:** Мне цікава сачыць за НН, за ARCHE. Зь імі ўсё ў парадку. Тут ёсьць мэта, яны прадукуюць неардыннарныя думкі... Трэба спакойна рабіць сваю працу. І пры гэтым вярта ставіцца да жыцця як да сьвята. Я пішу кнігі. Кніга — гэта мой рух да разуменьня чалавека, самой сябе, жыцця. Але, акрамя асноўнага, акрамя кнігі, у мяне ёсьць і сьвята раніцай на стале, і размова пры агні з сябрам, і паход зь дзіцём у цырк. Старажытныя грэкі гаварылі пра мастацтва жыцця. Мастацтва жыцця — гэта і свабода, і годнасьць, і сьвята жыцця. Гэта — прыбраць дом, уладкаваць пад'езд...

**ВТ:** Валодзя Караткевіч у пад'ездзе на кожнай пляцоўцы паставіў крэслы для таго, каб яго маці магла

адпачываць. Але аднойчы аказалася, што ўсе крэслы паламанья і парэзанья...

**СА:** І тым ня менш варта ставіць крэслы ў пад'ездах! Мая сяброўка Марыя Вайцяшонак шмат часу аддае свайму саду, і сад у яе прыгажэнны. У вёсцы гэта нязвычайна, там больш увагі надаюць бульбе ды капусьце. І вось аднойчы самы страшны вясковы п'яніца на мянушку Чорт перавесіўся праз плот і прыпчаатаў: «Ё..., як прыгожа!» Вось дзеля гэтага «як прыгожа» і варт працаваць. Нарошчваць чалавека, вось што мы мусім рабіць!

**ВТ:** Наконт сьвята жыцця... Я цяпер кожны дзень адчуваю як сьвята. Таму што заход. Сьвята заходу. Выдатна сказаў перад сваёй сьмерцю адзін з найбліжэйшых сяброў Алеся Адамовіча і маіх рускі паэт Наум Кісьлік пра тое, што такое наогул жыцьцё чалавека. Ён — чалавек

Проговорэнны к высшей мере —  
Жить на Земле и обретаť потери...

Заход, сонца сядзе за гару, і ўсё сыходзіць. Дуб, які ты бачыш, поле, жаноцы твар, што раптам апячэ цябе — усё гэта сыходзіць, і таму бязмерна дорага і каштоўна, таму гэта сьвята...

Але акрамя прыватных, асабістых падставаў для сьвята ёсьць яшчэ і грамадзка значныя. Так, я заўсёды бязмерна радуся, калі Беларусь за-яўляе пра сябе ў сьвеце чымсьці пазытыўным. Апошняя такой нагодай для радасьці стала вылучэньне на Нобэлеўскую прэмію міру Станіслава Шушкевіча. Ён яе варты. Ці атрымае, ці не — гэта вырашаць акадэмікі, але для мяне гэтае вылучэньне — знак таго, што сьвет не забывае пра Беларусь. Пра тое, паміж многім іншым, што за Шушкевічам, калі ён быў старшынём Вярхоўнага савету, з нашай тэрыторыі была выведзена ядзерная зброя.

**СА:** Нам няма ў чым адно аднаго пераконваць. Я толькі хачу яшчэ раз паўтарыць словы майго ўлюбёнага Пастэрнака: «Пасья Хрыста ніводзін з нас ня можа сказаць, што жыве пад плотам. Мы ўсе жывем у гісторыі».



# Выбары мяне

У хуткім часе выбары адбудуцца адразу ў Польшчы, Расеі і Украіне. Піша **Віталь Тарас**.

Ад таго часу, як Сымон дэ Манфор, граф Лестэрскі, сабраў у Англіі першы парламент, мінула ўжо амаль 750 гадоў. Зь іх апошнія гадоў дзвесце прадстаўнічыя органы ўлады абіраюць амаль ва ўсіх краінах сьвету. Бо іншай формулы легітымізацыі ўлады (нават калі ў краіне фармальна захоўваецца манархія) дагэтуль ня вынайздена.

Зразумела, наяўнасьць выбарных органаў улады і самі па сабе выбары яшчэ ня ёсць прыкметаю дэмакратыі. Гэта ўмова неабходная, але недастатковая. Але, назіраючы за працэсам выбараў, толькі й можна зрабіць высновы пра тое, у якім стане знаходзіцца грамадзтва.

Так надарылася, што сёлета, за кароткі адрэзак часу, выбары адбудуцца адразу ў трох краінах, суседках Беларусі — Украіне, Польшчы й Расеі. (Прычым, ва ўсіх трох дзейнічае прапарцыйная сыстэма, то бок выбарцы галасуюць за партыйныя спісы, а не за кандыдатаў ад акругаў.) І гэта дае добрую нагоду зрабіць некаторыя параўнаньні.

## Украіна. Батлейка для ўсіх

Нехта заўважыў, што для сучаснай палітыкі ва Украіне ў найбольшай ступені, калі параўноўваць зь іншымі постсавецкімі краінамі, падыходзіць вызначэньне: тэатар. Схільнасьць пераважнай большасьці ўкраінскіх дэпутатаў да вонкавай афэктыўнасьці, тэатральных жэстаў і палымяных зваротаў да народу, інакш кажучы — работа на публіку, відавочна прысутнічаюць. Пры гэтым ня толькі выказваньні палітыкаў, але іх дзеянні могуць выглядаць гранічна жорсткімі ды бескампраміснымі. Але ў выніку праціглым бакам ўсё ж удаецца знайсці кампраміс альбо само напружаньне знікае некуды, быццам і не было прычынаў для канфлікту. Дастаткова ўспомніць нядаўнюю чараду ўказаў прэзыдэнта Юшчанкі аб роспуску Вярхоўнай Рады і прызначэньні датэрміновых выбараў і

такую ж чараду паседжаньняў Рады, якая прызнавала ўказы нелегітымнымі, а прэзыдэнта абвяшчала ўзурпатарам. Дайшло да таго, што ў Кіеў, паводле чутак, на загад прэзыдэнцкіх структураў, рушылі Ўнутраныя войскі.

Але тыя палітычныя супярэчнасьці, што на пачатку лета здаваліся з-за мяжы непераадольнымі (расейскія СМІ нават пачалі палюхаць грамадзянскай вайной), плаўна перацяклі ў звычайную перадвыбарчую барацьбу. І хоць супярэчнасьці нікуды не падзелілі і па-ранейшаму існуе імавернасьць, што выбары нічога ня зменяць у расстаноўцы сілаў у парламэнце, думаецца, ні ў кога ва Украіне (ды нават і сярод сур'ёзных палітолягаў у Расеі) няма сумневу ў тым, што ніякай «геапалітычнай катастрофы» там ня будзе. Магчыма, спатрэбіцца яшчэ не адны, а некалькі дзясяткаў выбараў у Раду, а таксама яе роспускаў, каб Украіна канчаткова выйшла на дэмакратычны шлях разьвіцьця.

Дый што за праблема, насамрэч, з адстаўкамі ўраду і датэрміновымі выбарамі?

Італія, напрыклад, за пасляваенныя гады змяніла некалькі дзясяткаў кабінэтаў міністраў, адзін урадавы крызіс зьмяняўся іншым. Але на лёсе італьянскай дэмакратыі і дабрабыце італьянскага народу гэта ніякім чынам не адбілася.

Зразумела, дэмакратыі ва Украіне яшчэ далёка да ўзроўню Італіі. Ні для

кога не сакрэт, што ў палітыцы тут, як і ва ўсіх постсавецкіх краінах, дамінуюць ня столькі палітычныя, колькі прыватныя ці грушавыя інтарэсы. Таму з гледзішча чыстай палітыкі зразумець, што адбываецца, бывае цяжка. Так, прэзыдэнцкая правалібэральная «Наша Украіна» ўступае ў перадвыбарны саюз з леварадыкальным згуртаваньнем экс-сацыяліста Луцэнкі, ня менш лібэральная (у эканамічным сэнсе) Партыя рэгіёнаў Януковіча ў хаўрусе з сацыялістамі і нават камуністамі, а нібыта кансэрватыўны блэк Цімашэнкі выступае з пазыцыяў крайняга папулізму! Пры гэтым ад Партыі рэгіёнаў, якую лічаць чырвонай і прарасейскай, у дэпутаты баятуюцца некалькі мільярдэраў (сярод якіх найбольш вядомы — Ахмэтаў)...

Звонку, дзякуючы ня толькі расейскім, але ўсім тэлеканалам, разам узятым, перадвыбарная кампанія ва Украіне (дзе гэтая кампанія, фактычна, вядзецца пэрманэнтна) можа нагадваць батлейку. Дзе мэлянхалічны П'єро (Юшчанка) увесь час ліе сьлёзы з розных прычынаў, сарамліва-насьцярожана паглядаючы на Калямбіну (Цімашэнку), экспансіўны Арлекіна (Януковіч) час ад часу заляцаецца замест Калямбіны да П'єро, а шалёная Калямбіна лупцуе ў парывах жарсьці то П'єро, то Арлекіна.

Акрамя таго, на сьцене час ад часу зьяўляецца адзін з важных пэрсанажаў — чорт. (У ягонай ролі па чарзе выступаюць Сіманенка,

Працяг на старонцы 42.

**Віктар Януковіч у перадвыбарнай паездцы на Валыні.**



# Выбары мяне

Працяг са старонкі 41.

Вітрэнка, Паўлоўскі ў абдымку з Затуліным альбо Пуцін уласнай персонай.) Чорт ганяецца за несмяротнай украінскай душой, спрабуючы ўсіх купіць ды падмануць, але ўрэшце сам застаецца ў дурнях — пад рогат задаволенай публікі.

Зразумела, параўнаньне палітыкаў з лялькамі не арыгінальнае. Але варта зазначыць, што гаворка ў выпадку з украінскімі палітыкамі вядзецца менавіта пра батлейку, а ня, скажам, тэатар марыянэтак (як у Расеі), дзе лялькамі кіруюць з дапамогай нябачных шнураў. У батлейцы ж галоўнае — не лялькаводы і нават ня лялькі, а сама публіка, безь якой не было б і прадстаўленьня. Зважаючы на гэта, украінскія палітыкі, якімі б карысьлівымі матывамі яны ні кіраваліся, мусяць увесь час датрымоўвацца правілаў гульні і стараюцца спадабацца простаму выбарцу — часам з дапамогай самых неварождных трукіў і кульбітаў. Бо адным з галоўных правілаў гульні застаецца свабода СМІ, якія рана ці позна выводзяць любых палітыкаў на чыстую ваду.

І пакуль гэта будзе так, Украіна будзе рухацца да дэмакратыі, хай сабе павольна, штуршкамі, а часам і ў аб'езд.

## Польшча. До блюзнэрства!

Украіна, безумоўна, вучылася й вучыцца дэмакратыі ў сваёй суседкі Польшчы, зь якой гістарычна яе узаемадачыненні складаліся вельмі нялёгка. Але ж вядома, што ў вырашальны момант, калі Украіна апынулася на Майдане, менавіта Польшча ў асобах прэзідэнта Квасьнеўскага і экс-прэзідэнта Валенсы першай прыйшла на дапамогу «аранжавай рэвалюцыі» і спрыяла дасягненьню кампрамісу, які палягаў у 2004-м годзе на перавыбары. Польшчы, зь яе старадаўнімі традыцыямі Сойму, здавалася б, досведу ў пабудове дэмакратыі хапае. Але ж і на радзіме



Папуліста Анджэя Лепэра называюць «польскім Лукашэнкам».

першай канстытуцыі, як выявілася, апошнім часам ёсць свае праблемы. Словы экс-прэзідэнта Чэхіі Вацлава Гаўла пра тое, што на выбары ў Польшчы трэба запраسیць міжнародных назіральнікаў, каб ні ў кога не было сумневаў у празрыстасьці вынікаў, выклікалі ў польскіх мэдыях рэакцыю, блізкую да шокі.

Польскае грамадства сатрасалі карупцыйныя ды сэксуальныя скандалы. І хоць непасрэдна галоўнай партыі кіраўнічай кааліцыі «Права і справядлівасьць» яны ня тычыліся, бо героямі скандалаў станавіліся то лідэр «Самаабароны» Лепэр, то дэпутаты ягонаў фракцыі, то лідэр Лігі польскіх сем'яў Раман Гертых, у грамадства паступова выспявала пытаньні. Калі спыніцца чарада гэтых скандалаў? І ці ж не нясе адказнасьць за іх таксама прэм'ер Качыньскі? Гэта ён доўга і ўпарта трымаўся за саюз з «Самаабаронай» і ЛПС. Пры гэтым не прызнаючы за сабой ніякіх памылак. Тое, што катушоўвалася й замяталася пад коўдру з мэтай захаваць прыстойны выгляд, раптам вылілася на галовы польскіх абываталюў у нечуваных маштабах. Тое, пра што многія выбарцы здагадваліся, але баяліся сабе прызнацца, пацьвердзілася — кароль (то бок палітыкі) голяы! «ПіС» ідзе фактычна нос у нос з

апазыцыйнай Грамадзянскай плятформай і імкнецца выкарыстаць свой адміністрацыйны рэсурс перад выбарамі. Аднак, нават калі партыя атрымае перамогу на выбарах, ёй давядзецца шукаць узаемадзеяньня зь непрымірымімі саборнікамі. Так што лідэрам дзвюх галоўных партыяў давядзецца неяк дамаўляцца паміж сабой, не спадзеючыся на кааліцыю яшчэ з кімсьці.

Палякі аказаліся ня проста перад выбарамі, але перад выбарам: далей інтэгравацца ў аб'яднаную Эўропу альбо замкнуцца ў сваёй польска-каталіцкай самабытнасьці, крочыць «адзіным і непаўторным шляхам», падобна свайму адвечнаму ворагу — Расеі.

## Расея. Выбары ня месца для дыскусіі

У Адэсе ёсць Музыкальная школа імя Сталярскага — першая ў гісторыі СССР школа для дзяцей з музыкальнымі здольнасьцямі. Яе заснаваў 1933-ім годзе вядомы ва ўсім сьвеце пэдагог Пётра Сталярскі. Сярод яго першых вучняў быў Давід Ойстрах, да ягонаў школы належаць Ліяна Ісакадзэ, Гідон Крэмэр і шмат іншых гениальных музыкаў. Пра Сталярскага і ягонае паучыццё гумару складалі легенды. Расказваюць — пасья таго, як школе, у савецкіх традыцыях, яшчэ пры жыцьці пэдагога прысвоілі ягонае імя, Сталярскі любіў казаць: «Школа імени міне». (Паходжаньнем зь беднай габрэйскай сям'і, ён так і не навучыўся добра гаварыць па-расейску).

Але размова тут не пра Сталярскага, і не пра Адэсу з Украінай, а пра Расею. Усьлед за Сталярскім Пуцін, бадай, мог бы сказаць пра будучыя выбары ў Расеі (у тым ліку парлямэнцкія): «Выбары імя мяне». Ці проста — выбары мяне!

Размовы пра стварэньне дзвюхпартыйнай альбо трохпартыйнай сыстэмы ў Расеі, хутчэй за ўсё, так і застаюцца размовамі. Проста таму, што з чатырох партыяў, якія паводле прагнозаў, могуць прэтэндаваць на месцы ў Думе, ўласна азначэньню «партыя» адпавядае толькі КПРФ. Хоць і яе ідэалёгія адчувае выразную карозію, становіцца ўсё больш двухсэнсоўнай, а ўсё-ткі яна прэтэндуе на званьне апазыцыйнай.

У яе за плячыма ёсць нейкая гісторыя (праўда, жудасная), яе лідэры, як правіла, адрозніваюцца ад лідэраў астатніх партыяў кроем пінжакоў і яшчэ больш — выразам твараў. Усе астатнія партыі вызначаюцца толькі ступенню падхалімажу (тонкім віртуозам тут, безумоўна, выступае Жырыноўскі, але зь лёгкасцю праходзіць і грубая лісьлівасць Грызлова зь Міронавым).

Пры гэтым, зразумела, партыі (!) ўлады цэняць ня столькі самога Пуціна і ягоныя шматлікія перавагі, колькі самі статус і пасаду першай асобы ў Крамлі, ад якой залежыць будучыня шматлікага войска чыноўнікаў і палітыкаў. Бо як толькі (і калі) на месца Пуціна заступіць пераемнік, усе лепшыя якасці цяперашняга прэзідэнта аўтаматычна будуць прыпісаныя новаму. Пуцін таксама гэта разумее, таму ён не сьпяшаецца называць пераемніка, да якога пры першай магчымасці перабяжыць, можна не сумняваюцца, уся каралеўская раца.

Для тых, хто датуль яшчэ не зразумеў асаблівасцяў бягучай расейскай палітыкі, Пуцін зладзіў бліскучы спэтакль. Калі ў дзяржаўных і незалежных СМІ не засталася ўжо амаль ніводнага палітоляга, які б не прадказваў прызначэнне пуцінскага «пераемніка» Сяргея Іванова на пост кіраўніка ўраду, прэзідэнт Расеі ўзяў ды прызначыў прэм'ерам Віктара Зубкова.

Можна пагадзіцца з тымі расейскімі палітолягамі, якія лічаць, што галоўным і адзіным матывам Пуціна ў гэтым эпізодзе былі ягоныя асабістыя інтарэсы, ведаць, а тым больш прадказваць якія іншым ня дадзена. Калі зьвярнуцца да габрэйскага фальклёру, дык Пуцін проста нагадаў усім удзельнікам азартнай гульні ў «пераемніка», хто гаспадар у лаўцы.

У любой нармальнай краіне ўрад фармуецца паводле вынікаў парламэнцкіх выбараў. У краіне «суверэннай дэмакратыі» ўрад на чале з новым прэм'ерам фармуецца за тры месяцы да выбараў. Такім чынам, чыноўнікам і грамадзтву падаецца недыхсэнсоўны сыгнал. Колькі б ні атрымала «Адзіная Расея» месцаў у Думе на выбарах — канстытуцыйную большасць ці звычайную — прызначаць прэм'ера будучы не

адзінаросы і ня справаросы, а толькі сам прэзідэнт. А ніякі не «кульгавы качар».

І калі нават Пуцін сядзе, ён усё адно застаецца, як бы ні называўся наступны прэзідэнт. Трапныя словы сьпікера Грызлова пра тое, што «парлямэнт не месца для дыскусіяў» можна дапоўніць тым, што і выбары ў Расеі цяпер патрэбныя не для дыскусіяў аб шляхах разьвіцця краіны, а для плаўнага і стабільнага пераходу ўлады ад аднаго прэзідэнцкага тэрміну да наступнага.

У зьвязку з усім гэтым ня толькі простыя грамадзяне, але й некаторыя апазыцыйныя палітыкі ў Расеі пачалі задавацца пытаньнем: а ці трэба ўдзельнічаць у такіх выбарах, вынікі якіх прадвызначаны?

### Беларусь. А што мы?

Калі ставіць пытаньне пра выбары ў дачыненні да Беларусі, дык яго трэба, для пачатку, разьбіць на два. Першае зь іх — ці трэба ўдзельнічаць у несвабодных выбарах грамадзянам? Адказ на гэтае пытаньне ёсць, хоць ён і не відавочны. Чытачы майго пакаленьня памятаюць, што за савецкім часам, калі выбары былі безальтэрнатыўныя (99,8% заўсёды галасавалі за блёк камуністаў і беспартыйных), начальству вельмі важна было, насамрэч, як прагаласуюць. Калі нехта з выбарцаў заяўляў, што ён ня пойдзе на выбары, бо ў яго дома працякае дах, мясцовыя ўлады, як правіла, прысылалі майстроў і праблема вырашалася. А калі нехта прыходзіў на выбары і, карыстаючыся таемнасцю галасавання, выкрэсьліваў адзінага кандыдата ў дэпутаты (бо іншых не было), гэта псавала вынікі на дадзеным канкрэтным участку. І нават калі яны адрозніваліся ад заплянаваных усяго на адну сотую адсотка, мясцовае партыйнае начальства атрымлівала наганяй ад райкаму, а райкам у сваю чаргу — ад вышэйшага начальства. Такім чынам, шляхам простага волевыўленьня, то бок выкрэсьлівання прозьвішча зь бюлетэня можна было хаця б сапсаваць настрой начальства. Зразумела, гэта нічога не мяняла ў дзяржаўным і грамадзкім ладзе. Але пакідала пачуцьцё выкананага маральнага абавязку. Так што нават у таталітарным грамадзтве ёсць сэнс

паразважаць над тым, ці трэба ісьці на выбары і дзеля чаго. Але рашэньне тут залежыць ад кожнага індывідуальна.

А вось калі задаць пытаньне, ці трэба палітычным партыям удзельнічаць у парламэнцкіх выбарах, дык ва ўмовах Беларусі яно, на жаль, гучыць некарэктна. Калі цягам дзесяцігодзьдзя ніводнай палітычнай партыі не ўдаецца правесці сваіх кандыдатаў у парламэнт, узнікаюць сумневы ня толькі ў справядлівасці дзейнага выбарнага заканадаўства, але і ў тым, ці ёсць самыя партыі? Адказ кшталту таго, што ў выбарах партыям трэба ўдзельнічаць выключна ў мэтах мабілізацыі ці інфармаваньня насельніцтва, таксама недастатковы, паколькі такая стратэгія цягам апошніх гадоў не прывяла да колькі-небудзь заўважных зрухаў у грамадзтве.

Магчыма, пытаньне варта паставіць крыху іначай. Ці варта рыхтавацца да будучых парламэнцкіх выбараў? Тут адказ падаецца відавочным — безумоўна, варта. Толькі рыхтавацца да іх трэба ня ў часе выбарнай кампаніі, калі ўсё ўжо сапраўды прадвызначана, а задоўга да іх пачатку. Найбольшую колькасць мэдалёў на Алімпійскіх гульнях, як правіла, выйграюць тыя каманды, мэнэджэры й трэнэры якіх рыхтуюцца з прыцэлам не на бліжэйшую Алімпіяду, а тую, што будзе праз восем-дванаццаць гадоў. Каб быў час для селекцыі, вывучэньня патэнцыйных спарорнікаў, вызначэньня стратэгіі і шмат што яшчэ — улучна да экіпіроўкі. Час пайшоў.



Калі нават Пуцін сядзе, ён усё адно застаецца.

# Плян «Новага Места»

Працяг са старонкі 24.

тавы і 21 публічную лекцыю. Колькас- нья паказчыкі дзейнасці арганізацыі ўражваюць — на склады Менскага Кола было звезена каля 600 скрыняў, што ўтрымлівалі каля 36 тыс. прадметаў: гра- вюраў, абразоў, шклянных вырабаў, зброі і г. д., а таксама архіўных матэрыялаў. Выключна польская арыентацыя таварыства прывяла да стратаў для Беларусі вялікай колькасці каштоўнасцяў. У лістападзе 1918 г., пасля адыходу зь Менску нямецкіх войскаў, Кола арганіза- вала «3 цягнікі» да Варшавы. Агулам Менскаму Кола ўдалося вывезці 255 скрыняў (9 вагонаў) матэрыялаў. І гэта сучасная польская архіўная статыстыка.

Пасля заняцця Менску Чырвонай Арміяй частка дзеячоў Менскага Кола, каб працягнуць справу рэвіндыкацыі (вывазу ў Варшаву менскіх каштоўнасцяў), утварыла так званую Калегію Ста- ражытнасцяў пры Камісарыяце Асьветы. Рэшта ўдзельнікаў Менскага Кола выехала ў Варшаву. У пачатку 1919 г. у Менск прыбыла польская дзяржаўная камісія, якая мелася заняцца далейшым лёсам сабраных на Меншчыне матэрыя- лаў. У склад камісіі ўваходзілі, між іншых, прадстаўнік Генэральнага камі- сара Ёсходніх земляў Уладзіслаў Рац- кевіч, а таксама старшыня Менскага Кола Станіслаў Няканда-Трэпка. Уво- сень 1919 г. Менскае Кола пераўтвары- лася ў Аддзел помнікаў пры арганізацыі пад назваю Страж Крэсова, якая далей- шыя рэвіндыкацыйныя працы право- дзіла пры дапамозе войска.

Аддзел Помнікаў забяспечваў заха- ванне, інвэнтарызацыю і арганізоўваў перавозку да Варшавы сабраных матэ- рыялаў. Фактычным працягам дзей- насці Менскага Кола стала праца Зья- панай камісіі па справах рэвіндыкацыі і рээвакуацыі польскай маёмасці, утвора- най у выніку падпісання 18 сакавіка 1921 г. паміж новай Польшчай і Савец- кай Расеяй Рыскай дамовы. Менскія каштоўнасці, пры згодзе чырвоных камісараў, працягвалі мэтадычна вывозіцца ў Варшаву.

У Варшаве з 1920-х гадоў вывезеныя рэчы і дакумэнты захоўваліся ў зборах Нацыянальнага Музею. У 1950— 1951 гг. архіўная частка гэтых матэрыя- лаў, інвэнтарызаваных у Нацыянальным Музеі пад датамі 1495—1922 гг., была

Кашарская  
плошча.  
Выгляд з  
поўдня.



перададзена ў Галоўны архіў старажыт- ных актаў, дзе і захоўвацца ў нашыя дні.

## Мода на пляны

У XIX ст., да вынаходніцтва і пашы- рэння фатаграфіі, мапы і пляны паселі- шчаў былі модным сродкам іх адпостра- ваньня. Значны прагрэс зрабіла і геадэзія. Вось менавіта ў дыдактычных, навучаль- ных мэтах у 1804 г. менскія гімназісты вышэйшых чатырох класаў вымералі ды склалі плян тагачасных прадмесцяў Но- вае Места, Кашары, Ляхаўка. Так адзна- чана на віньетцы, што з правага боку ўпрыгожвае плян. А зь левага боку на- пісана па-польску (на мове эліты і адука- цыі ў Менску на пачатку XIX ст.): «Гэтую мапу нарысаваў і перанёс на паперу Вінцэнт Вайневіч, вучань класы III».

## Тапаграфічныя рэаліі пачатку XIX ст.

На пляне адпостравання паўднёва- ўсходнія прадмесці Менску. Менавіта ў гэтым кірунку з пачатку XIX ст. стаў актыўна развівацца горад — уздоўж Сьві- слачы, за мяжой былога гарадзкога валу. У гэтым напрамку знаходзіўся вялікі па- горак, зручны для жыллёвага будаўніц- тва паводле санітарных прычынаў. Той пагорак і стаў ядром новай часткі Менску — **Новым Рынкам**, ці **Новым Местам** (сёння Тэатральны сквэр каля Купалаў- скага тэатру). Назва прадмесця паходзі- ла ад новастворанай плошчы, на якой у нядзелі да 1840-х гадоў ладзіліся гарадз- кія кірмашы. Беларускі падарожнік і па- пулярызатар гісторыі Павал Шпілеўскі так апісваў кірмашы на Новым Рынку: «Бывала, сюды збіраліся пасяленцы і ад- надворцы з усіх навакольных сёлаў, вёсак і засьпенкаў з рознымі таварамі. З самай

раніцы плошча запаўнялася незлічо- нымі падводамі, калымагамі, вазамі і ка- лёсамі (беларуская асаблівай канструкцыі падвода)... Больш заможныя сельскія гаспадары прывязвалі з жывымі каба- намі, каровамі і коньмі. Тут жа зья- пчаліся і вазы з дровамі, лыкам, пнян- кой... Хаос страшэнны!... Але паміж прывазнымі таварамі зьяшчаюцца ў не- каторых крамах прадметы туземных мен- скіх фабрыкаў, напрыклад, сукны фабры- каў графа Патоцкага, Камінскага і Скір- мунта ды баваўнянай матэрыі лагойскай фабрыкі графа Тышкевіча. Апроч таго, у кантрактных крамах знойдзеце муж- чынскі і жаночы абутак менскай работы, які славіцца на цэлюю Беларусь...»

Іншы аўтар, Аляксей Сапуноў, на прыкладзе гандлю на Новым Рынку падаў свой погляд на эканамічную пры- роду пабытовага антысэмітызму: «На плошчы ж у пэрыяд кірмашу (кантрак- таў) уладкоўваліся часовыя крамкі... У той жа час некаторыя больш буйныя і прадпрымальныя землеўладальнікі, як Паўлікоўскі, Лукашэвіч ды іншыя, пачалі адчыняць у Менску крамы з каляніяль- нымі таварамі, замежнымі вінамі і роз- нымі мэталічнымі вырабамі з мэтайо про- дажу тавараў па памяркоўных цэнах, але ім гэта не ўдалося, бо габрэі-канкурэнты пашырылі свой гандаль настолькі, што прадпрымальнікам негабрэям засталося толькі зачыніць свае крамы. Такім чы- нам, гандлёвая дзейнасць габрэяў у Менску расквітнела».

Жылыя кварталы Новага Места атры- малі прастакутную форму і выразную ге- амэтрычную сетку вуліцаў, утвораную шляхам працягу ў паўднёва-ўсходнім на- прамку старажытных вуліцаў Дамінікан- ская (ад 1866 г. Петрапаўлаўская, сёння

Энгельса), Францішканскай (у далейшым Губэрнатарская, сёння Леніна) і Фэліцыянскай (у далейшым Багадзельная, сёння Камсамольская). На ўсход, бліжэй да ракі, паралельна ім развіліся вуліцы Кашарская (ад 1866 г. Батальённая, ад 1882 г. Скобелеўская, сёння Чырвонаармейская) і Паліцэйская (Янкі Купалы). Пэрыпандкулярна гэтым новым вуліцам былі праведзены тры новыя: Магазынная (Кірава ад Сьвярдлова да Купалы), якая атрымала назву ад разьмешчаных напаліч новых правяніцкіх складоў; Лопшыцкая (у сярэдзіне XIX ст. вуліца Новага рынку — Бульвар, ад 1866 г. Базарная, ад 1870-х гадоў Падгорная, цяпер Маркса); Захараўская (праспэкт Незалежнасці ад вул. Камсамольскай да Янкі Купалы). Праўдападобна, правобраз гэтай новай тапаграфічнай структуры мы знаходзім у левай (паўночнай) частцы пляну — з выразным акрэсленым пагоркавым ландшафтам. А менавіта, тут можна пабачыць трасіроўку будучай вуліцы Магазыннай, а таксама паўднёвыя працягі вуліцаў Францішканскай, Дамініканскай і будучых вуліцаў Кашарскай і Паліцэйскай (пералік зроблены знізу ўверх).

На ўсход ад Новага Места знаходзілася прадмесце **Кашары**. Тут у выгіне ракі было выбранае месца будаўніцтва казармаў для размяшчэння менскага гарнізону. Ад казармаў («кашараў» у старабеларускай мове) і паходзіць назва прадмесця. Ужо на пляне Менску 1858 г. гэтая мясцовасць пазначаная як «Деревянные казармы, занимаемые ныне Военнымъ Госпиталемъ». Як тапанімічны сьлед тых часоў і сёння захаваўся завулак Казарменны. У пачатку XX ст. Кашары сталі прамысловым раёнам гораду. Усё прадмесце працінала вуліца Кашарская (сёння Чырвонаармейская). Але на пляне 1804 г. яна яшчэ не пазначаная. Дак-

ладней, гэтая вуліца не абазначаная на месцы самога прадмесця Кашары, але ў Новым Месцы пазначаны распіяваны кавалак вуліцы, які потым стане працягам вул. Кашарскай. Пакуль жа на пляне мы бачым толькі шэраг пабудоваў казармаў, а таксама створаны на самым усходзе прадмесця сквэр ля ракі (існуе і сёння). Рэчшпача паказанае яшчэ не спрамлёным.

На поўдзень Кашараў (у паўднёва-ўсходнім кірунку ад Новага Места) знаходзіцца самая старажытная з трох адлюстраваных на пляне 1804 г. частак Менску — **Ляхаўка**. Гісторыкі мяркуюць, што гэтая назва мае этнічнае паходжаньне — прадмесце магло пачацца з сялібы перасяленца з Польшчы (такую назву, відавочна, не маглі даць самі палякі, а менавіта беларускае насельніцтва Менску). Вёска Ляхава Лука фіксуецца на паўднёвай ускраіне гораду ўжо ў XVI ст. У XVIII ст. гэтая мясцовасць была вядомая ўжо як Ляхаўская Слабада. У выніку развіцця прадмесця на працягу XIX ст. узніклі Верхняя Ляхаўка (сучасны трохкутнік вуліцаў Магазыннай / Ульянаўскай, Каломенскай / Сьвярдлова і Беларускай) ды Ніжняя Ляхаўка (вакол сённяшняй вуліцы Кастрычніцкай, а таксама прырэчнай часткі вуліцы Магазыннай / Ульянаўскай). У канцы XIX ст. Ляхаўка таксама стала важным фабрычным раёнам (вінакурны, дрожджавы, гарбарны, мэталаапрацоўчы заводы), чаму паспрыяла зручнае размяшчэнне раёну на беразе ракі і паблізу чыгункі. На Пляне 1804 г. раён будучай Верхняй Ляхаўкі паказаны як тэрыторыя з сенажацямі, ворнымі землямі і толькі з некаторымі будынкамі. Затое досыць выразна прарысаваны раён Ніжняй Ляхаўкі — на паўвысьпе, у выгіне Сьвіслачы. Тут даволі падрабязна выяўлены маёнтак, вядомы

таксама паводле пляну 1858 г. як двор Ляхаўскі. Увогуле, маляўнічасць Сьвіслачы адзначалі многія аўтары XIX ст. Уладзіслаў Сыракомля, якому вельмі падабалася прыяжджаць зь Вільні ў Менск, пісаў, што «цудоўныя сенажаці аздабляюць яе [Сьвіслачы] берагі; дзе-нідзе дрэвы стаяць купамі, а дзе-нідзе адкрываецца від альбо на прыгожае прадмесце Ляхаўка, альбо на горад ці поле» (тут апісана візуальная перспэктыва з боку Губэрнатарскага парку / Цэнтральнага дзіцячага парку). «Берагі галоўнай ракі, яе затокі і рукавы ўтвараюць шмат дзе цудоўныя пейзажы; некалькі прыгожых пагоркаў аздабляюць раўніну, а багатая расьліннасць вабіць пышнымі дрэвамі, весяліць выглядам багатай збажыны і пашы... Рака Сьвіслач плыве то па зялёнай сенажаці, засланяючыся вянком прыгожых вольхаў, то перарываючыся доўгім мостам, перакінутым праз яе затокі. І ўсё гэта разам стварае непаўторны, запамінальны малонак. Сьпічакі касьцёлаў і гмахі, што здалёк кідаюцца ў вочы, надаюць Менску выгляд гораду нашмат большага, чым ёсць ён на самай справе».

Таксама на пляне 1804 г. выразна прасочваецца трасіроўка будучай вуліцы Ніжне-Ляхаўскай (цяпер Кастрычніцкай), што праходзіла якраз праз маёнтак. Часткаю гэтай вуліцы быў мост праз Сьвіслач на трох апорах (падобна, што прыблізна ў гэтым месцы праходзіць і сучасны мост). На поўдзень, на правым беразе Сьвіслачы заўважна трасіроўка вул. Верхне-Ляхаўскай (у канцы XIX ст. Круглай, сучасная Беларускай). Тут, у глыбі вуліцаў Ульянаўскай і Беларускай, яшчэ захавалася забудова менскіх прадмесцяў канца XIX — пачатку XX стст., якія насялялі працаўнікі суседніх фабрыкаў. Іхнія дамы маюць цокальны мураваны ярус і драўляны верхні паверх. Сучасны горад няўмольна наступае на іх. І калі яшчэ за менскія мураванкі ўздываецца голас грамадзкасці, то драўляная гістарычная забудова нашай сталіцы ўвогуле ня мае заступнікаў.

Калі паглыбілася ў гісторыю менскіх вуліцаў і прадмесцяў, пачынаеш вастрэй адчуваць, наколькі ненатуральнымі з пункту гледжання гісторыі гораду і палітычна кан'юнктурнымі зьяўляюцца многія тапанімічныя назвы XX ст. — яны ня ўлічваюць ні абставінаў узнікнення вуліцаў, ні ландшафтны асаблівасці розных частак гораду, ні сацыяльна-эканамічных аспектаў іх развіцця. Плян паўднёвых прадмесцяў Менску 1804 г. зноў зьвяртае нашу ўвагу на неабходнасць паважлівага і апчаднага стаўлення да тапанімічнай спадчыны Менску.

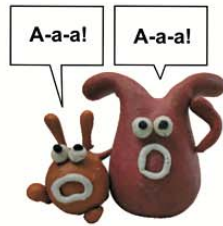


**Тыповая  
збудова  
пачатку  
XX ст.  
прадмесця  
Верхняя  
Ляхаўка  
(зав.Круглы,  
2).**

ДОМ  
 З ПРЫВІТАМ  
 (Заканчэньне)



У-у-у!



Капітан Танака і Гузік  
 спужаліся прывіда  
 і зьбеглі...

Хі-хі-хі!



А я проста  
 пажартаваў!



Капітан Танака ©



# Святлана Алексіевіч, Валянцін Тарас: «Наша сумленьне сёння ратуюць маладафронтаўцы»

Невялікая публікацыя Святланы Алексіевіч у «БелГазете» ўзрушыла вэтэрана беларускай літаратуры Валянціна Тараса так, што ён памкнуўся напісаць у «НН» адказ – гнеўны. Рэдакцыя прапанавала іншае — каб С.Алексіевіч і В.Тарас сустрэліся. Запісала гутарку Наталка Бабіна. Старонка 41.

## пра-бел / пра-свѣт

Эсэістыка • Крытыка • Рэфлексіі

**Наркамаўка ці тарашкевіца?** Дыскусія працягваюць Сяргей Богдан, Зьміцер Саўка, Сяргей Дубавец, Пётра Рудкоўскі, Андрэй Дынько, Руслан Равяка. .... 27

**Прэзыдэнт у рэйтынгавай пастцы.** Пра канфэрэнцыю Беларускага інстытуту стратэгічных дасьледаваньняў (БІСД) «Да новага бачаньня Беларусі» піша Аляксандар Класкоўскі. .... 34

**Пра Дабравольскага і Фядуту.** Крытыканства надакучыла, піша Барыс Тумар. .... 35

**Задачы незалежнай супольнасьці шырэйшыя за зьмену рэжыму.** З адказаў палітоляга Віталія Сіліцкага, дырэктара БІСД, на онлайн-канфэрэнцыі. .... 36

**Выбары мяне.** Піша Віталь Тарас. .... 38

**Плян «Новага Места».** Пра невядомую раней мапу Менску, аджуканую ў архівах, піша Алег Дзярновіч. .... 44

### КАЛІ Б ...

**Амапаўцы хацелі давесьці, што Івашкевіч быў п'яны.**



...На гэты момант, таварыш судзьдзя, грамадзянін Івашкевіч быў абсалютна нецвярозы. На загал прад'явіць дакумэнты, ён прапанаваў мне выпіць за здароўе Аляксандра Лукашэнкі.

ЛЮБАК І ТЭЖСТ ЛЕПІКА УШКІНА

## ДЗЕ ВАРТА БЫЦЬ

**Паэтычны фэстываль з удзелам Хадановіча і Жыбуля**

2—7 кастрычніка ў Менску будзе міжнародны паэтычны фэстываль «Парада словаў». Зь беларускага боку ўдзел бяруць Андрэй Хадановіч, Віктар Жыбуль, Джэці, Віталь Рыжкоў. Адкрыцьцё 2 кастрычніка ў Доме літаратара (вул. Фрунзэ, 5) а 18—

## «НН» СТО ГАДОЎ З ВАМІ ПРЫВАТНЫЯ АБВЕСТКІ

### Дзела аб адабраньні царквы

17 сьнежня 1905 г у рукойнскае вал. праўл. прышла чарада мужыкоў чалавек трыста, каторая мела раду аб закрывацьці рукойнскай царквы, каб абярнуць яе на касьцёл. Яны патрэбавалі, каб аддалі ім ключы ад царквы і прыстрашылі, што возьмуць сілаю. Тут жа кабетам Тамашэўска зьявляючыся ключ са сьцяжыні. Гэтых мужыкоў вінавацілі ў усенародным скопішчы і адабраньні царквы, каб абярнуць на касьцёл. Суд прыгаварыў Тамашэўскую на тры месяцы турмы, двух на два, двух на месяцу; другіх апраўдалі.

(С.-З. Г.) «Наша Ніва». №34. 1907



## А ты падпішыся!

Каб рэгулярна атрымліваць «Нашу Ніву», проста падпішыце дамову. Дэтэлі — старонка 25.

### ТУРНІР

30 верасьня ў Менску будзе літаратурна-шахматны турнір. Запрашаюцца ўсе, хто хоча сыграць у літаратуру. Даведкі праз т. (017)255-04-18—29 верасьня з 21.00 да 22.00 (Вольф)

### КНИГІ

**Рыхтуецца да друку энцыклапэдычны даведнік «Рэпрэсаваныя мэдыцынскія і вэтэрынарныя работнікі Беларусі. 1917—1960».** Калі Вам вядома што пра пакунікаў або ёсьць магчымасьць паўдзельнічаць у праекце, тэлефануйце: 753-82-12.755-25-61, (017)211-09-53. Леанід Маракоеў

### ПРАЦА

**Выпускнікі і нявузведаныя ангельскай і нямецкай моваў (+ добрае валоданьне камп'ютарам, хуткі набор тэкстаў) шукае працу. Стаж працы 3 гады.** Т.: (1718) 52 6 52 (р.Узда), e-mail: denisalmighty@rambler.ru

### НАБУДУ

**Набудо формы для адліваньня сьвечак.** dubat@tut.by. Т.: 8-0177-75-69-00, 8-029-942-50-96 Алесь

**Набудо хутар!** Для сябе! Разледжу ўсе прапановы! Т.: 029-766-24-25. 326-24-25. Янак

### ПАКОЙ

**Дзячынна шукае пакой.** Парадак і сваёсоявая аплата гарантуецца. Тэл: 269 45 87 (МТС); 291 1077 (хатні). Натальля

### СЯБРОЎСКІЯ ПАДАРОЖЖЫ

**Запрашаем у падарожжа 7 кастрычніка (нядзеля) «Замкі Беларусі» па маршруце:** Менск — Мір — Наваградка — Любача — Гда — Ёе — Лпішкі — Дуды — Менск. 19—22 кастрычніка: Позань — Гнезна. Т.: 292-54-58; GSM 622-57-20, 509-12-16; 110-19-28

# Наша Ніва

незалежная газэта

заснаваная ў 1906, адноўленая ў 1991

**галоўныя рэдактары «Нашай Нівы»:**  
З.Вольскі (1906), А.Уласаў (1906—1914),  
Янка Купала (1914—1915), А.Луцкевіч,  
У.Знамяроўскі (1920), С.Дубавец (1991—2000).

сакратарка рэдакцыі  
шэф-рэдактар  
галоўны рэдактар  
мастацкі рэдактар  
заснавальнік

Наста Бахшанская  
Андрэй Дынько  
Андрэй Скурко  
Сяргей Харэўскі  
Мясцовы фонд выданьня  
газэты «Наша Ніва»  
Выдавец  
Прыватнае прадпрыемства  
«Суродзічы»

**АДРАС ДЛЯ ДОПІСАЎ:**  
220050, Менск, а/с 537  
Tel/fax: (017) 284-73-29, 8-029-613-32-32,  
8-029-707-73-29.  
E-mail: nn@nn.by  
On-line: www.nn.by

© НАША НИВА. Спасьылка на «Нашу Ніву» абавязковая. 12 палос фарматам А2, 6 друк. арк. Друкарня РУП «Выдавецтва Беларускай Дом друку». Менск, пр. Ф.Скарыны, 79. Рэдакцыя ня мае адказнасьці за зьмест рэклясных абвестак. Кошт свабодны. Пасьведчаньне аб рэгістрацыі прыярытэтнага выданьня №581 ад 4 ліпеня 2002 г., выдадзенае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь. Юрыдычны адрас: 220101, г. Менск, пр. Ракасоўскага, 102-71. Р/р 3012206280014 у МГД ААТ «Белінвестбанк», Менск, код 764.  
Наклад 2239. Газэта выдаецца 48 разоў на год.  
Нумар падпісаньня ў друку 23.00 26.09.2007.  
Замова № 5274.

Рэдакцыйны адрас: Ракасоўскага, 102-71.